

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/37263>

Please be advised that this information was generated on 2018-07-07 and may be subject to change.

Paul F. van der Heijden

Vooraf

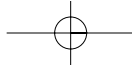
Intimidatie

Professor Coleman Silk is ruim 25 jaar verbonden als hoogleraar klassieke talen aan het Athens College in New England. Gedurende vijftien jaar was hij de dean van dat College. Hij is in het nieuwe semester een reeks colleges begonnen over Homerus en bij de derde keer maakt hij een opmerking over het gegeven dat steeds drie studenten ontbreken. Hij vraagt aan de aanwezigen of iemand van hen deze mensen kent, en of men weet waarom deze studenten de colleges niet bijwonen. Niemand weet het antwoord. Dan vraagt professor Silk of het hier om echte studenten gaat of om 'spooks'. Deze opmerking kost hem zijn baan. Hij bedoelde te vragen of het om spookstudenten ging en de eerste betekenis van het Engelse woord *spook* is ook spook. De derde betekenis van het woord is een pejoratieve: het is een 'slang' aanduiding voor neger. Vanwege deze discriminerende uitlating van Silk wordt een klacht tegen hem ingediend die uiteindelijk tot zijn ontslag leidt. De niet aanwezige studenten blijken zwarte studenten te zijn die zich hebben geërgerd aan de uitlating van de professor. Niemand had hen ooit gezien, niemand wist ook dat zij zwart waren, maar de opmerking werd niettemin als discriminerend ervaren. Dit geval is niet 'echt' gebeurd, maar speelt een belangrijke rol in de prachtige roman *The Human Stain*, van Philip Roth. De roman refereert uiteraard aan de doorgesloten bescherming tegen discriminatie in de VS, zoals Roth die aan de kaak wil stellen. Hij heeft ook boeken geschreven over de McCarthy-periode in de jaren vijftig, waarbij een nietsontziende heksenjacht tegen mensen werd ondernomen, vooral ook in de culturele sector, die werden 'verdacht' van communistische sympathieën.

Naar Amerikaans voorbeeld kennen we ook in Europa en in Nederland wetgeving tegen discriminatie. Die discriminatie kan op verschillende gronden plaatsvinden, bijvoorbeeld geslacht of ras. In dat kader is er nu een nieuw wetsvoorstel actueel waarbij de bewijslast in gevallen van (seksuele) intimidatie wordt gelijkgesteld aan de al eerder omgekeerde bewijslast terzake gelijke behandeling van mannen en vrouwen bij de arbeid. Een dergelijk voorstel dat wil voldoen aan de Europese richtlijn terzake ligt ter advisering bij de Raad van State. Om die reden is de tekst van het voorstel nog niet publiek. Maar omdat het hier gaat om de implementatie van een Europese richtlijn die eerder ook al is geschied voor de gelijke behandeling van mannen en vrouwen bij de arbeid, is het niet moeilijk te raden hoe de tekst zal luiden. Dat zal als volgt zijn: 'Indien degene die meent dat te zijnen nadele (seksuele) intimidatie heeft plaatsgevonden, in rechte feiten aanvoert die deze intimidatie kunnen doen vermoeden, dient de wederpartij te bewijzen dat niet in strijd met het verbod op (seksuele) intimidatie is gehandeld'. Het gaat er dus om dat degene die zich (seksueel) geïntimideerd voelt, feiten aanvoert die een dergelijke intimidatie staven, waarop de partij die hiervan beticht wordt dient aan te tonen dat niet in strijd met het

verbod van intimidatie is gehandeld. Het verbod op seksuele intimidatie is neergelegd in de Algemene wet gelijke behandeling (art. 1 a).

De moeilijkheid bij intimiderend gedrag is uiteraard dikwijls dat er niet meer personen bij zijn dan de twee waar het om gaat. Er hebben zich tot nu toe ook weinig rechtszaken op dit punt voorgedaan. Werkgevers dienen op grond van de Arbowet beleid te ontwikkelen ter voorkoming van (seksuele) intimidatie. Dat betreft dus een publiekrechtelijk voorschrift, waarvan onder omstandigheden de naleving ook via de civielrechtelijke weg van het goed werkgeverschap kan worden afgedwongen. Zo kan via deze weg de werkgever worden aangesproken op zijn beleid terzake voorkoming van intimidatie. Veel werkgevers kennen in dit verband klachtencommissies, vertrouwenspersonen, ombudsmannen en dergelijke. Van hetgeen zich daar afspeelt is geen overzicht beschikbaar. Of er zich in Nederland 'Amerikaanse' toestanden voordoen zoals hierboven door Philip Roth in zijn roman waarschuwend beschreven, weten we niet. In de gepubliceerde jurisprudentie zien we wel van tijd tot tijd zaken omtrent seksuele intimidatie zich voordoen. De laatste daaromtrent gepubliceerde zaak was een interessante: het betrof een schadeprocedure van een leraar die ten onrechte door een ouder van seksuele intimiteiten met de dochter van de ouder was beschuldigd. De ouder werd veroordeeld tot een schadevergoeding van € 30 000 (*JAR* 2005/21). Maar uiteraard zijn er ook voorbeelden waarbij mensen door werkgevers moesten worden ontslagen vanwege (seksueel) intimiderend gedrag. Duidelijk is dat grote zorgvuldigheid en precisie vereist is bij het vinden van een oordeel over klachten hieromtrent. De in de pers geuite kritiek ten aanzien van de omkering van de bewijslast is in die zin ook begrijpelijk. Hierboven heb ik proberen aan te geven dat de omkering van de bewijslast niettemin ook relatief is. De klagster zal wel degelijk feiten hebben aan te geven die een vermoeden van intimidatie rechtvaardigen, zodat de beklagde zich hier tegenover kan uitlaten. Emoties spelen in dit soort zaken een grote rol. Net zo goed als emoties in onze samenleving een steeds belangrijker rol lijken te gaan spelen bij oordeelsvorming. Het is daarom een goede zaak als de Raad van State nog eens indringend naar het wetsvoorstel wil kijken, vanuit de vraag of de definities van intimidatie en seksuele intimidatie voldoende duidelijk zijn, zodat in zich voordoende gevallen ook precies valt aan te geven wie nu waarover moet aantonen dat het wel of niet heeft plaatsgevonden. Maar ook dan zal van de beoordelende rechter en in vooraf van de beoordelende commissies en instanties grote precisie en wijsheid worden gevraagd om met dit onderwerp om te gaan. Daarbij moet vaststaan dat niet alleen de klagster maar ook degene over wie geklaagd wordt een rechtspositie heeft. De boeken van Roth en ook van de Zuid-Afrikaanse auteur Coetzee (*Disgrace*) zijn verplichte literatuur voor hen die zich met deze zaken bezighouden. ■

Prof. mr C.J.H. Jansen

De spagaat van de leden van de Hoge Raad in de Tweede Wereldoorlog

Corjo Jansen is hoogleraar rechtsgeschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen en aan de Universiteit van Amsterdam.

De Hoge Raad bestond uit 'doorsnee' mannen met 'doorsnee' reacties. Daarom tekenden zij bijvoorbeeld ook zonder uitzondering de Ariër-verklaring. Het juridisch gewaad van de argumentatie van de Hoge Raad kon niet verhullen dat het hoogste rechtscollege door het krampachtig vermijden van het vervullen van een politieke rol juist een politiek-constitutionele keuze maakte. Die zelf opgelegde gymnastische stand veroordeelde de raadsheren tot zwijgend stilzitten en verhinderde ten enenmale een ontwikkeling tot een verzetshouding. Maar ook dat lot deelden zij met de overgrote meerderheid van de Nederlanders.

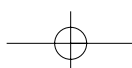
Deze artikelen zijn ook te raadplegen op internet: www.njb.nl

Het feit is bekend. Reeds in de oorlogsjaren werd de Hoge Raad een slappe houding verweten. Dit verwijt was ook tot de raadsheren zelf doorgedrongen. P.A.J. Losecaat Vermeer maakte in een brief uit het voorjaar van 1943 aan uitgever J.C. Tjeenk Willink melding van het protest van de Hoge Raad tegen de misstanden in het kamp Erica te Ommen: 'Ik schrijf U dit, omdat het soms wel lijkt een gewoonte te worden, dat men zegt: 'de H.R. doet niets'. Hier gaat het om een geval, dat op het gebied van den H.R. ligt, en nu doet hij wél wat hij in zijn vermogen heeft.' Of Tjeenk Willink dit 'bij gelegenheid' eens wilde doorgeven.¹ Als de woorden van Losecaat Vermeer de *NJB*-redactie al hebben bereikt, hebben ze in ieder geval weinig indruk gemaakt. Reeds in het eerste naoorlogse nummer van het blad stelde de redactie de houding van de Hoge Raad tijdens de bezetting aan de kaak. Die had bij juristen en niet-juristen 'ontstemming, ja verontwaardiging' gewekt. De door de regering getroffen maatregelen tegen het college waren ingetrokken. 'Het resultaat is, dat de cassatierechtspraak kan hervat worden, doch dat er op het plein een college zetelt, dat niet dát vertrouwen der bevolking geniet, dat de HR behóórt te genieten.' De *NJB*-redactie achtte het om die reden zeer gewenst dat de Hoge Raad zijn ontslag aan de regering aanbod, zodat na de verkiezingen de nieuw gekozen Tweede Kamer overeenkomstig de grondwettelijk voorgeschreven procedure een voordracht voor een volledige Hoge Raad aan de koningin kon aanbieden.²

Na enige jaren verstomde de kritiek op de houding van de Hoge Raad in de oorlog. Hetzelfde deed zich

voor met betrekking tot de opstelling van de rechterlijke macht in de ons omringende landen, zelfs in Duitsland. Stolleis sprak over een 'reluctance to glance in the mirror' en Zimmermann schreef dat 'the Federal Republic of Germany, its politicians, its cultural elites, and West German society in general, did indeed attempt to live 'as if those twelve years had never happened.' Er volgden enkel cosmetische aanpassingen. Denazificatie vond slechts oppervlakkig plaats. Stolleis voerde onder meer als redenen aan: schaamte- of schuldgevoel, verdringing, overlevingsdrang, de gerichtheid op de wederopbouw, opportuniteit en afhankelijkheid van en loyaliteit aan de oudere generatie.³ Gevolg was dat pas eind jaren zestig van de vorige eeuw het wetenschappelijke onderzoek naar de houding van de Duitse rechterlijke macht een aanvang nam en dat in 1975 'eine kritische Justizgeschichte des Dritten Reiches in den Grundzügen' bij lange na nog niet beschikbaar was.⁴ In Nederland zou het eveneens tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw duren, voordat de eerste publicaties over de houding van de Hoge Raad verschenen.⁵ De toon was (opnieuw) overwegend kritisch en is dat tot de dag van vandaag gebleven.⁶ Inmiddels zijn ook enige studies naar het functioneren van lagere rechterlijke instanties gepubliceerd, die door de beschrijving van het moedige gedrag van enkelingen (zoals van Viehoff, Wedeven en Heymeijer in het Hof Leeuwarden en van jhr. Van Nispen tot Sevenaer in de Rechtbank Arnhem) het algemene beeld van een lijdelijke rechterlijke macht bevestigen.⁷ Herhaaldelijk heeft in het afgelopen jaar de roep geklonken om een nieuw onderzoek naar de houding

1. Jansen 1994, p. 675.
2. Redactie *NJB* 1945, p. 272-274.
3. Stolleis 2003, p. 12 e.v.; Zimmermann 2004, p. 68-69.
4. Stolleis 1984, kol. 881.
5. De Jong 1975; later Van de Wiel 1983 en Mazel 1984.
6. Mazel 1984, p. 181; bijv. Mok 1990, p. 29 e.v.; Mok 2004, p. 10 e.v.; Von Schmidt auf Altenstadt 2004, p. 284; Michielsen 2004.
7. Hermans 2003 en Barendsen/Venema 2004; vgl. Kop 1995.

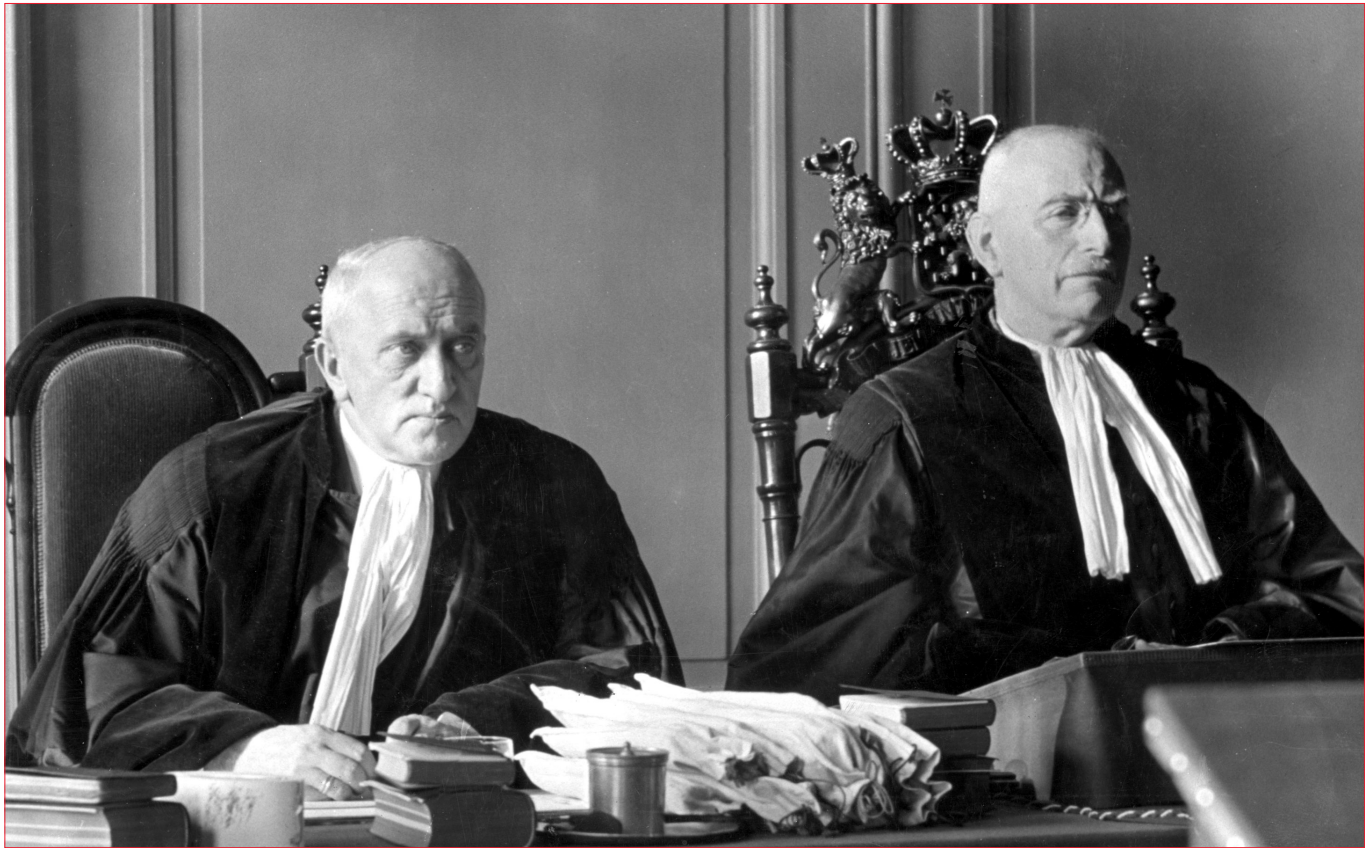

Foto: Spaarmestad Fotoarchief

De raadsheren Taverne (links) en Visser tijdens een zitting van de Hoge Raad in 1937 in het gebouw aan het Plein 3 te Den Haag. Lodewijk Ernst Visser (1871-1942), was raadshere in de Hoge Raad van 1915-1941 en vanaf 1939 president. Visser werd in november 1940 door de Duitsers geschorst en op 1 maart 1941 ontslagen. Bernardus Maria Taverne (1874-1944) was raadshere in de Hoge Raad van 1921-1944 en vanaf 1939 vice-president.

van de Hoge Raad tijdens de bezettingstijd. Zijn oud-president, W.E. Haak, sprak van een taboe dat nog steeds op deze periode rustte en over een angstvallig stilzwijgen. Hij kreeg bijval voor zijn pleidooi van Von Schmidt auf Altstadt.⁸ Ook L. Mok onderschreef de noodzaak van nader onderzoek, maar hij preciseerde zijn verlangen in die zin dat hij aandrang op een studie naar de oorzaken van het gedrag van de rechterlijke macht en daarmee naar de rechtsontwikkeling in het algemeen. In het bijzonder achtte hij het wenselijk dat de invloed werd nagegaan van het Duitse nabuurschap op de Nederlandse samenleving.⁹

In deze bijdrage poog ik aan de hand van de recent verschenen literatuur redenen te vinden voor de houding van de Hoge Raad gedurende de bezettingstijd. Welke factoren bepaalden de opstelling van de raadsheren van de Hoge Raad en overigens ook van andere rechters? Ik betrek daarbij – zoals Mok het graag ziet – uitdrukkelijk eveneens de rechtsontwikkeling en de opvattingen uit die tijd over de taak en plaats van de rechter in de maatschappij.

I Enkele algemene redenen

Een aantal redenen, dat wordt aangedragen ter verklaring van de houding van rechters of juristen, gold niet specifiek voor hen, maar voor alle personen die een (hoog) openbaar ambt bekleedden. De bekendste is het spreekwoordelijk geworden dilemma van 'de burgemeester in oorlogstijd': doorgaan om erger te voorkomen ('als ik het niet doe, doet een ander het die erger is dan ik') of stoppen. Voor ambtenaren volgde uit de Aanwijzingen die de Nederlandse regering in 1937 had opgesteld dat zij ter plaatse moesten blijven bij een vijandelijke inval. Zij voelden zich

daarnaast vaak met de rug tegen de muur staan, omdat zij financieel afhankelijk waren van hun ambt: zij hadden een gezin te onderhouden. Inkomens- en pensioenverlies hebben overigens gezagsdragers niet weerhouden om te stoppen. In Limburg traden 44 burgemeesters af, toen bij Verordening 152/1941 het leidersbeginsel in het bestuur van provincies en gemeenten werd ingevoerd.¹⁰ Het blijven doorwerken van ambtenaren wekte meestal weinig morele verantwoordiging bij medeburgers. De historicus Kossmann schreef daarover: 'Het onderscheid tussen goed en fout was tijdens de bezetting veel simpeler: ieder die niet fout was, was goed. Goed was de burger die zich niet uit vrije wil met de bezetter associeerde en slechts wanneer hij zich daartoe gedwongen voelde, meer steun aan het regime gaf dan nodig was om de maatschappij draaiende te houden (door het betalen van belastingen bijvoorbeeld)'.¹¹

In het verlengde van deze eerste reden wordt vaak de geleidelijkheid, waarmee de Duitsers hun maatregelen invoerden, als verklaring aangevoerd voor de meegaande houding van autoriteiten en rechters. Niemand kon aan het begin van de oorlog bevroeden, waartoe het nazificatieproces zou leiden. Maar – om met Primo Levi te spreken – de geleidelijke methode had desastreuze gevolgen: een misdadig systeem als het nationaal-socialisme zaait uit, plant zich voort, ontkracht en desoriënteert het beoordelingsvermogen. Wie niet weigerde, bezweek uiteindelijk voor de verleiding (in dit geval) tot zwijgen en passiviteit.¹² En op een gegeven moment doet zich de situatie voor dat 'most people know enough in order to realize that it would be better not to know more'.¹³ Na de oorlog leed een ieder bij voorkeur aan een collectief *damnatio memoriae*.

Een andere reden voor de passieve houding was de gezagsgetrouwe en coöperatieve instelling van de

8. Haak 2004, p. 1129; Von Schmidt auf Altstadt 2004, p. 277.

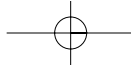
9. Mok 2004, p. 1129.

10. De Jong 1974, p. 257.

11. Kossmann 1999, p. 87.

12. Levi in Presser 1957/2001, p. 89; Von Schmidt auf Altstadt 2004, p. 284.

13. Zimmermann 2004, p. 70.

Reeds in het eerste naoorlogse nummer van het NJB stelde de redactie de houding van de Hoge Raad tijdens de bezetting aan de kaak.

meeste Nederlanders, die mede ertoe heeft bijgedragen dat zo veel joden zijn opgepakt en weggevoerd uit Nederland.¹⁴ Behoedzaamheid en een zeker conformisme werden onder normale omstandigheden als deugden voor rechters aangemerkt. Zowel in de katholieke als in de calvinistische leer werd op lijdelijkheid, gehoorzaamheid en eerbied de nadruk gelegd.¹⁵ Intellectueel conservatisme was bovendien wijd verbreid onder de Nederlandse elite. Er bestond veel onvrede over het moderniseringsproces dat het land doormaakte en onbehagen over het functioneren van de parlementaire democratie.¹⁶

In aansluiting op deze reden wordt vaak op de leeftijd van de raadsheren gewezen. Bij het begin van de oorlog waren er 10 zestig of ouder, 6 vijftig of ouder en 1 was er jonger dan 50 (Jan Donner). De gemiddelde leeftijd was dus zodanig dat een zekere behoudzucht de rechters niet vreemd was. Van Oven had in 1932 al in niet mis te verstane woorden in het *NJB* gepleit voor een verlaging van de leeftijdsgrens van 70 naar 65 voor rechters en ook voor raadsheren in de Hoge Raad, met name vanwege de belemmering van de rechtsontwikkeling die uit de hoge gemiddelde leeftijd van de rechters zou voortvloeien. 'Laat ons niet in het abstracte blijven, maar een voorbeeld noemen: men leze eens de namen der raadsheeren die de arresten over art. 1401 BW geveld hebben in de jaren vóór 1919 met die, welke het befaamde arrest van 31 Januari van dat jaar hebben gewezen, en beantwoorde dan de vraag of deze heilzame nieuwe rechtspraak, die als het ware een nieuw hoofdstuk in de ontwikkeling van ons privaatrecht heeft geopend, niet 'n jaar of tien vroeger zou zijn aanvaard, indien voor den HR de 65-jarigen leeftijdsgrens had gegolden.'¹⁷ In 1941 vaardigde rijkscommissaris Seyss-Inquart Verordening 130/1941 uit, waarbij de ouderdomsgrens van rechters daadwerkelijk werd verlaagd van 70 naar 65. Hij hoopte op deze wijze de openvallende plaatsen binnen de rechterlijke macht op te vullen met pro-Duitse rechters.¹⁸ Ten slotte werd de lijdelijke houding van de rechterlijke macht verklaard uit angst voor represailles, als men zich al te krachtadig tegen de bezetters zou verzetten. Hoewel deze vrees reëel was, stelden critici van de Hoge Raad dat zij die belangrijke verantwoordelijkheden droegen, een voorbeeldfunctie vervulden. De goede zaak vergde soms een persoonlijk offer.¹⁹

2 Opmattingen over taak en plaats van de rechter: rechtersbeeld

De samenleving verandert voortdurend. Rechterlijke uitleg is de methode om de wet aan de zich wijzigende maatschappelijke omstandigheden aan te passen. Niet de wet is de bron van het concrete recht, maar de rechter. Iedere rechter is een kind van zijn tijd. Dit betekent dat binnen de rechtswetenschap en binnen de beroepsgroep heersende opvattingen over de plaats en het functioneren van recht en rechter in het staatsbestel invloed uitoefenen op de taakuitoefening door de rechter. Deze opvattingen worden mede door niet-juridische bepaald. 'Judikatur findet immer im fließenden geistesgeschichtlichen Zusammenhang der Zeit statt.' Het is een van de grote ver-

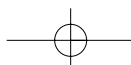
diensten van Bernd Rütters geweest om dit mechanisme in zijn boek *Die unbegrenzte Auslegung* uit 1968 aan het licht te brengen en diepgravend te analyseren. Rechtstoepassing is niet waarde vrij. Zij wordt bepaald door de concrete sociale situatie, rechtvaardigheids-, rechtspolitieke en maatschappelijke voorstellingen.²⁰ Om de houding van de leden van de Hoge Raad en de overige leden van de rechterlijke macht te begrijpen is het dus van belang te achterhalen wat het rechtersbeeld in die tijd is geweest bij de rechter zelf en bij het juridisch forum. Ik tracht dat beeld te schetsen aan de hand van het *Algemeen deel* van Paul Scholten en de reacties daarop in de juridische literatuur.

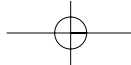
Scholten achtte gebondenheid van de rechter aan de wet primair. De wet is het beginpunt van rechterlijk redeneren. Toch moest naar zijn opvatting de tegenstelling tussen rechter en wetgever niet al te scherp worden aangezet, omdat de rechter in de handhaving van de wet iets nieuws aan het bestaande toevoegde. Wetgever en rechter hebben dus beiden gezegd, al is dat van de rechter iets lager in rang. De doorslaggevende factor in een rechterlijke beslissing is het geweten van de rechter. Juist omdat iedere rechterlijke beslissing een gewetensbeslissing is, is zij vrij van willekeur. Het eigen gevoel voor rechtvaardigheid van de rechter vormt de innerlijke rechtvaardigheid van de beslissing.²¹

De genuanceerde benadering van Scholten ontmoette, met name in rechterlijke kringen, veel weerstand. De rechter kon en mocht in veler ogen niet een zelfstandig rechtsvormer zijn. Dit werd in strijd geacht met de *trias politica*-leer. Het hoge ideaal van de gelijkheid van ieder voor de wet dreigde te worden vervangen door de rechterlijke willekeur van het concrete geval. Deze opvatting werd mede gevoed door de eerste ervaringen in Duitsland met de open normen uit het BGB (bijvoorbeeld §§ 138 en 242 BGB) en de zorgvuldigheidsnorm uit het onrechtmatige daadsrecht in het bijzonder (§ 826 BGB). Juist in tijden van politieke spanning was de wet het veilige richtsnoer voor de rechter. De rechterlijke binding aan woorden en strekking van de wet was dus uitvloeisel van een constitutionele doelstelling in het kader van de liberale staatsgedachte. Op deze wijze werd in een rechtsstaat de rechterlijke onafhankelijkheid het beste gewaarborgd ten opzichte van de politiek.²² In de woorden van Hoetink: 'Naar mate de maatschappij gecompliceerder en minder homogeen wordt, naar mate de zedelijke, godsdienstige en sociale meeningen meer gaan uiteenlopen in de verschillende groepen en klassen der samenleving, wordt de rechterlijke vrijheid gevaarlijker en de kans op als onrecht gevoelden willekeur groter.'²³ De rechter mocht zich aan wetgeving ergeren; hij was er wel aan gebonden. Hij was geen politicus, die over de innerlijke waarde van de wet een oordeel moest vellen. Als de wet niet voldeed, was het de taak van de wetgever om in te grijpen. Een steeds vrijer optredende rechter had funeste gevolgen voor de rechtszekerheid. 'Wat de redelijkheid, de billijkheid en de betamelijkheid voorschrijven wordt bij voortdurend meer als recht erkend en aan de rechterlijke

Behoedzaamheid en een zeker conformisme werden onder normale omstandigheden als deugden voor rechters aangemerkt.

-
14. Van der Heijden 2001, p. 233; Blom 2005.
 15. Mazel 1984, p. 180; Lijphart 1990, p. 197.
 16. Knechtmans en Vogel 1996, p. 13-14.
 17. Van Oven 1932, p. 632 e.v., p. 636. Wie deze vergelijking maakt, merkt dat Van Oven er naast zat: de gemiddelde leeftijd van de raadsheren voor 1919 en die van de raadsheren van het arrest-Lindebaum/Cohen ontlepen elkaar nauwelijks; Van Koppen/Ten Kate 2003, p. 20-21.
 18. Mazel 1984, p. 50.
 19. De Ruitter 2003, p. 202.
 20. Seedorf 2001, p. 334 e.v.
 21. Scholten 1974, p. 87 e.v., p. 130 e.v.
 22. Van den Bergh 2000, p. 135.
 23. Hoetink 1933, p. 622.

uitspraken ten grondslag gelegd. Het verouderen van het geschreven recht dwingt meer en meer tot toepassing van het ongeschreven recht. Een zodanige uitbreiding komt echter sterk ten nadele van de rechtszekerheid.²⁴ De angst voor de teloorgang van de rechtszekerheid is misschien wel het meest pregnant door David Simons, de hoofdredacteur van het *Weekblad van het Recht*, onder woorden gebracht: 'Rechtszekerheid dwingt ertoe individuele onrechtvaardigheid als een noodzakelijk kwaad te aanvaarden, het streven naar individuele rechtvaardigheid, dat de rechtszekerheid doet prijsgeven, moet vaak onrecht, onbillijke rechtstoepassing tengevolge hebben.'²⁵ Ondanks deze waarschuwende woorden wenste niemand de bijdrage van de rechter aan de rechtsvorming te bagatelliseren. Meijers zei het zo: 'Dat ook de rechter bijdraagt aan de ontwikkeling van ons recht, wie zal het ontkennen?'²⁶

Het hiervoor geschetste rechtensbeeld is zonder veel moeite terug te vinden in het naoorlogse verdedigingsschrift van de waarnemend president van de Hoge Raad, Van den Dries, getiteld *De Hoge Raad der Nederlanden tijdens de bezetting* (1945). Letterlijk schreef hij dat de Hoge Raad geen politiek college is. Zijn functie was die van een opperste gerechtshof, dat langs de weg van de rechtspraak in concrete zaken waakt voor de nakoming van de wetten. Hij moest zich onthouden van inmenging in aangelegenheden van de uitvoerende of wetgevende macht, zoals deze instellingen zich op hun beurt dienden te onthouden van inmenging in de rechtspraak. Van den Dries kenschetste de toon van de kritiek op de Hoge Raad als één, die 'reeds vóór den oorlog in bepaalde politieke kringen niet ongebruikelijk' was. De rechterlijke macht moest zo veel mogelijk buiten de politiek blijven. Haar onafhankelijkheid strekte juist ertoe om haar te beveiligen tegen ongewenste beïnvloeding, die zou kunnen uitgaan van het moeten rekening houden met de politiek van de regering of met een in een bepaalde tijd naar voren tredende, soms slechts door een minderheid gedragen stroming onder de bevolking.²⁷ Vermoedelijk bedoelde Losecaat Vermeer in zijn brief, aangehaald in de inleiding van deze bijdrage, hetzelfde als Van Dries, toen hij aan Tjeenk Willink schreef dat optreden van de Hoge Raad pas gewenst was, indien het geval op het gebied van de Hoge Raad lag. Overeenkomstig de heersende opvatting van het leerstuk van de *trias politica* moest de Hoge Raad zich verre houden van politieke aangelegenheden, die op het terrein van wetgever en bestuur lagen.

Uit de opvatting over de taak van de Hoge Raad in het staatsbestel is eveneens de inhoud van het beruchte Toetsingsarrest (HR 12 januari 1942, NJ 1942, 271) te verklaren. In dit arrest oordeelde de Hoge Raad dat een besluit van de Secretaris-Generaal voor Justitie (tot het instellen van bijzondere rechtspraak voor economische delicten) als een door de bezetzende macht genomen maatregel van wetgevende aard moest worden beschouwd, waaraan het karakter van wet in de zin van de Nederlandse wetgeving niet kon worden ontzegd. De Nederlandse rechter mocht de innerlijke waarde of billijkheid van een dergelijke wet niet beoordelen en mocht haar evenmin toetsen aan een verdrag (zoals dat waarvan het Landoorlogreglement deel uitmaakte). Aan het Toetsingsarrest lag een in het najaar van 1940 opgestelde Nota van J. Kusters, vice-president van de Hoge Raad, ten grondslag. Deze was voorwerp van bespreking geweest binnen de kring van raadsheren (onder wie ook nog Donner). De nota was doordeesemd van de *trias politica*-leer. Zo schreef Kusters bijvoorbeeld de opvatting dat de rechter de vrijheid heeft verdragen uit te leggen. 'Het den rechter bindend oordeel van de Regeering in zake de uitlegging strijdt met de scheiding der

Juist in tijden van politieke spanning was de wet het veilige richtsnoer voor de rechter.

machten in den staat (...)' Hij motiveerde het niet-toetsen uitdrukkelijk met een beroep op de taak van de rechter in het licht van het *trias politica*-leerstuk. 'Volgens de leer der scheiding van machten, neergelegd in de Nederlandsche Staatsinrichting, mag de rechter, souverain op het gebied der rechtspraak, niet treden op het terrein der machten, die souverain zijn op het gebied der wetgeving en der uitvoering. Deze rechtspositie is door de bezetting niet veranderd.' Mocht dus voor de bezetting de rechter de wet niet aan een verdrag toetsen (zoals inderdaad de heersende opvatting was), dan mag hij dit ook niet in de oorlog met betrekking tot de algemene regelingen van de macht, die feitelijk met de wetgeving is bekleed.²⁸

Zoals Von Schmidt auf Altenstadt en De Ruiters opmerkten, redeneerde de Hoge Raad in het Toetsingsarrest strikt juridisch²⁹, of beter constitutioneelrechtelijk. De argumentatie was opgebouwd vanuit een breed gedragen visie op de taak van de rechter ten opzichte van wetgever en bestuur binnen het Nederlandse staatsbestel. Michielsens constatering dat een positiefrechtelijker benadering van nationaal en internationaal recht door de Hoge Raad in het Toetsingsarrest lagere rechters in staat zou hebben gesteld enige weerstand te bieden tegen de bezettingsmaatregelen en hun uitvoering tegen te gaan, is in zoverre moeilijk te verdedigen.³⁰ De Hoge Raad redeneerde juist sterk positiefrechtelijk. Het klopt ongetwijfeld dat de Duitse bezetter moeite had met het weerleggen van gefundeerde juridische argumenten en dat in een aantal gevallen een positiefrechtelijker benadering door de Hoge Raad de mogelijkheid had geboden krachtiger weerstand te bieden aan het bezettingsrecht.³¹ Hij achtte zich slechts in een beperkt aantal gevallen geroepen te protesteren bij de bezetter en diens Nederlandse handlangers. Die kwesties hielden meestal nauw verband met de rechterlijke organisatie en lagen dus 'op het gebied van de Hoge Raad'. Hij protesteerde bijvoorbeeld tegen het opzietten van het *ne bis in idem*-beginsel bij de invoering van de vrederechtspraak, tegen het ontslag in april 1943 van de Leeuwarder raadsheren Viehoff en Wedeven na het arrest over kamp Erica te Ommen (Hof Leeuwarden 25 februari 1943, NJ 1951, 643), omdat dit in strijd was met de rechterlijke onafhankelijkheid en tegen de invoering van het leidersbeginsel in de rechtspraak in 1944, omdat die contrasteerde met het beginsel van collegiale rechtspraak. En dan nog was er vaak tegenzin of een gebrek aan unanimiteit. De Hoge Raad vermeerde angstvallig in politiek vaarwater terecht te komen – althans wat hij als zodanig zag – of gedrag te vertonen dat als politiek kon worden geïnterpreteerd en dat ging tamelijk eenvoudig. Daardoor heeft het hoogste rechtscollège nooit een leidende rol gespeeld in enig verzet tegen Duitse of Nederlandse bezettingsmaatregelen of een voorbeeldfunctie gehad voor lagere rechters.³² De winst was rechtszekerheid, de prijs was (individuele) onrechtvaardigheid.

3 Visie op het recht in de jaren dertig van de vorige eeuw

De houding van de Hoge Raad tijdens de bezettingstijd kan mede verklaard worden uit een bepaalde visie op het recht, die in de jaren dertig van de vorige eeuw grote invloed verwierf onder de Nederlandse

24. Citaat bij Meijers 1949, p. 177; zie verder Lokin/Jansen 1995, p. 153 e.v.; Jansen/De Ruiters 1996, p. 5 e.v.; Jansen 2002, p. 3 e.v.

25. Simons 1914, p. 1.

26. Meijers 1938, p. 133; Meijers 1949, p. 148.

27. Van den Dries 1945, p. 54, p. 59, p. 70.

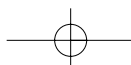
28. Nota Kusters 1940, p. 6 en p. 9; De Ruiters 2003, p. 197.

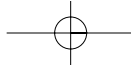
29. Leijten 1992, p. 103, p. 106; Von Schmidt auf Altenstadt 2004, p. 280; De Ruiters 2003, p. 199.

30. Michielsens 2004, p. 158.

31. Michielsens 2004, p. 201 e.v.

32. Vgl. Michielsens 2004, p. 198 e.v.

Dit rechtersbeeld is zonder veel moeite terug te vinden in het naoorlogse verdedigingschrift van de waarnemend president van de Hoge Raad, Van den Dries. Letterlijk schreef hij dat de Hoge Raad geen politiek college is.

juristen. In de eerste helft van de twintigste eeuw is steeds vaker de opvatting aan te treffen dat de individuele vrijheid van de burger beperkt moet zijn in het licht van gemeenschapsbelangen. Tussen autonomie en sociale orde geldt geen rangverhouding, maar afhankelijk van de politieke, sociale en economische omstandigheden geeft of het ene, het autonomiebeginsel, of het andere, het gemeenschapsbeginsel, de doorslag. Onder invloed van christelijke opvattingen en het ordeningsdenken (dat als gevolg van de economische crisis zijn intrede had gedaan) groeide in het privaatrecht de gedachte dat de individu niet ten koste van de gemeenschap beschermd mocht worden. In iedere contractuele verhouding was een gemeenschapsmoment aanwezig, dat niet afhing van de wil van de partijen.³³ Deze gedachte is fraai te illustreren aan de hand van de visie op het karakter van de arbeidsovereenkomst. Arbeidsrechtjuristen werden geïnspireerd door Duitse voorgangers, in het interbellum erop dat het arbeidscontract niet een louter vermogensrechtelijke verhouding was, maar tevens een personenrechtelijke. De arbeidsovereenkomst vestigde tevens een persoonlijke band tussen werknemer en werkgever, waaruit een nauwe gemeenschap tussen hen en als gevolg daarvan over en weer plichten voortvloeiden. Van klassetegenstellingen of belangenconflicten was in een onderneming geen sprake meer. Uit het leidersbeginsel volgde overigens wel dat de werkgever aanspraak mocht maken op de persoonlijke onderschikking van de arbeider, maar zij werkten aan een gemeenschappelijk belang, het renderen van de onderneming.³⁴

Het gemeenschapsdenken is ook aan andere rechtsgebieden dan het privaatrecht niet voorbijgegaan. Van Bemmelen, één van de *NJB*-redacteurs bij het uitbreken van de oorlog en hoogleraar strafrecht te Leiden, noemde het een tijdsverschijnsel dat gemeenschapsbelangen meer op de voorgrond traden.³⁵ Een uitwerking van deze gedachte voor het strafrecht is te vinden in het *NJV*-preadvies van I.P. Hooykaas, raadadviseur op het departement van Justitie voor en in de Tweede Wereldoorlog. Volgens hem moest ieder recht worden gebruikt overeenkomstig zijn bestemming. Deze bestemming was anti-individualistisch. De betekenis van het menselijk leven lag buiten het individuele bestaan. Gebruik of nietgebruik van een recht in flagrante strijd met gemeenschapsbelangen vormde daarom een strafbaar feit. Het Wetboek van Strafrecht was gemaakt in een periode (het einde van de negentiende eeuw), waarin het mensbeeld uitging van 'een van alle sociale, zedelijke en culturele banden vrije egoïst'. Die mens bestond niet meer in het nieuwe tijdsgewricht. Vandaar dat het wetboek uit 1886 vervangen moest worden door een ander, in universalistische geest.³⁶ Deze op de gemeenschapsgedachte gestoelde visie op recht stelde minder belang in de rechtspositie van de individu. Het belang van de samenleving als geheel en het welzijn van de bevolking wogen zwaarder dan belangen van individuen of groepen. Voor de groep van leden van de Hoge Raad en van andere rechters gold dat het geweten de grens aangaf tot waar recht spreken mogelijk was en wanneer de rechtspositie

van de individu zo werd aangetast dat aftreden het enige alternatief vormde. Anders eisten de rechtszekerheid en het belang van de samenleving voortzetting van de rechtspraak.³⁷

De genuanceerde afweging van gemeenschaps- en individuele belangen verdween in de nationaal-socialistische opvatting van recht, die een verabsolutering was van de visie die in de jaren dertig was opgekomen. Uitgangspunt was in de nationaal-socialistische leer dat gemeenschapsbelang altijd voorrang had boven het individuele belang. Wat het gemeenschapsbelang omvatte, werd uitgemaakt door politieke, sociaal-economische en rechtvaardigheidsopvattingen. Zij werden vertolkt door de Führer en het nationaal-socialistische partijprogramma.³⁸ Vooraanstaande Nederlandse nationaal-socialisten, zoals de secretaris-generaal voor Justitie, J.J. Schrieke en de president van de Vrederechtshof, J.H. Carp, zagen de staat als een levend organisme, waarin de gemeenschapsgedachte centraal stond. Niet de rechtszekerheid van de individu maar de rechtszekerheid van de gemeenschap en haar belang dienden voorop te staan. Dit doel kon bereikt worden door de bestaande wetten te vervangen door een aantal algemene regelingen met een grote mate van interpretatievrijheid voor de rechter, zodat de nationaal-socialistische beginselen optimaal tot hun recht konden komen.³⁹ Nog in 1941 bestreed Langemeijer in het *NJB* de gedachte dat de gemeenschap boven de individu stond, onder meer verwijzend naar het risico dat waardeloze vooroordelen en instincten zich als gemeenschapswaarden konden voordoen.⁴⁰ Juridisch Nederland had toen nog een lange, zwarte nacht van rechtsontaarding ten behoeve van het gemeenschapsbelang voor de boeg.

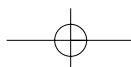
4 Oriëntatie op Duitsland

De rechtsgeschiedenis van de late negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw laat een principiële openheid zien van het Nederlandse recht. Leerstukken en rechtsfiguren uit de omliggende landen drongen door in de Nederlandse rechtspraktijk. De bekendste voorbeelden liggen op het terrein van het zakelijke zekerheidsrecht, te weten het eigendomsvoorbehoud en de eigendomsoverdracht tot zekerheid door middel van een levering cp. Nederlandse juristen oriënteerden zich in meer of mindere mate op Duitse, Franse en Engelse wetgeving, rechtspraak en literatuur. Met name de Duitse rechtsleer werd in Nederland nauwkeurig gevolgd. Ook hier liggen de voorbeelden voor het oprapen, op het terrein van het overeenkomstenrecht (het leerstuk van de rechtshandeling en de wilsgebreken, onvoorziene omstandigheden), het onrechtmatige daadsrecht (de relativiteitsleer en de oneerlijke concurrentie) en het goederenrecht (de zakelijke overeenkomst en de bezitsleer). De Utrechtse privaatrechtsjurist W.L.P.A. Molengraaff meende zelfs dat Nederlandse rechtsgeleerden te veel geneigd zijn 'naar onze oostelijke buren te zien en zich met Duitse geleerdheid te voeden'.⁴¹

Niet alleen op het gebied van het materiële recht is de invloed van het Duitse rechtsdenken groot geweest, eveneens op het terrein van de theorievorming en de rechtsvinding. Bijna alle grote Nederlandse juristen ondergingen voor deze thema's invloed van Duitse denkers en (rechts)filosofen. De bekendste onder hen was Rudolf Stammler, die een grote schare bewonderaars in Nederland had.

Over de intellectuele betrekkingen tussen Nederland en Duitsland valt ongetwijfeld veel meer te zeggen. De Nederlandse natuurwetenschap was sterk op Duitsland gericht; ook de muziekcultuur was overwe-

33. De Beneditty 1934, p. 421-422 en p. 433-435; Van Nispen tot Sevenaer 1935, p. 313 e.v.; Lokin/Jansen 1995, p. 90 e.v. (p. 107); Sieburgh 2004, p. 27.
34. De Gaay Fortman 1935, p. 33 e.v.; Jansen 2003, p. 10 e.v.
35. *HNJV* 1934-II, p. 129.
36. Hooykaas 1934, p. 29, 54 en 153. Zie Lokin/Jansen 1995, p. 201 e.v.
37. De Jong 1975, p. 660; zie ook Von Schmidt auf Altendorf 2004, p. 284.
38. Hattenhauer 2000, p. 81-83; Venema in Barendsen/Venema 2004, p. 21-22.
39. Over Schrieke: Vogel en Schulten 1996, p. 39 en p. 123; over Carp: Mulder 1995, p. 58; Van der Heijden 1941, p. 217.
40. Langemeijer 1941, p. 185 e.v. en p. 201 e.v.
41. Molengraaff 1914, p. 616. Vgl. Milo 1997 en Jansen 1999.

gend Duits. De economische positie van Nederland hing bovendien sterk samen met die van de oosterbuur.⁴² Deze bijdrage is niet de plaats om daarover uit te weiden. Dat er sprake was van een nauwe verbondenheid tussen beide landen, staat buiten kijf. De Nederlandse rechters stonden intellectueel onder invloed van Duitse denkbeelden, de Duitse cultuur en mentaliteit, waarbij zij soms enige bewondering niet konden onderdrukken en de ogen sloten voor de uitwassen. Deze houding heeft ongetwijfeld weerslag gehad op het beroepsmatig functioneren.

5 Slotopmerking

Een nader, vooral breed opgezet onderzoek, zoals door L. Mok bepleit, lijkt me dringend gewenst. Een samenhangende en bevredigende verklaring van de houding van de leden van de Hoge Raad en de overige Nederlandse rechters is (nog) niet gegeven. In deze bijdrage heb ik aan de hand van recent verschenen literatuur en eigen literatuuronderzoek een aanzet proberen te geven. De Hoge Raad bestond uit 'doorsnee' mannen met 'doorsnee' reacties. Daarom tekenden zij bijvoorbeeld ook zonder uitzondering de Ariër-verklaring, zoals bijna alle andere Nederlanders in overheidsdienst.⁴³ Zij zagen zich gedwongen tot een spagaat tussen enerzijds de trouw aan hun taakopvatting binnen de leer van de machtscheiding en visie op het recht en anderzijds hun geweten en het verwachtingenpatroon van de buitenwereld. Want dat de buitenwereld iets van hen verwachtte, was de raadsheren niet ontgaan. Het juridisch gewaad van de argumentatie van de Hoge Raad verhulde echter nauwelijks dat hij door het krampachtig vermijden van het vervullen van een politieke rol juist een politiek-constitutionele keuze maakte.⁴⁴ De zelf opgelegde gymnastische stand veroordeelde de raadsheren tot zwijgend stilzitten en verhinderde ten enenmale een ontwikkeling tot een verzetshouding. Maar ook dat lot deelden zij met de overgrote meerderheid van de Nederlanders.

Gebruikte literatuur

- J. Barendsen en D. Venema, *De rechtbank Arnhem en de Duitse bezetting*, Nijmegen 2004.
- J.M. van Bemmelen, 'Interventie', *HNJV* 1934-II, p. 129.
- N. de Beneditty, 'Evolutie van 'autonome' naar 'heteronome' overeenkomst', *WPNR* 1934/3379 en 3380.
- G.C.J.J. van den Bergh, *Geleerd recht. Een geschiedenis van de Europese rechtswetenschap in vogelvlucht*, vierde druk, Deventer 2000.
- J.C.H. Blom, 'Bezettingsgeschiedenis laat zich niet vergelijken', *NRC Handelsblad* 15 februari 2005, p. 6.
- F. Boterman en P. de Rooy, *Op de grens van twee culturen. Nederland en Duitsland in het Fin de Siècle*, Amsterdam 1999.
- N.C.M.A. van den Dries, *De Hooge Raad der Nederlanden tijdens de bezetting*, Leiden 1945.
- W.F. de Gaay Fortmann, 'Nationaal-Socialistisch Arbeidsrecht', *Themis* 1935, p. 33 e.v.

Nog in 1941 bestreed Langemeijer in het NJB de gedachte dat de gemeenschap boven de individustond, onder meer verwijzend naar het risico dat waardeloze vooroordelen en instincten zich als gemeenschapswaarden konden voordoen.

- W.E. Haak, 'De Hoge Raad en de bezetting', *NJB* 2004, p. 1128-1129.
- H. Hattenhauer, *Gründbegriffe des Bürgerlichen Rechts*, 2. Auflage, München 2000.
- Chr. van der Heijden, *Grijs verleden. Nederland en de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam/Antwerpen 2001.
- H.A.M. van der Heijden, *Een oneervolle noodweerbepaling I-II, Het Rechtsfront 1941*, p. 209-210 en p. 217-218.
- H.L.C. Hermans, *Om des gewetens wille. De geschiedenis van een arrest in oorlogstijd*, Leeuwarden 2003.
- H.R. Hoetink, 'Rechtsregel en rechtsbeslissing', *Indisch Tijdschrift van het Recht* 137 (1933), p. 589 e.v.
- I.P. Hooykaas, 'Komt bij de bescherming van de individuele vrijheid in ons huidige strafrecht en strafprocesrecht de gemeenschap te kort? Zoo ja, welke wijzigingen dienen dan in onze wetgeving te worden aangebracht?', *HNJV* 1934-I, p. 1-158.
- C.J.H. Jansen, 'Nederlands(ch) Juristenblad en Nederlands(ch)e Jurisprudentie in de Tweede Wereldoorlog', *NJB* 1994, p. 669 e.v.
- C.J.H. Jansen, *De negentiende-eeuwse wortels van het moderne zekerheidsrecht. Vreemd recht als voorbeeld voor de Nederlandse privaatrechtsbeoefening vanaf het einde van de 19e eeuw*, Deventer 1999.
- C.J.H. Jansen, 'De idealen van E.M. Meijers (1880-1954) ten aanzien van de herziening van het Burgerlijk Wetboek', in: S.C.J.J. Kortmann e.a. (red.), *Onderneming en 10 jaar nieuw burgerlijk recht*, Deventer 2002, p. 3 e.v.
- C.J.H. Jansen, *Rechtshistorische beschouwingen omtrent het moderne arbeidsovereenkomstenrecht*, Den Haag 2003.
- C.J.H. Jansen en M.A.J. de Ruiter, *Het Algemeen Deel: Asser-Scholten en Asser-Vranken in rechtshistorisch perspectief*, *Recht en kritiek* 1996/1, p. 5 e.v.
- L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 5, eerste deel, 's-Gravenhage 1974, p. 254 e.v.
- L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 6, tweede helft, 's-Gravenhage 1975, p. 656 e.v.
- P.J. Knegtman en J. Vogel, 'Elite en volk-Een inleiding', in: P.J. Knegtman, P. Schulten, J. Vogel, *Collaborateurs van niveau. Opkomst en val van de hoogleraren Schrieke, Snijder en Van Dam*, Amsterdam 1996, p. 13 e.v.
- P.C. Kop, *Slachtoffers van het Duitse geweld, de gedenkplaten in het Paleis van Justitie*, Amsterdam 1995.

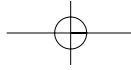
De Hoge Raad verreed angstvallig in politiek vaarwater terecht te komen. Daardoor heeft het hoogste rechtscollege nooit een leidende rol gespeeld in enig verzet tegen Duitse of Nederlandse bezettersmaatregelen of een voorbeeldfunctie gehad voor lagere rechters.

42. Boterman en De Rooy 1999, p. 11.

43. Van der Heijden 2001, p. 140.

44. De Jong 1975, p. 657.

- P.J. van Koppen en J. Ten Kate, *De Hoge Raad in persoon. Benoemingen in de Hoge Raad der Nederlanden 1838-2002*, Deventer 2003.
- E.H. Kossmann, *Familiearchief. Notities over voorouders, tijdgenoten en mijzelf*, Amsterdam 1999.
- G.E. Langemeijer, 'Gemeenschapsgedachte en Recht', *NJB* 1941, p. 185 e.v. en p. 201 e.v.
- J.C.M. Leijten, 'De Hoge Raad in oorlogstijd', in: J.C.M. Leijten, *De verschrikkelijke eenzaamheid van de inbreker*, Amsterdam 1992, p. 99 e.v.
- J.H.A. Lokin en C.J.H. Jansen, *Tussen droom en daad. De Nederlandse Juristen-Vereniging 1870-1995*, Zwolle 1995.
- A. Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, achtste herziene druk, Haarlem 1990.
- P.E. Mazel, *In naam van het Recht ... De Hoge Raad en de Tweede Wereldoorlog*, Arnhem 1984.
- E.M. Meijers, 'Wijzigingen en aanvullingen van het Burgerlijk Wetboek na 1838 (1938)', in: *Verzamelde Privaatrechtelijke Opstellen van Prof. Mr E.M. Meijers*, Eerste deel, Leiden 1954, p. 109 e.v.
- E.M. Meijers, 'Voor- en nadelen van het samenstellen van een nieuw Burgerlijk Wetboek (1949)', in: *Verzamelde Privaatrechtelijke Opstellen van Prof. Mr E.M. Meijers*, Eerste deel, Leiden 1954, p. 174 e.v.
- J.N.M.E. Michielsens, *The 'Nazification' and 'Denazification' of the Courts in Belgium, Luxembourg and The Netherlands*, diss. Maastricht, Maastricht 2004.
- J.M. Milo, *Het rechtsvergelijkende argument in de ontwikkeling van het Nederlandse vermogensrecht 1838-1940*, diss. Maastricht, Antwerpen/Groningen 1997.
- L. Mok, *Collaboratie: personen en patronen. De bezetting als overgangstijd*, Muiderberg 1990.
- L. Mok, 'Over mooi proza, klerken en moed', *NJB* 2004, p. 10 e.v.
- L. Mok, 'Naschrift', *NJB* 2004, p. 1129.
- W.L.P.A. Molengraaff, (Bespr. van:) D. te Winkel, 'Trust-verhoudingen', *Rechtsgeleerd Magazijn* 1914, p. 616 e.v.
- G.E. Mulder, *Schijn van recht. De geschiedenis van de vrederechtspraak gedurende de Duitse bezetting*, Arnhem 1995.
- Nota J. Kusters (ongepubliceerd, 1940)
- C.M.O. van Nispen tot Sevenaer, 'Gemeenschapsrecht of de verrassende opgang van nieuwe rechtsbeschouwingen', *Themis* 1935, p. 313 e.v.
- J.C. van Oven, 'De leeftijdsgrens: niet 70, maar 65!', *NJB* 1932, p. 633 e.v.
- J. Presser, *De nacht der Girondijnen*, Amsterdam 1957/2001, met een nawoord van Primo Levi.
- Redactie *NJB*, 'De Hoge Raad', *NJB* 1945, p. 272 e.v.
- J. de Ruiters, *Jan Donner jurist. Een biografie*, Amsterdam 2003.
- P.J.M. von Schmidt auf Altenstadt, 'De Rechterlijke Macht in oorlogstijd; zwijgen is fout', *Trema* 2004/7, p. 276 e.v.
- P. Scholten, *Algemeen deel*, derde druk, Zwolle 1974.
- S. Seedorf, Bernd Rütters-Die 'Unbegrenzte Auslegung', in: Th. Hoeren (Hrsg.), *Zivilrechtliche Entdecker*, München 2001, p. 317 e.v.
- C.H. Sieburgh, *Tertium datur. De niet uitgesloten derde in het burgerlijk recht*, Deventer 2004.
- D. Simons, 'Vooruitgang of reactie?', *Weekblad van het Recht* 1914/9557, p. 1.
- M. Stolleis, *Nationalsozialistisches Recht, Handwörterbuch zur Deutschen Rechtsgeschichte III. Band* (1984), kol. 873 e.v.
- M. Stolleis, 'Reluctance to Glance in the Mirror: The Changing Face of German Jurisprudence after 1933 and post-1945', in: Chr. Joerges and N.S. Ghaleigh, *Darker Legacies of Law in Europe. The Shadow of National Socialism and Fascism over Europe and its Legal Traditions*, Oxford and Portland, Oregon 2003, p. 1 e.v.
- J. Vogel en P. Schulten, 'Het dwaalspoor van een praktisch staatsrecht: Jaap Schrieke (1884-1976)', in: P.J. Knechtmans, P. Schulten, J. Vogel, *Collaborateurs van niveau. Opkomst en val van de hoogleraren Schrieke, Sniijder en Van Dam*, Amsterdam 1996, p. 30 e.v.
- A.M. van de Wiel, 'Rechtspleging onder bijzondere omstandigheden. De Hoge Raad en de Duitse bezetting', *Recht en kritiek* 1983/9, p. 437 e.v.
- R. Zimmermann, 'Was Heimat hieß, nun heißt es Hölle'. The emigration of lawyers from Hitler's Germany: political background, legal framework, and cultural context, in: J. Beatson and R. Zimmermann (ed.), *Jurists Uprooted. German-speaking Emigré Lawyers in Twentieth-century Britain*, Oxford 2004, p. 1 e.v. ■

Mr drs N.M. Nierop

Het verdachtenverhoor in Nederland

Wat wordt verhoorders geleerd?

Met uitzondering van 'De Zaanse verhoormethode' is de wijze waarop in Nederland verdachtenverhoren worden uitgevoerd niet of nauwelijks beschreven. Dat gebeurt wel in dit artikel. De discussie moet in het openbaar worden gevoerd en niet langer een interne aangelegenheid van de politie zijn. Als alle procespartijen zich verdiepen in gebruikelijke verhoormethoden, kunnen onwenselijke verhoormethoden en hun gevolgen in een eerder stadium worden herkend.

Nicole Nierop is gedragskundige bij de Groep Moord & Zeden van het Korps Landelijke Politiediensten.

Het verdachtenverhoor is in Nederland geen onderwerp dat zich doorgaans kan verheugen in grote belangstelling. Hier komt echter verandering wanneer een rechercheonderzoek in opspraak komt, al dan niet vanwege het verhoor. Recente voorbeelden hiervan zijn de Schiedammer parkmoord (waarbij de verdachte een bekentenis zou hebben afgelegd die niet audiovisueel was vastgelegd, die later door de verdachte werd herroepen, die niet strookte met de aangetroffen sporen en die bovendien na vier jaar teniet werd gedaan toen de moord door een ander bleek te zijn gepleegd) en de moord op de minderjarige Kumral Bagci (waarbij de vrouw die van de moord werd verdacht twee dagen na een zeer 'intensief' verhoor zelfmoord pleegde). Het is begrijpelijk dat over deze extreme zaken commotie ontstaat. In deze commotie wordt echter voorbijgegaan aan de vraag: wat is eigenlijk bekend over de gebruikelijke verhoormethoden die rechercheurs in Nederland leren?

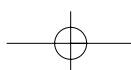
Een verhoormethode die iedere rechercheur in Nederland op termijn geacht wordt te beheersen is de standaard verhoorstrategie, ontwikkeld door de voormalige Rechercheschool. Over de achtergrond en de inhoud van deze verhoormethode is door de voormalige Rechercheschool noch in vaktijdschriften noch in wetenschappelijke tijdschriften gepubliceerd. Voor wezenlijke informatie over de standaard verhoorstrategie is men aangewezen op publicaties van derden (zoals de RAC-werkgroep verhoormethoden, 1996; Van den Adel, 1997; Beenackers, 1998; Nierop & Mooij, 2000). Ook wetenschappers hebben zich niet erg verdiept in de gebruikelijke Nederlandse verhoormethoden. Vooral de controversiële Zaanse

verhoormethode kon op hun belangstelling rekenen (Vrij, 1997, p. 476-478; Rassin, 1997, p. 494-495). Het gevolg van het gebrek aan informatie is dat in de loop der tijd verschillend vragen zijn gerezen over de verhoormethode. Gezien het feit dat de verhoorstrategie reeds ruim tien jaar bestaat en wijd verspreid is onder rechercheurs in Nederland, is het tijd voor een nadere beschouwing.

Historische terugblik

Vanaf de oprichting in 1962 besteedt de Rechercheschool aandacht aan verhoortechnieken (RAC, 1996). Publicaties over de gedoeerde verhoortechnieken ontbreken en ook andere geschreven bronnen zijn moeilijk te vinden. Van eind jaren zestig tot 1985 werden beginnende rechercheurs opgeleid in de Primaire Recherche cursus ('P-cursus'). In de cursus werd ook aandacht besteed aan het verdachtenverhoor; er was geen vastomlijnd verhoormodel. In 1985 werd besloten over te gaan tot de ontwikkeling van de zogenaamde Recherchebasis cursus, eveneens bestemd voor beginnende rechercheurs (Nierop & Mooij, 2000, p. 19). Een deel van de cursus richtte zich op het verdachtenverhoor bij veelvoorkomende criminaliteit, waarbij gebruik werd gemaakt van een eenvoudig verhoormodel (Nierop & Mooij, 2000). Toen de Recherche Basis cursus een aantal jaren werd gedoeced, werd besloten de Cursus Algemene Recherche te ontwikkelen. Over deze besluitvorming is niets gepubliceerd. Twee studies van de toenmalige Rechercheschool speelden een rol bij de ontwikkeling van de Cursus Algemene Recherche: een en-

Een uitgebreide versie van dit artikel is op www.njb.nl te raadplegen.

quête in 1988 en een experimenteel onderzoek in 1990. De enquête werd uitgevoerd onder 127 rechers om vast te stellen welke onderwerpen in de Cursus Algemene Recherche aan de orde zouden moeten komen. Het verdachtenverhoor eindigde bij de vijf meest relevante thema's (Rechercheschool, 1989; De Blouw, 1993; Nierop & Mooij, 2000a, p. 16-17). Het experimentele onderzoek naar het verdachtenverhoor dat in 1990 werd uitgevoerd, is door de toenmalige Rechercheschool niet gepubliceerd (Nierop & Mooij, 2000a, p. 17-18). De onderzoeksvraag luidde: 'Welk gedrag van de verhoorder draagt bij aan een bekentenis van de verdachte?' Aan het experiment namen vier rechers en vier acteurs deel. De acteurs moesten vier echte diefstallen plegen. De acteurs werden als verdachte aangehouden. Alle 'verdachten' zijn voor iedere diefstal éénmaal verhoord door één van de vier rechers. Alle rechers hebben in deze opzet vier verdachten verhoord voor vier verschillende diefstallen. Tevoren was aan de acteurs een beloning in het vooruitzicht gesteld als zij niet zouden bekennen. De verhoren werden opgenomen op videoband en gescoord met behulp van een codelijst, gericht op verbaal en non-verbaal gedrag. Ondanks de in het vooruitzicht gestelde beloning bij niet-bekennen, bleek een aantal acteurs toch te bekennen. Van den Adel (1997, 59) stelt dat bij het onderzoek de volgende variabelen leken samen te hangen met een positief verhoorresultaat: balans tussen zakelijkheid en niet-zakelijkheid, balans tussen vriendelijkheid en onvriendelijkheid, duidelijkheid en alertheid, 'omsingelen van bewijs' (dit begrip bestond toen nog niet) en 'confronteren met tegenstrijdigheden'. Hoe deze variabelen waren geoperationaliseerd en op welke manier de resultaten van het door de toenmalige Rechercheschool uitgevoerde experimentele onderzoek in de verhoorstrategie zijn verwerkt, is nergens beschreven.

Om het gedrag bij verschillende spanningsniveaus te kunnen observeren, moet één van de verhoorders tijdens het oriënterend gesprek afwisselend onbeladen en beladen onderwerpen aan de orde stellen.

De standaard verhoorstrategie

De standaard verhoorstrategie werd in 1992 of 1993 als nieuw element geïntroduceerd in de reeds bestaande Cursus Algemene Recherche (Blouw, 1993). De Rechercheschool zelf heeft de standaard verhoorstrategie weliswaar samengevat in een reader voor cursisten van de cursus Algemene Recherche (Rechercheschool, 1996), maar heeft nooit iets naar buiten gebracht over de achtergronden of inhoud van de standaard verhoorstrategie. De verhoorstrategie is slechts beschreven door een voormalige medewerker van de Rechercheschool, Van den Adel (1997) en door Nierop & Mooij (2000); bij de beschrijving van de standaard verhoorstrategie zal veelal worden verwezen naar deze auteurs.

Uitgangspunten

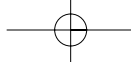
Hoewel een theoretisch kader van de standaard verhoorstrategie niet echt voorhanden is, kunnen toch een aantal min of meer theoretische uitgangspunten worden onderscheiden (zie Van den Adel, 1997, p. 51-61 voor een andere opsomming). Er moet sprake zijn van een goede werkrelatie met een balans tussen zakelijkheid en niet-zakelijkheid en tussen vriendelijkheid en onvriendelijkheid (zie ook de resultaten van het experiment). Externe druk (schelden, schreeuwen, etc.) wordt afgewezen; de verhoorders moeten 'aanknopen bij de door de verdachte zelf opgebouwde interne druk' (RAC, 1996). De druk moet niet te hoog zijn, maar ook niet te laag (Nierop & Mooij, p. 143). Waarheidsvinding staat centraal. Coöperatief gedrag wordt beloond met 'kleine complimenten' en het geven van meer aandacht aan de verdachte (Van den Adel, 1997, p. 63). De weerstand van de verdachte tegen het vertellen van de waarheid moet worden geminimaliseerd (Van den Adel, 1997, p. 62). Non-verbaal gedrag van de verdachte geeft feedback over het verloop van het verhoor.

Voorbereiding van het verhoor

De voorbereiding vormt een belangrijke fase van de standaard verhoorstrategie en bestaat uit diverse stappen: het beantwoorden van vijf 'kernvragen', het maken van een voorlopig verhoorplan, het voeren van een oriënterend gesprek met de verdachte, het controleren van de voorwaarden voor de standaard verhoorstrategie. We bespreken de voorbereiding op hoofdlijnen.

De vijf kernvragen luiden: wat, wie, waar, wanneer, hulpmiddelen. De eerste kernvraag heeft betrekking op het verzamelen van alle informatie over de zaak: ken de plaats delict, ken de sporen, ken de zaak, ken het feit, ken de verdachte (Van den Adel, 1997, p. 19). De overige kernvragen (wie, waar, wanneer, hulpmiddelen) hebben betrekking op personele en logistieke aspecten van het verhoor (Nierop & Mooij, 2000a).

Op basis van de kernvragen wordt een voorlopig verhoorplan opgesteld, waarin de tactische aanwijzingen schematisch zijn verwerkt en door middel van welke vragen de aanwijzing kan worden 'omsingeld'. Daarbij wordt bepaald welke reacties de verdachte zou kunnen geven en wordt vastgesteld hoe de verhoorders hierop zouden kunnen reageren (bekrachtigen met goedkeurend compliment of doorvragen/confronteren). Tevens wordt bepaald in welke volgorde de tactische aanwijzingen aan de orde zullen komen: van onbeladen naar beladen, aanknopen bij de interne druk van de verdachte. De waarde van de tactische aanwijzing is hiervoor relevant, maar ook spelen de uitkomsten van het oriënterend gesprek (zie hierna) een belangrijke rol. Een oriënterend gesprek met de verdachte wordt gevoerd om na te gaan of het tevoren gemaakte ver-

hoorplan moet worden aangepast en te bepalen of de standaard verhoorstrategie kan worden toegepast. Het oriënterend gesprek maakt deel uit van de voorbereiding van het verhoor en is niet bestemd voor het verzamelen van zaakgerichte informatie; wel krijgt de verdachte bij aanvang van het gesprek de cautie. Het oriënterend gesprek heeft drie doelen: het leggen van contact met de verdachte; het vaststellen van de verklaringsbereidheid van de verdachte; het observeren van het gedrag van de verdachte bij verschillende spanningsniveaus (Van den Adel, 1997, p. 53-55). Om het gedrag bij verschillende spanningsniveaus te kunnen observeren, moet één van de verhoorders tijdens het oriënterend gesprek afwisselend onbeladen en beladen onderwerpen aan de orde stellen. De andere verhoorder observeert zowel bij de beladen als bij de onbeladen onderwerpen het verbale en non-verbale gedrag van de verdachte. Het laatste onderwerp dat wordt besproken is altijd een onbeladen onderwerp. De premisse bij dit deel van de standaard verhoorstrategie is dat de verhoorders, door vast te stellen welk non-verbaal en verbaal gedrag een verdachte vertoont bij beladen dan wel onbeladen onderwerpen, dit gedrag ook zullen herkennen tijdens het zaakgerichte verhoor. Zo kunnen zij vaststellen of de verdachte 'interne druk' ervaart en hun verhoorstrategie hierop afstemmen.

De standaard verhoorstrategie kan alleen onder bepaalde voorwaarden worden toegepast (Van den Adel, 1997, p. 61-62; Beenakker, 1998, Nierop & Mooij, 2000, p. 23). Er moeten voldoende tactische aanwijzingen zijn (circa vijf tot tien, Van den Adel, 1997, p. 61-62). Op grond van het oriënterend gesprek is gebleken dat de verdachte normaal spanningsgevoelig is, hetgeen wil zeggen dat de verdachte normaal reageert op beladen en onbeladen onderwerpen. En ten slotte moet de verdachte bereid zijn over de zaak te praten (verklaringsbereid).

Uitvoering van het verhoor

Het verhoor wordt uitgevoerd aan de hand van het verhoorplan. De tactische aanwijzingen worden 'omringeld', de verdachte wordt geconfronteerd met tegenstrijdigheden en de confrontaties kunnen worden 'gestapeld' (achter elkaar worden opgesomd).

Beschouwing standaard verhoorstrategie

Historische terugblik

Het is opvallend dat zo weinig is gepubliceerd over de voorlopers van de standaard verhoorstrategie. We zien dat in de P-cursus nog niet, maar in de Recherche Basis cursus en bij de standaard verhoorstrategie wel werd gewerkt met een vastomlijnd verhoormodel. Ook over de ontwikkeling van de standaard verhoorstrategie is niets gepubliceerd. Het in 1990 uitgevoerde experimentele onderzoek wordt in verschillende publicaties genoemd als basis van de standaard verhoorstrategie, bijvoorbeeld: 'De standaard verhoorstrategie is gebaseerd op een "omvangrijk onderzoek dat de praktijk zo dicht mogelijk benaderde"' (Schulte, 1998). Het is de vraag of men kan stellen dat de standaard verhoorstrategie is gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek: het experiment is gericht op een eenvoudige diefstal terwijl de standaard verhoorstrategie zich met name richt op middelzware delicten, het onderzoek is oncontroleerbaar, het is niet duidelijk welke variabelen waren opgenomen in de codelijst, de operationalisering van de variabelen is niet meer te achterhalen, de onderzoeksopzet noch de onderzoeksresultaten zijn ooit gepubliceerd, het onderzoek is nooit herhaald, de steekproef is klein en het onderzoek heeft geen be-

trekking op het oriënterend gesprek dat het wérkelijk nieuwe element van de standaard verhoorstrategie vormt. In algemene zin kan men zich afvragen of verhoormethoden gebaseerd moeten zijn op wetenschappelijk onderzoek; dit is niet altijd nodig of mogelijk. Maar wanneer gepretendeerd wordt dat een verhoorstrategie is gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek, dan is een wetenschappelijke beschouwing op zijn plaats.

Uitgangspunten

We staan stil bij de volgende uitgangspunten: goede werkrelatie, bekrachtigen van coöperatief gedrag en geen externe maar interne druk. Van den Adel (1997, p. 59-60) koppelt het belang van een goede werkrelatie tussen verhoorder en verdachte nadrukkelijk aan de resultaten van het door de Rechercheschool uitgevoerde experimentele onderzoek. Gezien de eerder genoemde bezwaren tegen het onderzoek lijkt dit als basis nogal zwak. Voorts wreekt zich het gebrek aan inzicht in de operationalisatie van de variabelen. De

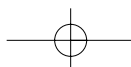
Het kan een vreemde indruk maken om iemand die is aangehouden op verdenking van moord eerst naar zijn hobby's en financiën te vragen.

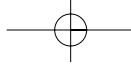
voorbeelden die Van den Adel ter verduidelijking geeft, zijn niet erg sterk (1997, p. 59). Waar de grens ligt van de goede werkrelatie wordt niet duidelijk. Het onderscheid dat wordt gemaakt tussen materiële bekrachtigers (koffie, sigaretten, etc) en immateriële bekrachtigers (het geven van complimenten, het geven van extra aandacht) voor het bekrachtigen van coöperatief gedrag is niet zinvol. Ook immateriële bekrachtigers kunnen leiden tot ongeoorloofde druk (in de vorm van psychologische verleidingstechnieken) en daarmee tot valse bekentenissen. Bovendien is niet altijd duidelijk wanneer een verdachte coöperatief is, omdat niet altijd duidelijk is wat de precieze betrokkenheid van de verdachte bij het delict is. Ook het onderscheid tussen externe en interne druk is niet zinvol. Externe druk is inherent aan een verhoorsituatie. Bovendien staat de jurisprudentie een zekere mate van externe druk toe. En voorts kan ook op onacceptabele wijze worden aangeknoopt bij de interne druk die de verdachte bij zichzelf heeft opgebouwd (Gerritsen, 2000; Nierop & Mooij, 2000).

Vorbereiding van het verhoor

De vijf kernvragen zijn niet nieuw (zie Muller, 1922) en vrij oppervlakkig. De aspecten 'ken het feit' en 'ken de verdachte' zouden verder kunnen worden uitgewerkt (Nierop, 1998). Het opstellen van een verhoorplan voor het gehele verhoor gaat voorbij aan de dynamiek van een verhoorsituatie en werkt rigiditeit in de hand. Wel zou het uitschrijven van een verhoorplan voor zeer specifieke onderdelen van het verhoor zinvol kunnen zijn. Niet valt in te zien waarom verhoren altijd moeten verlopen van onbeladen naar beladen onderwerpen. Het is zeer wel denkbaar dat het bij sommige verdachten effectiever is om snel ter zake te komen.

Een zeer opvallend element in de voorbereiding van het verhoor is het oriënterend gesprek; een dergelijk gesprek zien we nog niet bij de voorlopers van de standaard verhoorstrategie. De stelling dat het oriënterend gesprek geen deel uitmaakt van de standaard verhoorstrategie (Van den Adel, 1997) lijkt feitelijk onhoudbaar, aangezien de resultaten van het oriënterend gesprek van invloed zijn op de opbouw van

het verhoorplan en de uitvoering van het verhoor. Dat na een oriënterend gesprek ook kan worden gekozen voor een andere verhoorstrategie doet hier niets aan af. Het oriënterend gesprek is niet gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek: het experiment dat de Rechercheschool (1990) uitvoerde ten behoeve van de ontwikkeling van de standaard verhoorstrategie had geen betrekking op het oriënterend gesprek. De belangrijkste doelstelling van het oriënterend gesprek is het observeren van het gedrag van de verdachte bij verschillende spanningsniveaus (vaststellen van een base-rate) en het vervolgens toepassen van deze observatie in het verdere verhoor teneinde de interne druk van de verdachte te reguleren. Nooit is onderzocht of deze ambitieuze doelstelling haalbaar is in de praktijk. Vanuit psychologisch oogpunt is het eerder waarschijnlijk dat deze doelstelling *niet* wordt gehaald. Ook vanuit onderzoeksperspectief kunnen bezwaren worden aangevoerd tegen het voeren van een oriënterend gesprek: onderbreking van de dynamiek van de aanhouding en het verhoor; het geeft de verdachte tijd om zich te herstellen en een inschatting te maken van de verhoorders; het kan een vreemde indruk maken om iemand die is aangehouden op verdenking van moord eerst naar zijn hobby's en financiën te vragen; het kan de perceptie van de verdachte ten aanzien van de hoeveelheid bewijs negatief beïnvloeden. De voorwaarden voor de standaard verhoorstrategie zijn niet duidelijk gedefinieerd, waardoor het toepassingsgebied niet goed valt af te bakenen. Gelet op de kanttekeningen bij het oriënterend gesprek is het de vraag of men op basis van dit gesprek de spanningsgevoeligheid kan vaststellen. En als er al gedragsverschillen waarneembaar zijn, dan is niet duidelijk wat de normale range is. Vallen verstandelijk gehandicapte verdachten of verdachten met een persoonlijkheidsstoornis buiten de selectiecriteria? Het ontbreken van een nadere invulling van het begrip 'normaal spanningsgevoelig' leidt er toe dat niet altijd duidelijk is of een verdachte geschikt is voor de standaard verhoorstrategie. Hoewel veel verhoren met betrekking tot ernstige delicten, zoals moord- en zedenzaken, niet voldoen aan de voorwaarden wordt de standaard verhoorstrategie in de praktijk ook vaak in die gevallen toegepast. Hiervoor zijn verschillende redenen aan te voeren. Verhoorders beschikken veelal niet over andere verhoorstrategieën (Nierop & Mooij, 2000). De standaard verhoorstrategie is niet duidelijk afgebakend door de gebrekkige operationalisering van de toepassingscriteria. De benaming 'standaard verhoorstrategie' lijkt te suggereren dat deze verhoorstrategie altijd kan worden toegepast. Uitspraken als 'de standaard verhoorstrategie is geschikt voor de grootste groep van verdachten' (RAC, 1996) en 'de standaard verhoorstrategie moet bij alle verdachten worden ingezet – dat is nog altijd het uitgangspunt (...)' (Kindermans 2004, p. 504) versterken deze indruk. De Rotterdamse hoofdinspecteur Knape concludeert echter: 'Toepassen van de standaard verhoorstrategie vraagt een 'standaard verdachte' die in de praktijk in een groot aantal gevallen niet aan deze kwalificatie voldoet' (Knape, 2002, p. 9).

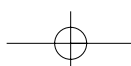
Conclusie

Met uitzondering van 'De Zaanse verhoormethode' is de wijze waarop in Nederland verdachtenverhoren worden uitgevoerd niet of nauwelijks beschreven. In dit artikel is getracht hierin verandering te brengen door een beschrijving en beschouwing te geven van de historische context, ontwikkeling, voorbereiding, uitvoering en afronding van de standaard verhoorstrategie. Voor de verdere ontwikkeling van de stan-

daard verhoorstrategie is een discussie wenselijk en voor de hand liggend, gezien het feit dat alle rechters worden opgeleid in de beginselen van deze verhoorstrategie. Discussie over de mogelijkheden en beperkingen van de standaard verhoorstrategie maakt bovendien duidelijk in welke richting nieuwe verhoormethoden moeten worden ontwikkeld en in welke richting niet. Externe wetenschappers zouden zich niet alleen op de excessen, maar ook op de gebruikelijke verhoormethoden moeten richten. De discussie moet openlijk worden gevoerd en niet langer een interne aangelegenheid van de politie zijn. Als alle procespartijen zich verdiepen in gebruikelijke verhoormethoden, worden onwenselijke verhoormethoden en hun gevolgen in een eerder stadium herkend.

Literatuur

- Adel, H.M. van den (1997). *Handleiding verdachtenverhoor; handhaving, controle en opsporing in de praktijk*. Den Haag, Vuga.
- Beenackers, E.M. Th. (1998). *Bijzondere verhoormethoden; een literatuurverkenning*. WODC Onderzoeksnotities 1998/6, Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum, 1998.
- Blouw, B. de (1993). Verhoren, onderzoeken en vastleggen; aangepaste Cursus Algemene Recherche. *Algemeen Politieblad*, jrg. 142, nr 6, p. 11.
- Gerritsen, K. (2000). *(On)duidelijkheid rondom ongeoorloofde pressie in het verdachtenverhoor; verdacht mistig*. *Ars Aequi*, nr 4, p. 228-238.
- Muller, C.A. (1922). *Handleiding bij de nasporing van het strafbare feit; de nasporing in het algemeen*. Muusses Politiebibliotheek, Purmerend.
- Nierop, N.M. & Mooij, A.J.M. (2000). *Het verdachtenverhoor in bijzondere zaken; de relatie tussen opleiding en praktijk*. Onderzoeksrapport ten behoeve van de Recherche Advies Commissie. Divisie Recherche Themaboek.
- Nierop, N.M. & Mooij, A.J.M. (2000a). *Het verdachtenverhoor in bijzondere zaken; de relatie tussen opleiding en praktijk*. Onderzoeksbijlagen bij het onderzoeksrapport ten behoeve van de Recherche Advies Commissie. Divisie Recherche.
- Rassin, E. (1997). De waarheid, de hele waarheid en niets dan de waarheid; ondervraagd worden door de politie. *De Psycholoog*, december 1997, p. 490-497.
- Recherche Advies Commissie (1996). *De 'Zaanse verhoormethode'; advies van de Recherche Adviescommissie aan de Minister van Justitie over de rechtmatigheid en doelmatigheid van de 'Zaanse verhoormethode'*. Den Haag.
- Rechercheschool (1996). *Reader CAR, Recherche(ler)en RBC*. Zutphen: Rechercheschool.
- Schulte, A. *Verhoren volgens het boekje. Het Parool*, 21 maart 1998.
- Vrij, A. (1997). Verhoren van de verdachte en bekentenissen. In: P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H.F.M. Crombag. *Het hart van de zaak; psychologie van het recht*. Deventer: Gouda Quint, p. 469-492. ■

Afluisteren advocaten toegestaan?

Advocaten mogen worden afgeluisterd', ongeschreven, maar zo te zien wel bedoeld, daarbij suggererend 'zonder beperking' zo was de strekking van de meeste commentaren op de uitspraak van de Voorzieningenrechter in Den Haag van 15 maart 2005. Aan die rechter was de vraag voorgelegd om een verbod op te leggen aan de Staat der Nederlanden om, kort gezegd, telefoongesprekken op te nemen of af te luisteren als een van de gespreksdeelnemers een advocaat is die als zodanig bij het gesprek betrokken is. Het verbod werd geweigerd hetgeen tot de hierboven weergegeven conclusie leidde.

Die conclusie is verkeerd. De uitspraak staat niet toe, dat gesprekken van cliënten, en in dit geval vooral strafcliënten, met hun advocaat opgenomen mogen worden. De rechter vond, weer heel kort samengevat, dat voor een verbod tot afluisteren geen aanleiding bestaat. Daartoe werd overwogen dat uit de wet en de wetsgeschiedenis blijkt dat deze gesprekken wel mogen worden afgeluisterd maar dat de tapes of de geschreven weergave direct moet worden vernietigd en dat daarvan in het strafproces geen gebruik gemaakt mag worden. De rechter overwoog, dat de Nederlandse wetgeving op dit gebied door het Europese Hof voor de rechten van de mens in een recente uitspraak niet in strijd met het EVRM geacht werd (de zaak Aalmoes e.a tegen Nederland, uitspraak van 25 november 2004). Hij oordeelde, dat er misschien wel eens een inbreuk op die wetgeving werd gemaakt maar dat dit zeker niet van structurele aard was en dan ook een voorziening in kort geding niet rechtvaardigde.

Het vonnis zegt dus in essentie, dat afluisteren op zich mag mits de opgenomen gesprekken vernietigd worden en in het proces geen rol meer spelen, zoals vastgelegd in de Nederlandse regelgeving, die voldoet aan de eisen van het EVRM. Dat het wel eens een keertje misloopt, rechtvaardigt niet dat de voorzieningenrechter ingrijpt.

Moet de advocatuur daarmee tevreden zijn? Ik meen van niet. Ik zal hier het vonnis onbesproken laten. Hoger beroep is nog mogelijk en zelfs een bodemprocedure wordt overwogen en met de overwegingen voor of tegen het een of het ander wil noch behoor ik mij te bemoeien. Ik wil hier een bezwaar tegen het oordeel van de rechter aan de orde stellen, dat in de uitspraak niet terug te vinden is maar dat naar mijn mening niet alleen relevant is maar in de gehele discussie zelfs de kern behoort te zijn.

Die kern is dat de advocaat vanouds een beroep uitoefent, dat als vertrouwensberoep wordt aangemerkt. Dit houdt in, dat de cliënt zich vrij tot zijn advocaat mag en moet kunnen wenden en alles aan de advocaat moet kunnen voorleggen zonder vrees, dat het meegedeelde aan een derde wordt doorgegeven. De cliënt mag erop rekenen, dat de advocaat het meegedeelde geheim zal hou-

den (de geheimhoudingsplicht) en dat de advocaat ook niet gedwongen kan worden om te spreken als getuige of in een andere hoedanigheid (het verschoningsrecht). Waarom is dit zo? Is dit een privilege van de advocatuur, zoals wel gezegd wordt? Nee, het is een privilege van de samenleving.

De samenleving, die zich een rechtsstaat wenst te noemen, dient te voorzien in een onafhankelijke rechterlijke macht. Deze ziet toe op een juiste toepassing van wetten, die op democratische wijze tot stand zijn gekomen. Dat kan dan gaan om de beoordeling van inbreuken die een burger op wetten vermoed wordt te hebben begaan (strafrecht), op geschillen tussen burgers onderling (civiel recht) of op geschillen tussen burger en overheid anders dan in strafrechtelijke zin (bestuursrecht). De rechter kan deze rol alleen goed spelen, wanneer de voor hem gevoerde processen voldoen aan bepaalde eisen. Daarbij moet in het bijzonder gedacht worden aan de eis van 'fair trial', en van 'equality of arms'. Ook de vrije toegang tot de rechter speelt een belangrijke rol. Met 'fair trial' wordt bedoeld de eis, dat volgens open en kenbare procesregels een transparante procedure wordt gevolgd waarin de partijen op gelijke voet tegenover elkaar staan en de rechter op evenwichtige wijze met beide rekening houdt. Met 'equality of arms' wordt bedoeld, dat de partijen even goed toegerust zijn voor de juridische strijd: de eenvoudige werknemer tegen de grote werkgever met een juridische dienst, de verdachte tegenover het machtige Openbaar Ministerie, de burger tegenover de afdeling Bouw- en Woningzaken van de Gemeente. De gelijkheid van wapens wordt verzorgd door de bijstand, die een advocaat, met deskundige kennis van het betreffende deel van het recht, verleent. Hij zorgt ervoor dat de leek-cliënt over voldoende en relevante juridische kennis kan beschikken en daarmee op gelijk deskundig niveau als de tegenpartij de strijd kan voeren. Voor het 'eerlijk proces'-beginsel moet in de eerste plaats op de rechter worden vertrouwd. Toezicht op dat proces wordt echter door de advocaat verricht, met name daar waar de rechter niet zelf kan inspringen. Denk aan een situatie waar een partij zich laat intimideren door de veel machtiger tegenpartij. De advocaat moet er dan voor zorgen, dat de kleine partij voldoende aan het woord komt en niet bang is om alle argumenten te gebruiken die beschikbaar zijn, ook als dat de machtiger partij niet goed zou uitkomen.

Dit geeft de advocaat een belangrijke rol in het rechtsbestel. Die rol kan alleen goed vervuld worden als de advocaat en de cliënt in vol vertrouwen met elkaar kunnen optrekken. Daartoe is echter vereist, dat de cliënt alles maar dan ook alles aan de advocaat moet kunnen zeggen. Alleen dan kan de advocaat de cliënt naar beste vermogen adviseren. Dit kan niet als de advocaat er niet op kan vertrouwen dat de cliënt hem werkelijk alle feiten

Opinie

heeft meegedeeld. De advocaat kan eenvoudigweg niet een goed advies geven over een juridisch probleem als hij niet alle relevante gegevens kent. Hier komt het grote belang van de geheimhoudingsplicht. De cliënt moet ook de ongunstige feiten aan de advocaat kunnen vertellen, de feiten die voor de tegenpartij voordelig zijn. Alleen als de cliënt zich in vol vertrouwen op het geheim blijven van die mededelingen tot de advocaat kan wenden kan deze hem bijstaan en voor een eerlijk proces en een strijd met gelijke wapens zorgen. Als de cliënt feiten moet achterhouden uit vrees, dat deze via de advocaat bij de tegenpartij (het OM!) terecht kan komen kan de advocaat hem niet optimaal bijstaan en loopt het eerlijke proces een risico. Er is evenmin sprake van gelijkheid van wapens want de advocaat zou wel eens wapens (argumenten) achterwege kunnen laten, die hij bij volledige voorlichting in de strijd had kunnen werpen. Kortom, de twee beginselen die voor een proces in het kader van de rechtsstaat wezenlijk zijn komen dan niet tot hun recht.

Dat geldt ook voor het derde, hierboven genoemde, punt: de vrije toegang tot de rechter. Voor die vrije toegang is dikwijls een advocaat vereist. Als de rechtzoekende vreest door het inschakelen van een advocaat het gevaar te lopen dat belangrijke informatie uitlekt, denkt hij wel tweemaal na voordat hij een advocaat inschakelt en dus toegang tot de rechter mogelijk maakt.

Dit leidt dwingend tot de conclusie dat, wanneer het principe van de rechtsstaat serieus genomen wordt, ook het principe van vrije toegang tot een advocaat met een werkelijke geheimhoudingsplicht én verschoningsrecht serieus genomen moet worden. En dat gebeurt nu juist niet wanneer telefoongesprekken tussen advocaat en cliënt opgenomen mogen worden. De cliënt heeft er geen boodschap aan dat de bandjes later vernietigd zullen worden. Het kwaad is immers al gedaan: iemand of in elk geval een instantie die nu

juist bij uitstek onkundig moet blijven van zijn ontboezeming tegenover de advocaat heeft alles gehoord en een menselijk geheugen kan nu juist niet vernietigd worden (in elk geval niet in een rechtsstaat). Dan zal de cliënt toch voorzichtig worden met wat hij zegt en dan verliest de rechtsstaat: het vertrouwen dat de cliënt in de onschendbaarheid van zijn verkeer met de raadsman behoort te hebben in het belang van een aan de eisen van een rechtsstaat voldoende rechtsgang wordt beschadigd.

'Ja maar' zegt het Tweede Kamerlid Eerdmans (LPF) 'het verschoningsrecht is een schild waarachter allerlei kattenkwaad en erger zou kunnen plaatsvinden', zo maak ik uit perspublicaties op. Ik laat terzijde dat uit die publicaties niet van enig concreet voorbeeld bleek. Het is echter geen argument om het verschoningsrecht dan maar af te schaffen of drastisch in te perken. Dat is veel te belangrijk voor ons rechtsbestel. Als zich zo'n geval zou voordoen waarin een advocaat misbruik maakt van het verschoningsrecht, moet dát aangepakt worden. De middelen daarvoor zijn beschikbaar via het tuchtrecht. Met evenveel recht kan trouwens gesteld worden, dat het risico van onbedoeld uitlekken of niet vernietigd worden van een opgenomen gesprek bij politie of OM evenzeer aanwezig is. Daar zit ongetwijfeld een argumentje tegen het toestaan van later te vernietigen gesprekken in. De afweging hoort echter niet te berusten op dit soort incidenten, of zij nu voorkomen of niet. De afweging moet plaats vinden op basis van wat in onze rechtsstaat behoort te gebeuren of te worden voorkomen. En dan kan alleen een volstrekt verbod op het afluisteren van gesprekken aan de grote waarde van de rechtsstaat recht doen. ■

F.A.W. Bannier
(hoogleraar advocatuur UvA en advocaat te Amsterdam)

Stelling

'De Hoge Raad moet een beleid voeren waarin een zwaarder gewicht wordt toegekend aan de bevordering van de kwaliteit van de rechtspleging. Hij moet niet te accepteren foute uitspraken van de feitenrechter vernietigen uit pedagogische overwegingen.'

(De stelling is ontleend aan de conclusie van A-G Jörg bij Hoge Raad 25 januari 2005; zie de rubriek Nieuws, NJB 2005/6/p. 332 en de rubriek Actuele Documenten op www.njb.nl (abonnees), week 6).

Pedagogiek en strafrecht

Pedagogische overwegingen horen niet thuis in de beoordeling van uitspraken van de feitenrechter door de Hoge Raad. Degene die de rechtspleging vanuit een pedagogische invalshoek benadert, zal zich overigens meer zorgen moeten maken om de praktijk dat hoven vonnissen die aan hoger beroep zijn onderworpen betrekkelijk standaard vernietigen, ook al heeft het hof op het vonnis niets aan te merken en ook al blijft de opgelegde straf in stand. Dat hoven deze werkwijze toepassen is begrijpelijk. Daarmee wordt voorkomen dat het arrest van het hof wordt besmet met eventuele (verborgen) gebreken in de procedure in eerste aanleg. Uit pedagogisch oogpunt is een vernietiging van een onberispelijk vonnis evenwel vele malen erger dan een ongelukkig geformuleerd arrest dat door de Hoge Raad verbeterd wordt gelezen.

Gelukkig wordt de rechtspleging niet geregeerd door pedagogische overwegingen. De stelling miskent de professionaliteit die van de strafrechter mag worden verwacht. De strafrechter in eerste aanleg zal door een vernietiging van zijn vonnis om doelmatigheidsredenen door de appèlrechter heen (moeten) kijken. Op zijn beurt zal de appèlrechter niet uitsluitend bezien of de Hoge Raad zijn arrest in stand laat. Er mag bijvoorbeeld van worden uitgegaan dat hoven van het gegrond bevinden van een middel zonder dat zulks tot cassatie heeft geleid evenzeer goede nota zullen nemen.

Er is geen aanleiding te veronderstellen dat de Hoge Raad de kwaliteit van de rechtspleging in onvoldoende mate bevordert. Gelet op zijn wettelijke taak, spitst hij zich daarbij toe op het geven van oordelen over individuele zaken, waarbij hij soms uit een oogpunt van rechtsvorming bepaalde zaken aangrijpt om algemene lijnen te schetsen. De Hoge Raad is geen 'Inspectie voor de Rechtspraak' met een algemene toezichthoudende functie. A-G Jörg wijst er terecht op dat een dergelijke taak ook niet goed uitvoerbaar zou zijn, aangezien de Hoge Raad slechts een zeer beperkt aantal van de betrokken uitspraken onder ogen krijgt. Wel is denkbaar dat de Hoge Raad in regulier overleg met de hoven aandacht vraagt

voor veel voorkomende fouten en mogelijkheden die te voorkomen.

Bij de beoordeling of een verzuim tot cassatie behoort te leiden, dienen 'pedagogische overwegingen' buiten beschouwing te blijven. Het waarborgen van de kwaliteit van de rechtspleging vereist juist een voortvarende behandeling van de individuele zaak in overeenstemming met de rechtsregels. Indien de Hoge Raad bijvoorbeeld, zonder dat nader feitenonderzoek nodig is, kan uitleggen waarom een door het hof veronachtzaamd verweer niet opgaat, is geen redelijk belang gediend met het overdoen van de zaak door de feitenrechter. De artikelen 440 en 441 Sv benadrukken het belang dat de Hoge Raad de zaak, zo mogelijk, zelf afdoet. Vanzelfsprekend dienen bij de beantwoording van de vraag of de Hoge Raad het beroep dient te verwerpen, de zaak moet vernietigen met verwijzing, dan wel de zaak zelf kan afdoen rechtens te respecteren belangen van de verdachte te worden betrokken. Met A-G Jörg ben ik van mening dat daartoe niet behoort het enkele belang of de wens van de verdediging om in een nieuwe feitelijke behandeling alle registers nogmaals te kunnen opentrekken om tot een gunstiger uitkomst te komen. ■

F.W. Bleichrodt

(advocaat te Den Haag en raadsheer-plaatsvervanger bij het Hof Arnhem)

Kwaliteit én geloofwaardigheid

Wie leest *over* de conclusie van A-G Jörg – bijvoorbeeld de berichtgeving in het NRC Handelsblad (29 januari/1 februari 2005) –, krijgt de indruk dat er heel wat mis is met de kwaliteit van de rechtspraak in hoogste feitelijke instantie. Enkele welgemikte citaten uit de conclusie versterken dat beeld. Bestudeert men echter de conclusie integraal, dan ontstaat er een ander beeld. Het blijkt hoofdzakelijk te gaan om een degelijke en genuanceerde uiteenzetting. Toegegeven, de conclusie bevat een paar scherpe volzinnen. De A-G spreekt ook over 'een veelbetekend signaal in de richting van de feitenrechter'. Maar wat dat signaal dan precies moet zijn, laat hij in het midden. Jörg toont eigenlijk veel waardering voor de lijn van de Hoge Raad om niet onnodig een nieuwe feitelijke behandeling te laten plaatsvinden. Zo spannend is de conclusie van de A-G nou ook weer niet. Het tweede deel van de discussiestelling is evident. Natuurlijk moet de Hoge Raad 'niet te accepteren foute uitspraken' vernietigen. Daar gaat het ook helemaal niet om in de conclusie van Jörg; het gaat vooral om herstelbare slordigheden en misslagen. Wat is het waard als de Hoge Raad een beleid voert waarin een zwaarder gewicht wordt toegekend aan de bevordering van de kwaliteit van de rechtspleging? De winst daarvan kan wel eens betrekkelijk

Zo spannend is de conclusie van de A-G nou ook weer niet.

De Hoge Raad aan het Lange Voorhout.

klein, zo niet negatief, zijn. Goede verstanders – en daartoe reken ik alle rechters – begrijpen echt wel dat, wanneer de Hoge Raad een reddingspoging onderneemt, de feitenrechter een steek heeft laten vallen. Een ander beleid, waarin herstelbare fouten breed worden uitgemeten en een punitieve terug- of verwijzing volgt, is gevaarlijk voor de *geloofwaardigheid* van de rechtspleging. Dan wordt de indruk gewekt dat er heel wat mis is met het functioneren van de rechterlijke macht, terwijl dat feitelijk niet zo is. Zo'n beleid is hooguit koren op de molen van sensatiebeluste journalisten en politici. De kwaliteit van de rechtspleging laat zich op subtielere wijzen waarborgen. Bijvoorbeeld door overzichtsarresten van de Hoge Raad over onderwerpen waar veel fouten betrekking op hebben. Of door de A-G's bij de Hoge

Raad cursussen voor de gerechten te laten verzorgen. Jörg draagt hier al aan bij; hij is – zo vermeldt zijn conclusie – docent bij de SSR. Daarbij is de rechtspleging meer gebaat dan bij donderpreken van de Hoge Raad. ■

M.J. Borgers
(universitair hoofddocent straf(proces)recht, UvT)

Hoge Raad is geen kwaliteitsinspecteur

Is de Hoge Raad een kwaliteitsinspecteur? Nee, en dat moet hij niet worden ook. Natuurlijk heeft de Hoge Raad binnen zijn rechtsvormende taak een bepaalde rol bij het bewaken van de kwaliteit van de rechtspraak, bijvoorbeeld door het signaleren van ernstige motiveringsgebreken. En die rol vat de Hoge Raad serieus op. Dat wil echter niet zeggen dat alle uitspraken van hoven en rechtbanken waaraan een gebrek kleeft maar vernietigd moeten worden. Het 'beleid' van de Hoge Raad – dat overigens deels is gebaseerd op de wettelijke opdracht van artikel 440, tweede lid, Sv om zaken zelf af te doen indien dit zonder nieuw onderzoek naar de feiten mogelijk is – om bepaalde gebreken te 'vergoelijken' en de zaak niet te vernietigen, bestaat niet zonder reden. Van het banale, maar niet onbelangrijke, argument dat een nieuwe behandeling door een verwijzingsrechter extra tijd en geld kost tot de belangen van het slachtoffer; er kunnen vele redenen zijn om uitspraken met gebreken die aan de materiële juistheid van de beslissing niet afdoen en die geen evidente schendingen van de belangen van de verdachte opleveren, niet te vernietigen.

Moet de reeds zwaar belaste rechtspleging nog eens worden belast met een teruggewezen- of verwezen zaak, enkel uit pedagogisch oogpunt? Nee. Uit het tweede deel van de stelling lijkt de suggestie te spreken dat feitenrechters alleen van vernietigende arresten van de Hoge Raad wat zouden leren. Alsof het kleine kinderen zijn, die pas begrijpen dat ze wat fout hebben gedaan als ze gestraft worden. Feitenrechters zijn toch voldoende professioneel om ook uit arresten waarin de Hoge Raad niet casseert, maar waarin wel – al dan niet in de conclusie – het een en ander aan onvolkomenheden wordt opgemerkt, lering te trekken. En als dat niet zo is, dan moet dáár aan gewerkt worden. Grondige en regelmatige bestudering van álle arresten van de Hoge Raad, dus niet alleen de casserende, zou een groot deel van de gebreken kunnen voorkomen. Voorwaarde is dan wel dat zowel de gerechten als individuele raadsheren en rechters tot introspectie bereid zijn en dat zij constructief omgaan met kritiek van collega's. Dat dit voor sommige gerechten een verandering in werkwijze en misschien zelfs een gedeeltelijke cultuuromslag betekent, is iets waar de feitelijke gerechten zelf, al dan niet in samenspraak met de Raad voor de rechtspraak, uit moeten zien te komen. De verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de feitelijke rechtspraak ligt in de eerste plaats bij de feitelijke gerechten zelf. De Hoge Raad, en misschien meer nog het Parket bij de Hoge Raad, kan daar hooguit

een steentje aan bijdragen door in zijn arresten of conclusies op bepaalde fouten te wijzen. Overigens lijkt de Hoge Raad zaken waarin wél wordt vernietigd tegenwoordig steeds vaker terug te wijzen in plaats van te verwijzen. Dat valt vanuit pedagogische overwegingen zeker toe te juichen. Maar tot een beleidsverandering van de Hoge Raad als voorgesteld in (de eerste zin van) de stelling zie ik geen reden. ■

Joan Holthuis

(gerechtsauditeur bij de Hoge Raad)
(deze bijdrage is op persoonlijke titel geschreven)

De rechter wakker geschud

Nico Jörg heeft bepaald geschiedenis geschreven met zijn conclusie voor HR 25 januari 2005, LJN: AR7190). De toonzetting is voor het keurige rechterswereldje stevig: als een A-G aangeeft ergens 'niet vrolijk van te worden' komt dat neer op 'het is bagger' in gewone mensentaal. Jörgs beschouwingen zijn een teken des tijds. Geen organisatie ontkomt aan het maken van beleid met betrekking tot kwaliteitsborging en kwaliteitszorg. De zittende magistratuur loopt daarin niet voorop, en daarom is het niet zo

De werkdruk kan niet als verklaring worden geaccepteerd, laat staan als verontschuldiging.

vreemd dat zij nu op ruwe wijze (althans, zo wordt dat hier en daar ervaren) wordt wakker geschud. Als universiteiten en ziekenhuizen publiekelijk op kwaliteit worden beoordeeld kan de rechterlijke macht niet buiten schot blijven. Visitatie, intercollegiale toetsing, INK, de taboes die op deze fenomenen rusten worden in snel tempo gesloopt. Het Rotterdams arrondissement neemt daarbij, met de 'reflectie' naar aanleiding van de Schiedamse parkmoordzaak, op loffelijke wijze het voortouw. Welke rol moet de Hoge Raad nu spelen bij de kwaliteitsbevordering? Jörg stelt terecht dat de cassatierechter niet de rol van inspectie kan vervullen. Terug- of verwijzen om pedagogische redenen lijkt me een slecht idee; dat moet alleen gebeuren wanneer de noodzaak daartoe aanwezig is (dat dat wellicht vaker het geval is dan de Hoge Raad meent is een andere kwestie). Wel moet nader empirisch onderzoek worden gedaan naar zowel het vóórkomen als (mogelijkheden tot) het voorkómen van de fouten. Wij weten in feite nog nauwelijks wat er precies aan de hand is. De Raad voor de rechtspraak moet dat onderzoek entameren en financieren. De werkdruk kan niet als verklaring worden geaccepteerd, laat staan als verontschuldiging. Dat lang niet alle gesignaleerde fouten neerkomen op materieel onrecht betekent nauwelijks een geruststelling, omdat ook 'onschuldige' fouten kun-

nen wijzen op een te weinig kwaliteitsgerichte werkhouding. Bijzondere aandacht verdient in dit verband het Promis-project waaruit naar verluidt zou blijken dat een uitgebreider motivering leidt tot een aanzienlijke kwaliteitsverhoging. ■

Theo de Roos

(hoogleraar straf(proces)recht UvT)

Weg met broddelwerk!

De stelling dat de hoge raad een zwaarder gewicht moet toekennen aan de bevordering van de kwaliteit van de rechtspleging onderschrijf ik volledig, al was het maar omdat deze taak de enige bestaansgrond vormt van dit rechtscollege. De tweede stelling dat de hoge raad niet te accepteren fouten van de feitenrechter moet vernietigen uit pedagogische overwegingen deel ik echter niet. De wet schrijft nu eenmaal voor dat een fout vonnis als het even kan vernietigd moet worden en dat is ook volstrekt logisch. Want net zo min als we met een auto behept met mankementen willen blijven zitten, willen we opgescheept blijven met een fout vonnis. Dat is hoogst vervelend voor de veroordeelde én voor de maatschappij.

Wat me niet aanspreekt is dat het vernietigen van een fout vonnis moet geschieden vanuit pedagogische overwegingen. Een rechtbank of een hof is geen kleuterklas. Rechters worden als het goed is zorgvuldig geselecteerd, maar zoals Ch.J. Enschedé placht te zeggen kleeft er aan iedere trein een laatste wagon. Dat brengt mee dat in dat brave gezelschap altijd brokkenpiloten en brekebenen zullen zitten, die heus ook wel zelf weten dat ze het buskruit niet hebben uitgevonden.

Mij dunkt dan ook dat een vernietiging van een fout vonnis op andere dan pedagogische overwegingen moet steunen. Rechtsstatelijke overwegingen die meebrengen dat het recht niet alleen integer, maar ook kundig wordt gehandhaafd. Te denken valt ook aan overwegingen van gelijkheid en/of beginselen van een behoorlijke procesorde. Wat die gelijkheid betreft geldt voor iedere burger die een fout maakt dat die moet toezien dat zijn fout meestal door een ander wordt verholpen. Wij willen gewoon niet leven in een maatschappij waarin we fouten van anderen maar voor lief moeten nemen, en al helemaal niet als het om fouten van een rechter gaat. Je zou ook kunnen zeggen dat het een beginsel van behoorlijke procesorde is om te voorkomen dat een burger voor zijn dure belastinggeld wordt opgezadeld met de foute boel van een rechter. Weg dus met broddelwerk. Dat is de gewoonste zaak van de wereld, waarvoor geen ingewikkelde rechtstheoretische en pedagogische inzichten nodig zijn. ■

Gerard Spong

(advocaat te Amsterdam)

Een rechtbank of een hof is geen kleuterklas.

Nieuwe procedure kost alleen maar geld

De veroordeelde of advocaat-generaal, die cassatie aantekent, legt feitelijk aan de Hoge Raad de vraag voor of het gerechtshof wel tot een *materieel juist eindoordeel* is gekomen. Cassatie komt dan voort uit onvrede over een bewezenverklaring, de hoedanigheid en/of omvang van een opgelegde straf of de toepassing van een rechtsregel (ik laat daarbij de categorieën 'cassatie-beroepen ter afstel van executie' en 'cassatie, nee heb je, ja kun je krijgen' voor wat ze zijn).

Indien de Hoge Raad bij zijn beoordeling van de voorgelegde strafzaak tot hetzelfde materiële eindoordeel komt, zal de rechtszoekende in het geheel niet geïnteresseerd zijn of daarnaast door het gerechtshof ten onrechte vergeten is een verweer te bespreken of dat aan een motivering een reparabel gebrek kleeft. Voor de rechtszoekende blijft de uitkomst dezelfde; een nieuwe procedure kost de overheid – en de veroordeelde zonder toevoeging – alleen maar geld.

De rij van rechtzoekenden is lang, de druk op het gerechtelijke apparaat hoog. Dit zou met zich moeten brengen dat de Hoge Raad het aantal ver- of terugwijzingen zo beperkt mogelijk houdt. Wellicht dat er zelfs gevallen denkbaar zijn waarin de Hoge Raad tot een geheel ander eindoordeel komt dan het gerechtshof en toch zelf de zaak afdoet. Dat zou getuigen van veel gevoel voor realiteit. En de kwaliteit van de rechtspleging? Die is veel meer gebaat bij andere vormen van interactie tussen Hoge Raad en feitenrechters dan bij het enkele ver/terugwijzen van strafzaken, louter uit pedagogische overwegingen. ■

Aidan van Veen
(Officier van Justitie arrondissementsparket Arnhem)

Collegiaal en professioneel overleg

Een uitspraak van een feitenrechter kan technisch-juridisch perfect zijn, maar materieel (of zo u wilt: feitelijk) onjuist c.q. onbillijk. Het omgekeerde doet zich ook voor. De vraag is: wat is kwaliteit (van rechtspleging). Iemand definieerde kwaliteit als: beantwoorden aan bedoelingen.¹ Onder de 'bedoeling' van een arrest reken ik in ieder geval ook: het geven van behoorlijke motiveringen.

Wat een behoorlijke motivering is, hangt in toenemende mate ook af van de vraag 'voor wie men motiveert'. En dan komen niet alleen procespartijen in beeld, maar voor de appelrechter (bijvoorbeeld) ook de rechter in eerste aanleg; en de televisiekijker en de krantenlezer in zaken, waarvoor veel publicitaire aandacht bestaat.

Voor de feitenrechter geldt voorts dat hij ook tijdens het onderzoek ter terechtzitting kwaliteit moet leveren. Opnieuw niet alleen technisch-juridische kwaliteit, maar ook in de sfeer van bejegening en begripelijkheid; dat laatste voor vaak heel 'diverse' toehoorders.

Kortom: kwaliteit is niet alleen technisch-juridische kwaliteit. Raadsheren en rechters moeten in toene-

mende mate over een veelheid van kwaliteiten beschikken. Al die kwaliteiten gezamenlijk zijn van belang voor de acceptatie van uitspraken, voor het 'gezag van de rechter'.

Het zijn de gerechtsbesturen en de professionals zelf die verantwoordelijk zijn voor die kwaliteit. Zij moeten aan kwaliteitszorg doen, daarbij luisterend naar afnemers en ketenpartners, en zo nodig op een onderdeel bijsturen.

Binnen de keten van de rechtspraak² is daarom periodiek collegiaal en professioneel overleg van belang. Daar zie ik veel meer in dan in een rol van de

Kwaliteit is niet alleen technisch-juridische kwaliteit.

Hoge Raad als kwaliteitsinspecteur, die om louter 'pedagogische' redenen gaat vernietigen. Wie onder kwaliteit meer verstaat dan alleen technisch-juridische kwaliteit, moet – reeds daarom – niet willen dat de Hoge Raad zich als kwaliteitsinspecteur gaat gedragen. En de Hoge Raad als pedagoog lijkt me ook minder geslaagd. Laat de Hoge Raad maar gewoon hoogste *rechter* blijven! ■

Leendert Verheij
(voorzitter sector strafrecht Gerechtshof 's-Gravenhage)

De Hoge Raad is geen pedagoog

Ik schrijf dit stukje bijna stiekem. Het is zondagochtend. Naast mij staat een enorme doos. Eigenlijk zou ik daar nu in moeten duiken om mijn weg door een dik dossier te zoeken. Achter die doos staat weer een andere doos. Een iets kleinere, gelukkig. Misschien slaag ik er tussendoor nog in om een kleine cassatie weg te werken, want de concepten van afgelopen week komen overmorgen pas ...

Het is telkens passen en meten. Als je het ene eerst doet, kan het andere daarna misschien nog. En als je het niet afkrijgt, snoep je gewoon wat uurtjes van de nacht af. Wonder boven wonder lukt het uiteindelijk altijd. Tot nu toe tenminste.

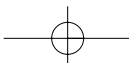
Maar hoe groot is de kans op fouten? Van binnenuit is dat moeilijk in te schatten: wat je over het hoofd ziet, zie je nu eenmaal niet. De eigen waarneming kan ons dus niet geruststellen op dit punt. Volgens Jörg, die ons werk van buitenaf bekijkt, is er wel degelijk reden voor ongerustheid.

'Voorzitter A. van Delden van de Raad voor de Rechtspraak reageert', aldus NRC Handelsblad op 1 februari van dit jaar, 'voorzichtig op de conclusies van Jörg: "Hij legt verband met de werkdruk van rechters en raadsheren. Ik vraag me af of dat klopt. Uiteindelijk bepalen rechters zelf hoeveel tijd ze voor een zaak uittrekken".'

In het licht van de 'nieuwe financieringssysteematiek voor de rechtspraak' (zie *NJB* 2005, p. 430) wekt die uitspraak wel enige verbazing. Alsof het ene 'gerecht' zich zonder meer met het andere 'gerecht' laat verge-

1. Ir H.J. de Vries, *Kwaliteitszorg zonder onbehagen*, p. 62.

2. Tussen rechtbanken en gerechtshoven, alsmede tussen gerechtshoven en Hoge Raad.

Door een terug- of verwijzing worden mensen nóg een keer aan het circus van een strafproces onderworpen. Wie zit daar op te wachten?

lijken, worden de gerechten in die nieuwe financieringssysteem immers als worstfabrieken behandeld: het enige dat telt is de 'productie'. Hoe vrij is een rechter dan nog om 'zelf' te bepalen hoeveel tijd er voor een zaak wordt uitgetrokken?

Mijn collega Willems heeft tijdens een interne conferentie van de Hoge Raad (zie de conclusie van Jörg onder 18 en 19) kennelijk de hoop uitgesproken 'dat de kwaliteit van de rechtspraak in feitelijke instanties zou kunnen worden verbeterd door de feitenrechter zijn fouten meer onder de neus te wrijven'. In plaats van fouten – waar mogelijk – te verbeteren en de zaak zelf af te doen, zou de Hoge Raad volgens hem vaker moeten terugwijzen of verwijzen.

Dat lijkt mij geen goed idee. In de eerste plaats zullen fouten die het gevolg van de werkdruk zijn daardoor niet afnemen: integendeel, de werkdruk wordt op die manier alleen maar groter. In de tweede plaats gaat dit idee eraan voorbij dat er ook nog *mensen* aan zo'n zaak 'hangen'; door een terug- of verwijzing worden zij nóg een keer aan het circus van een strafproces onderworpen. Wie zit daar op te wachten?

Nee, er zijn op dit moment eenvoudig méér strafzaken dan we aan kunnen, vrees ik. *Méér rechters* kost geld, dus dáár hoeven we de oplossing voorlopig niet te zoeken. We kunnen natuurlijk wél – ook in hoger beroep – meer zaken als 'unus' gaan afdoen; alleen, daar zal de kwaliteit niet snel door *verbeteren*. Misschien zou het OM wat selectiever kunnen zijn in zijn vervolgingsbeleid; niet iedere winkeldiefstal of ieder propje papier op straat lijkt een strafproces waard. En wat de kwaliteit betreft: misschien zou het al helpen de strafrechter vier weken te gunnen om tot een uitspraak te komen, in plaats van de huidige twee weken die nog stammen uit de tijd van de dunne dossiers. Een sterke balie en een sterk parket kunnen trouwens ook het nodige bijdragen aan verbetering van de kwaliteit. Heel wat meer dan een vermanend terug- of verwijzende Hoge Raad. ■

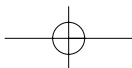
Reiner de Winter
(raadsheer Hof Amsterdam)

Hoge Raad preekt door middel van zijn arresten en anders niet

De Hoge Raad mag in zijn handjes wrijven dat de invloedssferen van de Raad voor de Rechtspraak niet tot op het Lange Voorhout reiken. Je zult als hoog rechtscollege maar onderhevig zijn aan beheersmatige in- en outputvoorwaarden. Voor je het weet heb je een niet-jurist in de strafkamer zitten om een en ander te reorganiseren. En nu zou de Hoge Raad uit pedagogische overwegingen zelf beleid moeten gaan voeren om de kwaliteit van de rechtspraak te bevorderen? Kom nou toch. De Hoge Raad spreekt door middel van zijn arresten en anders niet. Al bieden die wel aardige mogelijkheden: de rechter die alweer een domme fout maakt bij naam in het arrest noemen, de foute overweging vetgedrukt of in grote letters weergeven, verbeterde lezing van de uitspraak opschorten onder de voorwaarde van een excuus van de feitenrechter. Ik noem maar wat.

Moet de Hoge Raad vaker casseren? Misschien wel. Men zegt dat het lik-op-stuk-beleid (ook) bij veelplegers effectief is, al ontbreekt empirisch bewijs. En het teveel goedpraten van fouten ondermijnt het gezag van de Hoge Raad. Het lijkt mij een feit van algemene bekendheid – zij het eveneens zonder empirische basis – dat vernietiging harder, en dus beter, aankomt dan verwerping van het beroep na een opknopbeurt van de bestreden uitspraak. Vergoelikkende formuleringen hebben weinig effect. Maar het belangrijkste is dát de rechter geconfronteerd wordt met zijn fouten én daar wat mee doet. Zeker als hem te verstaan wordt gegeven dat hij slordig is. De kop in het zand steken of het beter weten dan die geleerden in Den Haag is een kinderachtige reactie. Persoonlijk heb ik liever één keer last van schaamrood op de kaken om daarna niet meer dezelfde fout te maken dan van recidive die collega's met leedvermaak doet grinniken. En als het leerproces meer casaties vergt? Die prijs wil ik wel betalen als tegenwicht tegen de rekenmeesters van die andere Raad. Die zullen toch ook de weegschaal hoog in het vaandel hebben staan? ■

A.M. van Woensel
(raadsheer Hof Amsterdam)

Rechtspraak

Aanbevolen citeerwijze:
NJB 2005, ... (nummer uitspraak)

Hof van Justitie EG	898
Raad van State (afd. bestuursrechtspraak)	898
Hoge Raad (civiele kamer)	900
Hoge Raad (strafkamer)	907
Hoge Raad (belastingkamer)	908
Centrale Raad van Beroep	909
College van Beroep voor het Bedrijfsleven	910

HOF VAN JUSTITIE EG

Deze rubriek wordt verzorgd door mr. A. van Doesum, dr. A. van Hoek, mr. S. Janssen, mr. S. Lavrijsen, dr. H. Oosterom-Staples, mr. L. Parret, dr. C. Rijken, prof. mr. L. Senden en mr. M. de Visser (vakgroep Europees en Internationaal Publiekrecht, Universiteit van Tilburg).

Nr. 247
17 maart 2005, zaak C-109/04

Definitie werknemer. Stage in andere lidstaat. Vergoeding kosten voor deel traject afgelegd op niet-nationaal grondgebied.

(EG art. 39)

Karl Robert Kranemann,
tegen
Land Nordrhein-Westfalen.

Karl Robert Kranemann, een Duitse staatsburger, was in opleiding tot Rechtsreferendar (aankomend hoger juridisch ambtenaar). Verplicht onderdeel van zijn opleiding was een stage, die hij in een advocatenkantoor in het Verenigd Koninkrijk heeft vervuld. Zijn verzoek om een vergoeding van de reiskosten tussen zijn woonplaats (Aken) en zijn stageplaats werd slechts ten dele gehonoreerd, aangezien de Duitse verordening inzake de toekenning van ontheemdingstoelagen ('TEVO') de vergoeding uitsluit van reiskosten die de aanvrager buiten Duitsland heeft gemaakt.

Het Bundesverwaltungsgericht wenst nu van het Hof te vernemen of een dergelijke wet verenigbaar is met art. 39 van het Verdrag.

De eerste vraag die het Hof moet beantwoorden is of een aankomend hoger juridisch ambtenaar onder het begrip 'werknemer' in de zin van art. 39 EG valt. Het Hof antwoordt dat ingevolge vaste rechtspraak (66/68 Lawrie-Blum; C-3/90 Bernini en C-456/02 Trojani) een ruime interpretatie van het begrip 'werknemer' wordt gehanteerd. Het Hof verwijst vervolgens naar eerdere rechtspraak (reeds aangehaalde arresten Lawrie-Blum en Bernini) waarin het bepaald heeft dat ook personen die een voorbereidende stage vervullen als werknemer kunnen worden aangemerkt, wanneer de stage wordt vervuld onder de voorwaarden die voor reële en daadwerkelijke arbeid gelden. Vraag is nu of Kranemann aan deze voorwaarden voldoet. In Duitsland vormt een voorbereidende juridische stage, zoals Krane-

mann vervuld heeft, een noodzakelijke voorwaarde voor toegang tot de rechterlijke macht of een andere overheidsinstantie, zo merkt het Hof op. De werkzaamheden van een stagiaire bestaan uit het toepassen in de praktijk van verworven kennis, waarvoor hij een vergoeding in de vorm van een bijdrage in de kosten van levensonderhoud ontvangt. Op grond hiervan concludeert het Hof dat een hoger juridisch ambtenaar in de positie van Kranemann werknemer is in de zin van art. 39 EG.

Nu de toepasselijkheid van art. 39 EG hiermee is vastgesteld, dient het Hof vervolgens vast te stellen of de beperking in vergoeding tot binnenlandse reiskosten een belemmering van het vrije verkeer van werknemers vormt. Van een dergelijke belemmering is, naar vaste rechtspraak (C-415/93 Bosman; C-18/95 Terhoeve en C-190/98 Graf), sprake indien de nationale wetgeving het uitoefenen van het recht op vrij verkeer belet of ontmoedigt. Nu Duitsland een stage verplicht stelt voor toetreding tot de rechterlijke macht, en tevens toestaat dat deze stage buiten Duitsland wordt vervuld, rust op haar de verplichting ervoor te zorgen dat de stage kan worden volbracht op een wijze die verenigbaar is met het Verdrag. Het Hof oordeelt echter dat dit hier niet het geval is. Door vergoeding van reiskosten te beperken tot binnenlandse reizen, plaatst de Duitse wet de stagiaire die zijn stage in een andere lidstaat vervult in een nadeligere positie dan wanneer hij deze in Duitsland had vervuld, aangezien in dat geval de reiskosten volledig zouden worden vergoed. De Duitse wet resulteert dus in een belemmering van het vrije verkeer van werknemers.

De nationale rechter wenst echter te vernemen of een dergelijke belemmering kan worden gerechtvaardigd door budgettaire overwegingen. Het Hof antwoordt ontkennend, zeggend dat redenen van zuiver economische aard nooit een rechtvaardiging kunnen vormen voor een belemmering van één van de fundamentele vrijheden.

Duitsland is dus gehouden om ook reiskosten gemaakt buiten het nationale grondgebied te vergoeden. ■

RAAD VAN STATE

Deze rubriek wordt verzorgd door de medewerkers van de Afdeling Kennis en Onderzoek van de Raad van State.

Nr. 248
16 maart 2005, nr. 200404777/1
(Mrs. Ligtelijn-van Bilderbeek, Van Buuren en Van Ettehoven)

De Regeling Nadeelcompensatie Betuweroute beoogt naast de behandeling van nadeelcompensatieclaims tevens te voorzien in een eerdere behandeling van planschadeclaims, ter vergoeding van als gevolg van de Betuweroute geleden nadeel. De adviescommissie dient in haar advisering aan te geven of een

verzoek om schadevergoeding gekwalificeerd moet worden als een verzoek om planschade of als een verzoek om nadeelcompensatie. Deze verzoeken vergen ieder een eigen beoordeling. De Minister hanteert als uitgangspunt dat een verzoek om schadevergoeding voorzover de gestelde schade een rechtstreeks gevolg is van het tracébesluit in beginsel wordt behandeld als een verzoek om vergoeding van planologische schade waarbij wordt getoetst aan de criteria die gelden voor de beoordeling van planschade. Dit uitgangspunt is, gelet op de aard van het tracébesluit aanvaardbaar. Het (onherroepelijke) tracébesluit maakt het mogelijk concreet na te gaan of er sprake is van een in planologisch opzicht gewijzigde en nadeliger situatie. Op dit uitgangspunt behoort een uitzondering te worden gemaakt in die gevallen waarin de gestelde schade niet of niet uitsluitend kan worden aangemerkt als een rechtstreeks gevolg van het tracébesluit, maar wel aan daaruit voortvloeiende besluiten of uitvoeringshandelingen als bedoeld in art. 2, eerste lid, van de Regeling. In die gevallen dient een verzoek om schadevergoeding (mede) te worden aangemerkt als een verzoek om nadeelcompensatie, waarbij alsdan onder meer de vraag dient te worden beantwoord of er sprake is van buiten het normale maatschappelijke risico vallende en op een beperkte groep burgers drukkende schade.

(Wet RO art. 49; Regeling Nadeelcompensatie Betuweroute)

1. Appellante sub 1, 2. appellanten sub 2, tegen
de uitspraak van de rechtbank Arnhem van 23 april 2004 in het geding tussen appellanten en de Minister van Verkeer en Waterstaat.

2. Overwegingen

2.1. Volgens art. 2 van de Regeling Nadeelcompensatie Betuweroute (*Stcr.* 1996, nr. 189; hierna: de Regeling), voorzover hier van belang, kent de Minister op verzoek van degene die schade lijdt, of zal lijden, als gevolg van het onherroepelijke Tracébesluit Betuweroute, alsmede hieruit voortvloeiende besluiten van bestuursorganen en rechtmatige uitvoeringshandelingen, een vergoeding naar billijkheid toe, voorzover de schade redelijkerwijze niet of niet geheel ten laste van de verzoeker behoort te blijven en voorzover de vergoeding niet, of niet voldoende door aankoop, ontginning of anderszins is verzekerd.

2.2. Appellanten hebben verzoekt om schadevergoeding wegens waardevermindering van hun woning met bedrijfsloods aan het [locatie] te [plaats] als gevolg van de aanleg van het tracé van de Betuweroute. Daarnaast stellen zij ten gevolge van uitvoeringswerken die samenhangen met de aanleg van de Betuwe-

route omrijshade en omzetschade te hebben geleden. De bedrijfsactiviteiten bestaan uit handel in zand, grind en bouwmaterialen en uit transporten voor derden. De gestelde omrij- en omzetschade houden verband met de afsluiting van de tunnel, die ter plaatse de weg het Laageinde onder de A15 leidt, en vervanging van deze tunnel door een verkeersviaduct over de A15 en de Betuweroute. Ten slotte hebben zij verzocht om een vergoeding voor overige kosten, zoals uren vennoten en kosten van deskundige bijstand.

2.3. Het geschil in hoger beroep betreft in de eerste plaats de vraag aan de hand van welke maatstaven een verzoek om schadevergoeding waarop de Regeling van toepassing is, moet worden beoordeeld. De Regeling beoogt, blijkens de toelichting daarop, naast de behandeling van nadeelcompensatieclaims tevens te voorzien in een eerdere behandeling van planschadeclaims, ter vergoeding van als gevolg van de Betuweroute geleden nadeel. Voorts blijkt uit de toelichting op art. 6 dat de adviescommissie, als bedoeld in art. 5 van de Regeling, in haar advisering aan dient te geven of een verzoek om schadevergoeding gekwalificeerd moet worden als een verzoek om planschade of als een verzoek om nadeelcompensatie. Dat is van belang, omdat deze verzoeken ieder een eigen beoordeling vergen. Bij de toepassing van de Regeling hanteert de Minister als uitgangspunt dat een verzoek om schadevergoeding voorzover de gestelde schade een rechtstreeks gevolg is van het tracébesluit in beginsel wordt behandeld als een verzoek om vergoeding van planologische schade waarbij wordt getoetst aan de criteria die gelden voor de beoordeling van planschade.

De Afdeling acht dit uitgangspunt aanvaardbaar gelet op de aard van het tracébesluit. Het (onherroepelijke) tracébesluit maakt het mogelijk concreet na te gaan of er sprake is van een in planologisch opzicht gewijzigde en nadeliger situatie. In dit verband zij er op gewezen dat thans ingevolge art. 15, zesde lid, van de op 15 oktober 2000 in werking getreden wijziging van de Tracéwet, in samenhang met art. 19 en art. 49, aanhef en onder b, van de WRO, tracébesluiten, voorzover deze in strijd zijn met het oude bestemmingsplan ook onder het bereik van art. 49 WRO vallen. Voorts is in art. 2 van de Regeling een op de leest van art. 49 van de WRO gebaseerde formulering opgenomen en staat ook de toelichting op de Regeling vooral in het teken van de behandeling van planschade.

Op dit uitgangspunt behoort een uitzondering te worden gemaakt in die gevallen waarin de gestelde schade niet of niet uitsluitend kan worden aangemerkt als een rechtstreeks gevolg van het tracébesluit, maar wel aan daaruit voortvloeiende besluiten of uitvoeringshandelingen als bedoeld in art. 2, eerste lid, van de Regeling. In die gevallen dient een verzoek om schadevergoeding (mede) te worden aangemerkt als een verzoek om nadeelcompensatie, waarbij alsdan onder meer de vraag dient te worden beantwoord of er sprake is van buiten het normale maatschappelijke risico vallende en op een beperkte groep burgers drukkende schade.

2.3.1. Het voorgaande leidt tot de conclusie dat de Minister in dit geval het verzoek om schadevergoeding voorzover het betreft de gestelde waardedaling van de woning met bedrijfsgebouwen terecht heeft behandeld als

een verzoek om planschade en niet (tevens) als een verzoek om nadeelcompensatie. Immers, deze schade vloeit rechtstreeks voort uit het tracébesluit. De overige schadecomponenten zijn veeleer het gevolg van de uitvoeringswerkzaamheden aan het tracé en dienen derhalve aan de criteria die gelden voor nadeelcompensatie te worden getoetst.

2.4. Met de rechtbank wordt geoordeeld dat de Minister, onder verwijzing naar het advies van de bezwaarcommissie, op goede gronden het verzoek om schadevergoeding vanwege de waardevermindering van de woning met bedrijfsgebouwen van appellanten heeft afgewezen. Voor de beoordeling van dat verzoek heeft de Minister de beweerdelijk schadeveroorzakende maatregel, het tracébesluit, vergeleken met het voordien geldende planologisch regime, zoals neergelegd in het bestemmingsplan 'Buitengebied gemeente Tiel 1983'. Op grond daarvan is de Minister terecht tot de conclusie gekomen dat appellanten niet in een planologisch nadeliger situatie zijn komen te verkeren. Het door appellanten overgelegde taxatierapport van Kraats makelaardij van 11 april 2001 doet aan deze conclusie niet af. Bij de bepaling van onder de Regeling voor vergoeding in aanmerking komende schade is het rapport niet bruikbaar, nu daarin geen vergelijking is gemaakt tussen hetgeen maximaal mogelijk was onder het oude bestemmingsplan en in de situatie na het tracébesluit, maar de feitelijke situatie van voor en na de aanleg van de Betuweroute is vergeleken. Derhalve is er geen aanleiding voor toewijzing van het verzoek om schadevergoeding in verband met de gestelde waardevermindering van de op 325 meter afstand van de Betuweroute gesitueerde woning met bedrijfsloods. De, overigens eerst ter zitting in hoger beroep naar voren gebrachte stelling, dat de constructie van de langs de Betuweroute opgerichte geluidschermen zullen leiden tot extra overlast van de op 375 meter afstand van de woning gesitueerde A15, leidt niet tot een ander oordeel, reeds omdat appellanten deze stelling op geen enkele wijze aannemelijk hebben gemaakt.

2.5. De rechtbank heeft voorts terecht en op goede gronden geoordeeld dat de Minister zich terecht op het standpunt heeft gesteld dat er geen sprake is van een voldoende rechtstreeks verband tussen het tracébesluit en de door appellanten gestelde omzetschade. Appellanten hebben ook in hoger beroep het vereiste causale verband onvoldoende aannemelijk gemaakt. Gelet hierop behoeven de andere door appellanten aangevoerde grieven, voorzover die zien op het niet vergoeden van de omzetschade, geen bespreking.

2.6. Ook wordt onderschreven het oordeel van de rechtbank dat de door appellanten opgevoerde kostenpost uren vennoten, de tijd die vennoten onder meer hebben besteed aan het bijwonen van voorlichtingsbijeenkomsten van de NS en gesprekken met de gemeente, niet kan worden aangemerkt als schade die op grond van de Regeling voor vergoeding in aanmerking komt. Het beroep op het vertrouwensbeginsel faalt evenzeer, nu appellanten aan de brochure 'Betuweroute, wat te doen bij schade' niet het gerechtvaardigde vertrouwen hebben kunnen ontnemen dat deze door hen gestelde schade voor vergoeding in aanmerking zou komen.

2.7. De Afdeling is echter anders dan de recht-

bank van oordeel dat de Minister onvoldoende heeft gemotiveerd dat de door appellanten gestelde omrijshade met betrekking tot bedrijfsactiviteiten als gevolg van rechtmatige uitvoeringshandelingen, die voortvloeien uit het tracébesluit, redelijkerwijs als behorende tot het normale ondernemersrisico kan worden aangemerkt. Daarbij heeft de Minister onvoldoende rekening gehouden met de duur van de periode, te weten 20 maanden, waarin appellanten door de afsluiting van de tunnel onder het Laageinde moesten omrijden en met het feit dat de extra af te leggen afstand van 6,3 km niet alleen ten aanzien van Kapel-Avezaath gold, maar ook ten aanzien van het voornaamste afzetgebied van het bedrijf dat achter Kapel-Avezaath ligt en er voorts ook sprake was van omrijden ten aanzien van de nieuwbouw in de wijk Passewaaij in Tiel. (...)

Volgt vernietiging van de aangevallen uitspraak, alsnog gegrondverklaring van het beroep, gedeeltelijke vernietiging van de beslissing op bezwaar en bepaling dat de Minister in zoverre een nieuwe beslissing op bezwaar dient te nemen.

Qua strekking gelijke uitspraken van dezelfde datum in zaken no. 200404601/1 en 200404817/1.

Nr. 249

23 maart 2005, nr. 200406358/1

(Mrs. Van Ettekoven, Van Altena en Wortmann)

De gemeenteraad heeft zich terecht op het standpunt gesteld dat de planschade niet voor vergoeding in aanmerking komt. Daarbij is van gewicht dat het gaat om schade bestaande uit tijdelijke vermindering van woongenot door enkel uitzichtverlies, welk verlies door de aanleg van een aarden wal en/of groenvoorziening gedeeltelijk is gecompenseerd. In aanmerking genomen de aard van de schade, de geringe ernst en de beperkte duur daarvan, moet worden geoordeeld dat de schade redelijkerwijs ten laste van verzoekers dient te blijven.

(Wet RO art. 49)

De raad van de gemeente Bergen, appellant, tegen

De uitspraak van de rechtbank Alkmaar van 5 juli 2004 in het geding tussen:

1. [wederpartijen sub 1], allen wonend te [woonplaats],
 2. [wederpartij sub 2], wonend te [woonplaats]
- en appellant.

2. Overwegingen

2.1. (...)

2.2. Bij besluit van 16 mei 2000 heeft het college van burgemeester en wethouders van de voormalige gemeente Egmond (thans: gemeente Bergen) aan het Centraal Orgaan opvang asielzoekers voor de duur van ten hoogste 5 jaar tijdelijk vrijstelling ex art. 17 van de WRO verleend van het bestemmingsplan 'Egmond aan den Hoef West', ten behoeve van het realiseren en exploiteren van een asielzoekerscentrum (hierna: AZC) op de locatie 'Duinrand' en de daarbij benodigde werken,

waaronder ontsluitingswegen, en vergunning verleend voor de bouw van dit AZC op het adres Duynmayers Kroft te Egmond aan den Hoef. Vanaf medio december 2000 tot 1 januari 2005 was het AZC in gebruik. Vóór mei 2005 zal het AZC worden ontmanteld.

2.3. [wederpartijen sub 1] en [wederpartij sub 2] stellen dat het terrein van het AZC op korte afstand van hun perceel is gelegen. Tussen hun percelen en dat van het AZC is door de gemeente een talud en/of een groenvoorziening gerealiseerd. Tengevolge hiervan is het vrije uitzicht vanaf de begane grond aan de achterzijde van hun woningen verloren gegaan. Vanaf de verdiepingen is aan die zijde het vrije uitzicht eveneens verloren gegaan, omdat deze uitzien op de bebouwing van het AZC. De oprichting van het AZC heeft volgens hen voorts geleid tot een toename van de verkeersdruk in de buurt en een vermindering van hun privacy. Door dit alles is hun woongenot aangetast, waardoor zij schade lijden die naar hun mening op de voet van art. 49 van de WRO voor vergoeding in aanmerking komt. Zij hebben daartoe verzoeken om schadevergoeding ingediend.

2.4. Naar aanleiding van deze verzoeken heeft appelland advies gevraagd aan ARCADIS Ruimtelijke Ontwikkeling BV (hierna: ARCADIS), die in september 2001 op elk verzoek een afzonderlijk advies heeft uitgebracht. Onder verwijzing naar een uitspraak van de voormalige Afdeling geschillen van bestuur van 20 oktober 1993 (BR 1994, 519) en een drietal uitspraken van de Afdeling van 13 maart 1997 (AB 1997, 362), 12 oktober 1995 (BR 1996, 664) en 16 januari 1996 (BR 1997, 509) is ARCADIS van oordeel dat immateriële schade, zoals derving van het woongenot, niet voor afzonderlijke vergoeding in aanmerking komt, aangezien het verminderde woongenot, voorzover objectief aanwezig, tot uitdrukking komt in een geringere waarde van het perceel en dat een vergoeding van een dergelijke schade geacht dient te zijn verdisconteerd in een uit te keren vergoeding voor de geleden materiële planschade. Verder wordt door ARCADIS onder verwijzing naar een uitspraak van de Afdeling van 12 mei 2000 (BR 2001, 58) gesteld dat schade door waardevermindering alleen voor vergoeding in aanmerking kan komen indien aannemelijk is dat de waardevermindering van duurzame aard is. Een tijdelijke waardevermindering geeft (in het algemeen) geen grondslag voor planschadevergoeding. In verband daarmee is ARCADIS van oordeel dat onderhavige planologische wijziging gelet op het tijdelijke karakter van de planologische mutatie niet kan leiden tot vergoedbaarheid op grond van art. 49 van de WRO. Appellant heeft de adviezen van ARCADIS overgenomen en aan zijn besluiten ten grondslag gelegd.

2.5. De rechtbank heeft – samengevat – overwogen dat de door [wederpartijen sub 1] en [wederpartij sub 2] gestelde derving van hun woongenot, anders dan appellant meent, als vermogensschade in de zin van geleden verlies kan worden aangemerkt, dat appellant een te beperkte uitleg heeft gegeven aan het bepaalde in art. 49 van de WRO en op die grond de beslissing op bezwaar vernietigd.

2.6. In hoger beroep heeft appellant het subsidiaire standpunt ingenomen dat voorzover met de rechtbank moet worden aangenomen dat in de gevallen van [wederpartijen sub 1] en

[wederpartij sub 2] sprake is van vermogensschade, deze van tijdelijke aard is en niet zodanig onevenredig is geweest dat die niet redelijkerwijs ten laste van [wederpartijen sub 1] en [wederpartij sub 2] dient te blijven.

2.7. Partijen hebben de Afdeling verzocht, voorzover mogelijk, te komen tot een definitief oordeel over de verzoeken om planschade van [wederpartijen sub 1] en [wederpartij sub 2]. Naar aanleiding daarvan wordt overwogen als volgt.

2.8. Ingevolge het bepaalde in art. 49 van de WRO komt schade als gevolg van het besluit om tijdelijk vrijstelling van het bestemmingsplan te verlenen als bedoeld in art. 17 van de WRO in beginsel voor vergoeding in aanmerking.

2.9. Niet in geschil is dat [wederpartijen sub 1] en [wederpartij sub 2] ten gevolge van de verleende vrijstelling in een planologisch nadeliger situatie zijn gekomen, waardoor zij schade hebben geleden. Vast staat immers dat [wederpartijen sub 1] en [wederpartij sub 2] voordat het AZC met een vrijstelling ex art. 17 van de WRO werd gerealiseerd vanuit hun woningen aan de achterzijde vrij uitzicht hadden op de onbebouwde grond van het achtergelegen terrein. Dit vrije uitzicht is door het oprichten van bebouwing tijdelijk te niet gedaan. Om [wederpartijen sub 1] en [wederpartij sub 2] tegemoet te komen zijn van gemeentewege op de strook grond gelegen tussen de percelen van [wederpartijen sub 1] en [wederpartij sub 2] en het AZC-terrein een aarden wal en/of een groenvoorziening aangelegd. Vanaf de begane grond hebben [wederpartijen sub 1] en [wederpartij sub 2] uitzicht op deze aarden wal en vanaf de eerste verdieping van hun woningen tevens op de bebouwing van het AZC. Ter zitting is niet aannemelijk gemaakt dat door de realisering van het AZC de privacy van [wederpartijen sub 1] en [wederpartij sub 2] is aangetast. De kortste afstand van de woningen tot de perceelsgrens met het AZC-terrein bedroeg 14 meter. Dit betrof slechts enkele woningen. Van inkijk in deze woningen en hun tuinen vanuit het AZC kan gelet op de aarden wal en de relatief lage bebouwing van het AZC niet of nauwelijks sprake zijn geweest. De woningen aan de Heereweg zijn zodanig ver van de bebouwing van het AZC verwijderd dat inkijk in deze woningen en hun tuinen in het geheel niet mogelijk moet zijn geweest.

Appellant heeft voorts bestreden dat het AZC voor verkeersoverlast heeft gezorgd. Het AZC-terrein werd door middel van één (reeds bestaande) toegangsweg ontsloten. Appellant heeft gedurende de periode dat het AZC in gebruik was nimmer klachten van omwonenden over de verkeersdruk of verzoeken om verkeersmaatregelen ontvangen. Gelet hierop moet worden geconcludeerd dat het planologisch nadeel van [wederpartijen sub 1] en [wederpartij sub 2] ten gevolge van de vrijstelling ex art. 17 van de WRO heeft bestaan uit een beperkt en tijdelijk verlies aan uitzicht.

2.10. Thans komt ingevolge art. 49 van de WRO de vraag aan de orde of deze schade, welke als vermogensschade is aan te merken door appellant vergoed dient te worden, dan wel dat deze redelijkerwijs geheel of gedeeltelijk ten laste van [wederpartijen sub 1] en [wederpartij sub 2] behoort te blijven. De Afdeling is gelet op het vorenstaande van oordeel dat appellant zich – zij het aanvankelijk op andere

gronden -- terecht op het standpunt heeft gesteld dat de schade niet voor vergoeding in aanmerking komt. Daarbij is van gewicht dat het gaat om schade bestaande uit tijdelijke vermindering van woongenot door enkel uitzichtverlies, welk verlies door appellant door de aanleg van een aarden wal en/of groenvoorziening gedeeltelijk is gecompenseerd. In aanmerking genomen de aard van de schade, de geringe ernst en de beperkte duur daarvan, moet worden geoordeeld dat de schade redelijkerwijs ten laste van [wederpartijen sub 1] en [wederpartij sub 2] dient te blijven.

Volgt vernietiging van de aangevallen uitspraak, voorzover de rechtbank de raad heeft opgedragen een nieuwe beslissing op bezwaar te nemen, bepaling dat de rechtsgevolgen van het vernietigde besluit geheel in stand blijven en bevestiging van de aangevallen uitspraak voor het overige. ■

HOGE RAAD (CIVIELE KAMER)

Deze rubriek wordt verzorgd door mrs. L. Strikwerda en C.L. de Vries Lentsch-Kostense, A-G bij de Hoge Raad en redacteur RvdW en NJ alsmede door mrs. mw. B.J. van Dorp, mw. A.E. Janssen-Dek, H.J. van Kooten, F.W.J. Meijer, mw. G.N. Sanders, mw. D.A. Schreuder, en mw. drs. Chr.Th.P. Zandhuis, leden van het Wetenschappelijk Bureau van de Hoge Raad (civiele zaken) en medewerkers van de RvdW en de NJ. De hieronder opgenomen uitspraken zijn in afl. 14 Rechtspraak van de Week 2005 gepubliceerd. Onder het bij het betrokken arrest vermelde JOL-nummer is de uitspraak integraal in te zien op www.kluwer.nl/juristen (Hoge Raad, civiel).

Nr. 250

8 april 2005, R04/005HR (OK 109)

(Mrs. J.B. Fleers, A.M.J. van Buchem-Spapens, E.J. Numann, J.C. van Oven, F.B. Bakels; A-G Timmerman)

RvdW 2005, 51

JOL 2005, 206

Recht van enquête. Vaststelling wanbeleid door ondernemingskamer niet ambtshalve. Betekenis beslissingen in tweede fase enquêteprocedure voor aansprakelijkheidsprocedure tegen personen die deel uitmaken van organen van onderzochte rechtspersoon. Toepasselijkheid art. 284 lid 1 Rv in tweede fase enquêteprocedure.

Indien de ondernemingskamer aanleiding ziet een kwestie inzake het beleid en de gang van zaken van de onderzochte rechtspersoon ambtshalve aan de orde te stellen, dient zij partijen in een tussenbeschikking in de gelegenheid te stellen het processuele debat daarover aan te gaan en dient zij zich van een beslissing op dit punt te onthouden als vervolgens blijkt dat partijen dit debat niet wensen te voeren. Indien personen die deel uitmaken van de organen van de rechtspersoon door derden die als gevolg van wanbeleid schade hebben geleden aansprakelijk worden gesteld in een afzonderlijke, op art. 6:74 en/of art. 6:162 en/of art.

2:138/248 BW gebaseerde, procedure, is de vaststelling van de ondernemingskamer dat van wanbeleid van de onderzochte rechtspersoon sprake is – behoudens cassatie – weliswaar bindend voor diegenen die in de tweede (fase van de) procedure van de enquête zijn verschenen en ofwel tot toewijzing van hetgeen verzocht en/of gevorderd is hebben geconcludeerd ofwel daartegen verweer hebben gevoerd, maar dit impliceert niet de persoonlijke aansprakelijkheid van de leden van de organen van de rechtspersoon voor dat wanbeleid. De door de ondernemingskamer vastgestelde feiten staan in een aansprakelijkheidsprocedure ook niet op voorhand vast, zelfs niet behoudens tegenbewijs. Het oordeel van de ondernemingskamer dat van wanbeleid sprake is geweest, kan daarin onder omstandigheden wel de bewijsrechtelijke betekenis hebben, dat de rechter, mede gelet op de inhoud van het door de onderzoekers opgestelde verslag en het daarover in de tweede (fase van de) procedure van de enquête gevoerde debat, voorshands bewezen acht dat de aangesproken persoon tegenover de rechtspersoon zijn taak niet heeft vervuld op de wijze waarop een redelijk bekwame en redelijk handelende functionaris die taak in de gegeven omstandigheden had behoren te vervullen. De aard van de tweede (fase van de) procedure van de enquête brengt mee dat een uitzondering moet worden gemaakt op de hoofdregel van art. 284 lid 1 Rv (toepasbaarheid op de verzoekschriftprocedure van de bewijsrechtelijke regels van art. 149-207 Rv).

(BW art. 2:138, 245, 345, 349a, 355, 356, 6:74, 162; Rv art. 284)

1. Laurus N.V., te 's-Hertogenbosch, 2. W.M. de Grefte, te Nijkerk, 3. J.M. Hessels, te Wassenaar, 4. R.J. Laan, te Parijs, Frankrijk, 5. J.M.M. Maeijer, te Heilig Landstichting, gem. Groesbeek, 6. A.H.J. Risseeuw, te Loenen aan de Vecht, gemeente Loenen, 7. K.J. Storm, te Aerdenhout, gem. Bloemendaal, 8. M. Ververs, te Hattem, verzoekers tot cassatie, adv. mr. P. van Schilfgaarde, tegen

1. UB Holding BV, 2. Lijmar BV, te Roosendaal, verweersters in cassatie, adv. mr. J.W.H. van Wijk, en 3. Casino Guichard Perrachon S.A., te Saint-Etienne, Frankrijk, belanghebbende in cassatie, niet verschenen.

Feiten en procesverloop

UB Holding en Lijmar hebben de ondernemingskamer verzocht een onderzoek te bevelen naar het beleid en de gang van zaken van Laurus over het tijdvak vanaf 1 januari 2000, en voorts bij wege van onmiddellijke voorziening voor de duur van het geding op de voet van art. 2:349a lid 2 BW een aantal voorzieningen te treffen. Bij beschikking van 22 mei 2002 heeft de ondernemingskamer het gevraagde onderzoek bevolen en iedere verdere beslissing aangehouden.

Nadat de ondernemingskamer bij beschikkingen van 28, 29 en 30 mei 2002 drie onderzoek-

kers had benoemd, bij beschikking van 26 juni 2002 een nieuw verzoek tot het treffen van onmiddellijke voorzieningen had afgewezen en bij beschikking van 26 september 2002 het bedrag dat het onderzoek ten hoogste mag kosten, had verhoogd, heeft zij bij beschikking van 25 oktober 2002 bepaald dat het bij beschikking van 22 mei 2002 bevolen onderzoek zich mede diende uit te strekken over het tijdvak vanaf de datum van die beschikking tot aan een door de onderzoekers te bepalen datum.

Vervolgens hebben de onderzoekers het verslag van hun onderzoek aan de ondernemingskamer doen toekomen, die bij beschikking van 20 december 2002 heeft bepaald dat het verslag met bijlagen ter griffie ter inzage voor een ieder zou liggen.

Daarop hebben UB Holding en Lijmar in de onderhavige zaak primair verzocht een nader onderzoek naar het beleid en de gang van zaken van Laurus door andere onderzoekers te bevelen en subsidiair te bepalen dat sprake is van wanbeleid van Laurus en op de voet van art. 2:356 BW voorzieningen te treffen. Bij beschikking van 5 juni 2003 heeft de ondernemingskamer het primaire verzoek afgewezen en iedere verdere beslissing aangehouden. Na voortgezette behandeling van de zaak heeft de ondernemingskamer bij beschikking van 16 oktober 2003 verstaan dat uit het verslag van het onderzoek blijkt van wanbeleid van Laurus in de periode van 1 januari 2000 tot medio augustus 2001, de onderzoekers verzocht hun verslag aan te vullen en uit te breiden, het bedrag dat het aanvullend onderzoek ten hoogste mag kosten vastgesteld, en bepaald dat deze kosten ten laste van Laurus komen. Iedere verdere beslissing werd aangehouden.

In haar beschikking van 22 mei 2002 heeft de ondernemingskamer een onderzoek bevolen betreffende het tijdvak van 1 januari 2000 tot 22 mei 2002. In dit tijdvak, dat in het verslag van onderzoekers en de stukken van het geding wordt aangeduid als deel I, maar dat door de ondernemingskamer fase I wordt genoemd (welke terminologie verder zal worden gevolgd), vond de zogeheten 'operatie Groenland' plaats. Daarmee werd de integratie aangeduid van de zes supermarktformules waarmee Laurus op de Nederlandse markt actief was. Naar de op zichzelf onbestreden rechtsoverweging van de thans bestreden beschikking van 16 oktober 2003 is de ondernemingskamer mét de onderzoekers ervan uitgegaan dat de strategische keuze voor één formule voor alle supermarkten van Laurus in Nederland in beginsel verantwoord was en het daartoe opgestelde businessplan in beginsel op zichzelf niet onhaalbaar. Tegelijk was van meet af aan duidelijk dat het plan uiterst ambitieus was, zowel financieel als operationeel. Uit het verslag van de onderzoekers blijkt evenwel dat aan cruciale voorwaarden op het punt van financiering, administratieve organisatie, managementinformatie en logistiek op geen enkel moment is voldaan, hetgeen de hoofddirectie in een vroeg stadium heeft kunnen en moeten onderkennen. Door ondanks alle negatieve signalen de uitvoering van het businessplan voort te zetten voorbij een punt waarbij geen aanvaardbare weg terug meer mogelijk was, heeft de hoofddirectie onverantwoord risico's genomen, waarbij uiteindelijk ook het voortbestaan van Laurus op het spel is

komen te staan. Rationeel kan daarvoor geen enkele rechtvaardiging worden gegeven. Het oordeel kan dan ook slechts luiden dat het ter zake van de operatie Groenland door de hoofddirectie van Laurus gevoerde beleid dient te worden gekwalificeerd als wanbeleid, aldus nog steeds de ondernemingskamer in haar thans bestreden beschikking.

Wat betreft de vraag of ook de raad van commissarissen verantwoordelijkheid draagt voor dit wanbeleid, overwoog de ondernemingskamer dat voorop staat dat deze in beginsel mag afgaan op informatie die hem door het bestuur wordt verstrekt. Uit het verslag is gebleken dat de hoofddirectie zich bij voortdurende tegen beter weten in – positief is blijven uitspreken over de operatie Groenland. Voorts staat vast dat de raad van commissarissen in juli/augustus 2001 resoluut en daadkrachtig heeft ingegrepen teneinde de continuïteit van Laurus, althans haar onderneming, veilig te stellen, en moet worden aangenomen dat een ingreep van commissarissen in mei 2001 bij of aanstonds na de – met veel interne en externe publiciteit omgeven – opening van de eerste 'nieuwe Konmars', onverantwoord zou zijn geweest met het oog op de enorme imago-schade en vertrouwensschade die van zo een ingreep het gevolg zou zijn geweest. Niettemin mocht van de raad van commissarissen ook en juist in de periode voorafgaand aan de omvorming van de eerste winkels een scherper toezicht verwacht worden dan bij voortzetting van een bestendig beleid gebruikelijk zou zijn geweest. Dat was te meer van belang omdat onlangs een nieuwe voorzitter van de hoofddirectie was benoemd, die geen ervaring had met winkelformules. Dit oordeel doet de ondernemingskamer voorts steunen op een aantal specifieke bevindingen van onderzoekers. In de gegeven omstandigheden was uiterlijk per eind maart 2001 het moment aangebroken waarop een scherper toezicht had moeten worden uitgeoefend, en is de raad van commissarissen door zulks na te laten, in zoverre medeverantwoordelijk voor het geconstateerde wanbeleid.

Hoge Raad

Het eerste onderdeel van het middel klaagt dat de ondernemingskamer, aldus oordelend, ten onrechte het verweer van Laurus en commissarissen heeft verworpen dat UB Holding en Lijmar niet-ontvankelijk behoorden te worden verklaard in hun verzoek, voor zover dat betrekking had op fase I. Daartoe voert het onderdeel het volgende aan. Het verzoekschrift waarmee de onderhavige tweede procedure van de enquête is ingeleid, is vrijwel geheel toegesneden op fase II (waarin Laurus na 22 mei 2002 haar zelfstandigheid verloor en onderdeel is geworden van het Franse Casino-concern). Ten aanzien van fase I bevat het verzoekschrift geen enkele uitgewerkte stelling. Volstaan wordt met de 'aantekening' op blz. 25 'dat het onderzoeksrapport (...) voldoende aanknopingspunten biedt om terzake het Konmar debacle tot wanbeleid te concluderen' (met 'het Konmar debacle' wordt fase I bedoeld). Voorts is onder het kopje 'maatregelen' nog opgemerkt: 'De rechten van de aandeelhouders zijn met de voeten getreden. Er is niet sprake van een incidentele beleidsfout maar van het stelselmatig en bij herhaling negeren van de belangen van de aandeelhouders

en zelfs van misleiding'. Daarop hebben commissarissen in hun verweerschrift de niet-ontvankelijkheid ingeroepen van verzoekers wat fase I betreft; subsidiair hebben zij dienaangaande verweer gevoerd. Tijdens de mondelinge behandeling van de zaak heeft enerzijds ook Laurus de niet-ontvankelijkheid ingeroepen van verzoekers wat fase I betreft en hebben anderzijds de advocaten van UB Holding en Lijmar niet alsnog het in het petitum van hun verzoekschrift mogelijk besloten verwijt onderbouwd dat ook ten aanzien van fase I sprake was van wanbeleid. Zij hebben integendeel opgemerkt: 'Met betrekking tot deel 1 van het verslag volstaan verzoekers met een verwijzing naar hetgeen zij in het verzoekschrift van 19 februari 2003 hebben gesteld en refereren zij zich aan het oordeel van de ondernemingskamer'. Daarop hebben zij laten volgen: 'Het gaat verzoekers hier om de kern, te weten het wanbeleid dat door Laurus is gevoerd inzake de Casino-transactie'.

De ondernemingskamer heeft dienaangaande als volgt geoordeeld:

'3.1. Verzoeksters hebben betoogd dat het verslag van het onderzoek hen aanleiding heeft gegeven om primair te verzoeken tot het instellen van een nader onderzoek – meer in het bijzonder met betrekking tot fase II – en subsidiair tot het vaststellen van wanbeleid en het treffen van maatregelen op de voet van art. 2:356 BW. Hoewel het verzoekschrift – evenals de overige van verzoeksters afkomstige stukken – zich vooral richt op fase II, wordt – op pagina 25 – in het verzoekschrift met zoveel woorden gesteld dat 'het onderzoeksrapport (...) voldoende aanknopingspunten biedt om ter zake het Konmar debacle tot wanbeleid te concluderen'. Voorts hebben verzoeksters – op pagina 29 van het verzoekschrift – in algemene zin gesteld dat – naar de ondernemingskamer begrijpt: door (het gevoerde beleid van) Laurus – de rechten van aandeelhouders met voeten zijn getreden en dat niet sprake is van een incidentele beleidsfout maar van het stelselmatig en bij herhaling negeren van de belangen van de aandeelhouders en zelfs van misleiding, en hebben zij in het petitum verzocht dat de Ondernemingskamer bepaalt dat van wanbeleid is gebleken en een of meer van de in art. 2:356 BW genoemde voorziening(en) treft die de Ondernemingskamer geraden acht, zonder dat zij daarin enige beperking hebben aangebracht in de periode waarop of in de onderwerpen met betrekking tot welke haar stelling onderscheidenlijk het verzochte ziet. Bij pleidooi ter terechtzitting van 19 juni 2003 is namens verzoeksters met betrekking tot het eerste deel van het verslag verwezen naar het verzoekschrift en hebben verzoekers zich gerefereerd aan het oordeel van de Ondernemingskamer.

3.2. Anders dan commissarissen blijkt onderdeel 7 van hun verweerschrift hebben betoogd, staat naar het oordeel van de Ondernemingskamer aan ontvankelijkheid van het verzoek, voorzover het fase I betreft, niet in de weg dat verzoeksters – naast de zojuist geciteerde verwijzing naar het verslag van het onderzoek – verder "geen duidelijke omschrijving hebben gegeven van het verzoek en de gronden daarvan". Die verwijzing naar het – juist omtrent fase I zeer uitvoerige – verslag, de hiervoor vermelde stelling in het verzoekschrift en de formulering van het petitum,

maken het voorwerp van de rechtsstrijd voldoende duidelijk. Niet kan worden gezegd dat de commissarissen in het voeren van verweer zijn geschaad door de wijze waarop verzoeksters haar verzoek – waar het betreft fase I – aan de orde hebben gesteld. Verdergaande eisen kunnen aan het verzoek niet worden gesteld. Zodanige eisen vermag de Ondernemingskamer ook niet te lezen in de door de vennootschap ter terechtzitting ingeroepen beschikking van de Hoge Raad van 18 april 2003 (ARO 2003, 80, JOR 2003/110, NJ 2003, 286) inzake Rodamco North America N.V. De Ondernemingskamer verwerpt mitsdien het hier beoordeelde beroep op niet-ontvankelijkheid van verzoeksters.'

Het tegen deze overwegingen gerichte eerste onderdeel stelt volgens de Hoge Raad terecht dat het verzoekschrift ten aanzien van het beleid in fase I geen enkele uitgewerkte stelling bevat. Nadat Laurus en commissarissen zich daarop hadden beroepen, hebben UB Holding en Lijmar zich gerefereerd aan het oordeel van de ondernemingskamer, daaraan toevoegend dat het hun ging om het wanbeleid dat door Laurus zou zijn gevoerd inzake de – latere – Casino-transactie (fase II). Tegen deze achtergrond treft het onderdeel aldus de Hoge Raad doel. Weliswaar is het subsidiaire petitum van het verzoekschrift waarmee de onderhavige tweede procedure van de enquête is ingeleid op zichzelf voldoende ruim geformuleerd om daaronder ook een verzoek tot vaststelling van wanbeleid van de rechtspersoon in fase I te kunnen begrijpen, maar dit petitum dient aldus de Hoge Raad te worden uitgelegd in het licht van de daaraan ten grondslag gelegde stellingen en van het processuele debat, zoals dit zich vervolgens heeft ontwikkeld. De hiervoor weergegeven inhoud van het verzoekschrift en het daarop gevolgde verloop van het processuele debat laten aldus de Hoge Raad geen andere uitleg toe, dan dat het verzoek geen betrekking had op het beleid van Laurus in fase I. Indien de ondernemingskamer niettemin, gelet op de in haar beschikking opgesomde omstandigheden, aanleiding zag deze kwestie ambtshalve aan de orde te stellen, had zij partijen in een tussenbeschikking in de gelegenheid moeten stellen het processuele debat daarover aan te gaan en had zij zich aldus de Hoge Raad van een beslissing op dit punt dienen te onthouden als vervolgens zou blijken dat partijen dit debat niet wensten te voeren (vgl. HR 26 september 2003, NJ 2004, 460).

Nu de ondernemingskamer niet van deze bevoegdheid gebruik heeft gemaakt, had zij het ontvankelijkheidsverweer van Laurus en de commissarissen aldus nog steeds de Hoge Raad behoren te honoreren, aangezien het verzoekschrift ten aanzien van fase I niet een voldoende duidelijke omschrijving van het verzoek en de gronden waarop het berust vermeldde, zodat Laurus en commissarissen in zoverre tekort werd gedaan in hun recht zich daartegen te verdedigen. Daaraan doet niet af dat commissarissen subsidiair verweer ten gronde hebben gevoerd, aangezien het hun vrijstond deze processuele opstelling te kiezen en zij daarmee niet hun primaire beroep op niet-ontvankelijkheid van UB Holding en Lijmar hebben prijsgegeven.

Het slagen van het eerste onderdeel brengt aldus de Hoge Raad mee dat het tweede, derde en vierde onderdeel geen behandeling behoe-

ven. Hetzelfde geldt voor het vijfde en zesde onderdeel, omdat deze volgens de Hoge Raad zijn gericht tegen de gronden waarop de ondernemingskamer wanbeleid van de raad van commissarissen in fase I heeft aangenomen.

Het zevende onderdeel stelt aldus de Hoge Raad – op zichzelf terecht – dat de commissarissen in hun verweerschrift en bij pleidooi hebben aangeboden al hun stellingen te bewijzen. De ondernemingskamer heeft dit bewijsaanbod onbehandeld gelaten, dan wel impliciet verworpen. Daarmee heeft zij blijk gegeven van een onjuiste rechtsopvatting, zo stelt het onderdeel.

Zoals de Hoge Raad in zijn beschikking van 27 september 2000, NJ 2000, 653, heeft geoordeeld, houdt het in de wet vastgelegde stelsel van het recht van enquête twee afzonderlijke procedures in (in HR 6 juni 2003, NJ 2003, 486 ook aangeduid als: twee fasen). Wat betreft de tweede procedure, waarin de ondernemingskamer, indien uit het verslag van de door haar benoemde onderzoekers van wanbeleid is gebleken (art. 2:355 BW), de in art. 2:356 BW genoemde voorzieningen kan treffen, heeft de Hoge Raad in zijn beschikking van 10 januari 1990, NJ 1990, 466, overwogen dat de vaststelling van de ondernemingskamer dat van wanbeleid sprake is – behoudens cassatie – bindend is, ook in andere procedures, voor diegenen die in de tweede procedure zijn verschenen en ófwel tot toewijzing van hetgeen verzocht en/of gevorderd is hebben geconcludeerd ófwel daartegen verweer hebben gevoerd, zonder dat daarmee tevens is vastgesteld of en in hoeverre dit wanbeleid aan die individuele verweerder kan worden verweten en deze daarvoor aansprakelijk kan worden gesteld. De Hoge Raad overwoog tevens dat het begrip 'wanbeleid' in art. 2:355 BW kennelijk betrekking heeft op wanbeleid van de rechtspersoon, en dat wanbeleid van de organen van een rechtspersoon of degenen die daarvan deel uitmaken, aan de rechtspersoon moet worden toegerekend.

Deze overwegingen dienen aldus de Hoge Raad als volgt te worden verstaan. Indien personen die deel uitmaken van de organen van de rechtspersoon door derden die als gevolg van wanbeleid schade hebben geleden aansprakelijk worden gesteld in een afzonderlijke, op art. 6:74 en/of art. 6:162 en/of art. 2:138/248 BW gebaseerde, procedure, is de vaststelling van de ondernemingskamer dat van wanbeleid van de onderzochte rechtspersoon sprake is – behoudens cassatie – weliswaar bindend voor diegenen die in de tweede procedure van de enquête zijn verschenen en ófwel tot toewijzing van hetgeen verzocht en/of gevorderd is hebben geconcludeerd ófwel daartegen verweer hebben gevoerd, maar dit impliceert niet de persoonlijke aansprakelijkheid van de leden van de organen van de rechtspersoon voor dat wanbeleid. De door de ondernemingskamer vastgestelde feiten staan in een aansprakelijkheidsprocedure aldus de Hoge Raad ook niet op voorhand vast, zelfs niet behoudens tegenbewijs. Het oordeel van de ondernemingskamer dat van wanbeleid sprake is geweest, kan volgens de Hoge Raad daarin onder omstandigheden wel de bewijsrechtelijke betekenis hebben dat de rechter, mede gelet op de inhoud van het door de onderzoekers opgestelde verslag en het daarover in de tweede procedure van de enquête ge-

voerde debat, voorshands bewezen acht dat de aangesproken persoon tegenover de rechtspersoon zijn taak niet heeft vervuld op de wijze waarop een redelijk bekwame en redelijk handelende functionaris die taak in de gegeven omstandigheden had behoren te vervullen.

Onder deze omstandigheden en mede gelet op de aard van de tweede procedure van de enquête, waarin de wetgever – zoals blijkt uit de citaten uit de wetgeschiedenis die zijn vermeld in de conclusie van de Advocaat-Generaal – eveneens spoed geboden achtte, moet aldus de Hoge Raad worden aangenomen dat de ondernemingskamer niet is gehouden in te gaan op een aanbod tot bewijslevering. Daarom komt aldus de Hoge Raad aan de commissarissen, hoezeer zij ook blijkens het hiervoor overwogene belang hebben bij het desbetreffende oordeel van de ondernemingskamer, in de tweede procedure van de enquête ook niet het recht toe tegenbewijs te leveren tegen voor hen nadelige bevindingen van de door de ondernemingskamer benoemde onderzoekers. In zoverre brengt de aard van de zaak volgens de Hoge Raad dus mee dat een uitzondering moet worden gemaakt op de hoofdregel van art. 284 lid 1 Rv. Personen die lid zijn (geweest) van de organen van de onderzochte rechtspersoon hebben echter aldus de Hoge Raad in de tweede procedure van de enquête wél het recht de bevindingen van de onderzoekers te bestrijden. Indien het gaat om stellingen die essentieel zijn voor de in dat geding te nemen beslissingen, dient de ondernemingskamer volgens de Hoge Raad daaraan in haar beschikking aandacht te besteden.

Uit het hiervoor overwogene volgt, zo oordeelt de Hoge Raad, dat het onderdeel geen doel kan treffen.

Het achtste onderdeel is gericht tegen de beslissing van de ondernemingskamer om de onderzoekers te verzoeken hun verslag aan te vullen en uit te breiden in voege als in haar bestreden beschikking is omschreven. Volgens het onderdeel, samengevat weergegeven, heeft de ondernemingskamer daarmee blijk gegeven van een onjuiste rechtsopvatting. De enquêteprocedure bestaat immers uit twee afzonderlijke procedures, zodat de beslissing van de ondernemingskamer erop neerkomt dat zij in de tweede procedure de eerste heeft heropend, hoewel deze reeds was afgesloten. Niet alleen verzetten het systeem van het enquêterecht en de rechtszekerheid zich daartegen, maar ook geeft deze beslissing aanleiding tot vragen van processuele aard. Voorts staat het spoedeisend karakter van de enquêteprocedure aan deze beslissing in de weg. Ten slotte heeft de ondernemingskamer een desbetreffend verzoek van UB Holding en Lijmar in haar beschikking van 5 juni 2003 afgewezen. De onderhavige beslissing is dus kennelijk ambtshalve gegeven. Dit is in strijd met art. 2:345 lid 1 BW, waarin de eis wordt gesteld dat een onderzoek kan worden bevolen op schriftelijk verzoek van daartoe bevoegde personen. De ondernemingskamer is dus niet bevoegd ambtshalve een (aanvullend) onderzoek te bevelen, aldus nog steeds het onderdeel.

Het onderdeel is aldus de Hoge Raad in zoverre op een juist uitgangspunt gebaseerd dat, zoals hiervoor werd overwogen, het in de wet vastgelegde stelsel van het recht van enquête uit twee afzonderlijke procedures bestaat. Dit betekent echter niet aldus de Hoge Raad dat die

procedures geheel los van elkaar staan. In de tweede procedure wordt immers voortgebouwd op de eerste procedure in die zin dat daarin centraal staan (het verslag van) het in de eerste procedure gelaste onderzoek en de beoordeling door de ondernemingskamer op basis van dat verslag van de vragen of sprake is geweest van wanbeleid en zo ja, welke voorzieningen dan eventueel dienen te worden getroffen. Indien aan de ondernemingskamer uit het debat dat tussen partijen wordt gevoerd na deponering van het verslag van onderzoekers ter griffie, of ambtshalve, blijkt dat het onderzoek niet volledig is geweest, kan zij aldus de Hoge Raad partijen vragen op de zaak betreffende hebbende bescheiden in het geding te brengen, dan wel de onderzoeker(s) vragen aanwezig te zijn tijdens de mondelinge behandeling van de zaak om een toelichting te geven op het verslag of om een oordeel te geven over stellingen van feitelijke aard die partijen inmiddels naar voren hebben gebracht. Door de uitoefening van deze bevoegdheden kan evenwel volgens de Hoge Raad niet steeds de noodzakelijke duidelijkheid worden verkregen ter beantwoording van de twee hiervoor genoemde vragen. Het alternatief dat in zoverre opnieuw op de voet van art. 2:345 BW om een onderzoek zou moeten worden gevraagd, welk verzoek vervolgens opnieuw moet worden beoordeeld, onder voeging van die zaak met de reeds aanhangige, is aldus de Hoge Raad noodloos omslachtig en tijdrovend. Een redelijke, op de praktijk gerichte, wetstoepassing brengt volgens de Hoge Raad mee dat de ondernemingskamer, indien deze in de tweede procedure bevindt dat het onderzoek niet volledig is geweest, bevoegd is, ook ambtshalve, bij tussenbeschikking te gelasten dat het onderzoek wordt heropend. Op dit alles stuit het onderdeel af, zo oordeelt de Hoge Raad.

Volgt vernietiging van de beschikking van de ondernemingskamer van 16 oktober 2003 en verwijzing van het geding naar de ondernemingskamer ter verdere behandeling en beslissing, e.e.a. conform de conclusie van de A-G. ■

Nr. 251

8 april 2005, nr. C04/004HR

(Mrs. J.B. Fleers, D.H. Beukenhorst, A.M.J. van Buchem-Spapens, P.C. Kop, E.J. Numann; P-G Hartkamp)

RvdW 2005, 52

JOL 2005, 214

Verkeersongeval. 'Rijden onder invloed': aansprakelijkheid?; bewijslastverdeling; omkeringsregel; verwezenlijking specifiek gevaar.

De norm van art. 8 lid 2 aanhef en onder b WVV 1994, welke door thans verweerder in cassatie – gegeven het alcoholgehalte in zijn bloed – is overtreden, strekt specifiek tot het voorkomen van verkeersongevallen. Door 'rijden onder invloed' wordt het gevaar dat bij een andere weggebruiker schade ontstaat in het algemeen aanmerkelijk vergroot. Dit tezamen in aanmerking genomen, betekent het enkele feit van de aanrijding tussen verweerder en thans eiseres tot cassatie reeds dat het specifieke gevaar waartegen genoemde norm bescherming beoogt te bieden zich hier

heeft verwezenlijkt, zodat het hof toepassing had moeten geven aan de omkeringsregel.

(Rv art. 150; WVV 1994 art. 8)

Tuba Aydin, te Blerick, gem. Venlo, eiseres tot cassatie, adv. mr. T.F.E. Tjong Tjin Tai, tegen

1. X, te A, gem. B, 2. Aktiengesellschaft Winterthur Schweizerische Versicherungsgesellschaft, handelende onder de naam Winterthur Schadeverzekering Maatschappij, te Amsterdam, verweerders in cassatie, adv. mr. G.C. Makkink.

Inleiding

In cassatie kan van het volgende worden uitgegaan.

- (i) Op zaterdagavond 12 december 1998 heeft zich omstreeks 21.00 uur op het fietspad langs de Baarlosestraat te Blerick, gemeente Venlo, een aanrijding voorgedaan tussen Aydin en X. Aydin reed op een snorfiets en had een vriendin, Sahnoun geheten, als passagier achterop. X reed op een bromfiets en kwam uit de tegenovergestelde richting.
- (ii) Het fietspad heeft een breedte van circa twee meter en is bestemd voor verkeer in beide richtingen. Ter geleiding van het verkeer is het fietspad door middel van een onderbroken streep verdeeld in twee rijhelften.
- (iii) Ten tijde van het ongeval regende het hard. Ter plaatse is straatverlichting aanwezig. Deze verlichting brandde ten tijde van het ongeval.
- (iv) Volgens de medische verklaring die gevoegd is bij het proces-verbaal dat de politie van het ongeval heeft opgemaakt heeft Aydin bij de aanrijding een zeer ernstige fractuur van het rechterbovenbeen opgelopen. Met betrekking tot Sahnoun is melding gemaakt van een ernstig gebroken jukbeen rechts en een wond bij de rechterwenkbrauw. Op het formulier betreffende X wordt melding gemaakt van kneuzing van de rechterelleboog en knie.
- (v) Ten tijde van het ongeval verkeerde X onder invloed van alcohol. Ongeveer vier uren na het ongeval is bij hem bloed afgenomen. Uit het onderzoek bleek dat sprake was van 0,95 mg alcohol per ml bloed.
- (vi) X voerde op zijn bromfiets oranje stickers, zijnde de aanduiding voor een snorfiets. Aan de politieambtenaren is niet gebleken van snelheidsverhogende veranderingen aan de bromfiets.
- (vii) Aydin beschikte niet over het ingevolde art. 135 Wegenverkeerswet 1994 voor het besturen van snor- en bromfietsen vereiste bromfietscertificaat.
- (viii) Voor de door X bestuurde bromfiets was een verzekering tegen wettelijke aansprakelijkheid afgesloten bij Winterthur.
- (ix) Uit het hiervoor onder (iv) vermelde proces-verbaal blijkt dat de verbalisanten niet hebben kunnen vaststellen wie van beide partijen onvoldoende rechts heeft gehouden. Ook in een op verzoek van Winterthur opgesteld rapport van Bureau Van Brunschot is geconcludeerd dat niet meer is vast te stellen wie van beide partijen on-

voldoende rechts heeft gehouden. Aydin heeft gevorderd te verklaren voor recht dat X en Winterthur (hierna: X c.s.) hoofdelijk aansprakelijk zijn voor de door haar als gevolg van het ongeval geleden schade, althans dat zij aansprakelijk zijn naar een door de rechtbank te bepalen percentage. Voorts vorderde Aydin de hoofdelijke veroordeling van X c.s. tot vergoeding van de schade, nader op te maken bij staat en te vereffenen volgens de wet. Aan deze vorderingen heeft Aydin ten grondslag gelegd dat X schuld heeft aan het ongeval. In dat verband heeft zij betoogd dat X te hard heeft gereden, onvoldoende rechts heeft gehouden, onder invloed van alcohol verkeerde en met een bromfiets reed waarop hij oranje stickers had aangebracht om de indruk te wekken dat hij met een snorfiets reed. De rechtbank heeft bij tussenvonnis X toegelaten tot het bewijs van zijn stelling dat het ongeval ook zou zijn gebeurd indien hij niet onder invloed van alcohol zou zijn geweest. In het eindvonnis heeft de rechtbank geoordeeld dat X niet in het hem opgedragen bewijs is geslaagd en heeft zij de vorderingen van Aydin toegewezen.

In hoger beroep heeft het hof de vonnissen van de rechtbank vernietigd en de vorderingen van Aydin alsnog afgewezen. Het hof heeft, voorzover in cassatie van belang, de stelling van Aydin dat de omstandigheid dat X ten tijde van het ongeval onder invloed van alcohol verkeerde, voldoende is om toepassing te geven aan de omkeringsregel, verworpen. Het hof overwoog daartoe het volgende:

'(...) Aan Aydin moet worden toegegeven dat de kans op het ontstaan van verkeersongevallen in het algemeen wordt vergroot door het rijden onder invloed. Dat dit specifieke risico zich in het onderhavige geval heeft verzevenlijkt is echter onvoldoende komen vast te staan om toepassing van de omkeringsregel te rechtvaardigen. Onduidelijk is immers gebleven of het X dan wel Aydin is geweest die op de verkeerde helft van het fietspad heeft gereden. Indien dit Aydin zou zijn geweest en daardoor de botsing is veroorzaakt kan niet zonder meer worden gezegd dat het aan rijden onder invloed verbonden risico zich heeft verzevenlijkt. Gelet op de aard van het ongeval kan dan immers bepaald niet worden uitgesloten dat het ongeval zich ook zou hebben voorgedaan indien X niet onder invloed van alcohol zou hebben verkeerd. Het voorgaande brengt het hof tot de slotsom dat voor toepassing van de omkeringsregel in het onderhavige geval geen termen aanwezig zijn. (...)'

Hoge Raad

De onderdelen 1.1 en 1.2 van het cassatiemiddel, die zich volgens de Hoge Raad lenen voor gezamenlijke behandeling, zijn gericht tegen de hiervoor weergegeven rechtsoverweging van het hof. De onderdelen betogen dat het hof heeft miskend dat bij de normschending 'onder invloed rijden' in beginsel als specifiek gevaar behoort 'het plaatsvinden van verkeersongevallen', zodat, nu vaststaat dat dit gevaar zich heeft verzevenlijkt, ingevolge de omkeringsregel causaal verband tussen het onder invloed rijden en het verkeersongeval is gegeven.

De onderdelen zijn terecht voorgesteld, aldus de Hoge Raad. Zoals de Hoge Raad heeft geoordeeld in zijn arresten van 29 november 2002,

NJ 2004, 304 en NJ 2004, 305, is voor toepassing van de omkeringsregel vereist 'dat is komen vast te staan dat sprake is geweest van een gedraging in strijd met een norm die strekt tot het voorkomen van een specifiek gevaar ter zake van het ontstaan van schade, en dat degene die zich op schending van deze norm beroept, ook bij betwisting aannemelijk heeft gemaakt dat in het concrete geval het (specifieke) gevaar waartegen de norm bescherming beoogt te bieden, zich heeft verzevenlijkt.'

De norm van art. 8 lid 2, aanhef en onder b, Wegenverkeerswet 1994, welke door X gegeven het hiervoor vermelde alcoholgehalte van zijn bloed is overtreden, strekt specifiek tot het voorkomen van verkeersongevallen. Door rijden onder invloed wordt het gevaar dat bij een andere weggebruiker schade ontstaat in het algemeen aanmerkelijk vergroot. Dit tezamen in aanmerking genomen, betekent het enkele feit van de aanrijding tussen X en Aydin reeds dat het specifieke gevaar waartegen genoemde norm bescherming beoogt te bieden zich hier heeft verzevenlijkt, zodat het hof toepassing had moeten geven aan de omkeringsregel.

Volgt vernietiging en verwijzing, conform de conclusie van de P-G. ■

Nr. 252

8 april 2005, nr. C04/049HR

(Mrs. P. Neleman, D.H. Beukenhorst, A.M.J. van Buchem-Spapens, E.J. Numann, F.B. Bakels;

A-G Keus)

RvdW 2005, 53

JOL 2005, 215

Onderhandelingsplicht ziekenfonds inzake medewerkerovereenkomsten?; stelselherziening; gewijzigde strekking Ziekenfondswet en strekking Wet beperking contracteerplicht; contracteervrijheid ziekenfonds; vrijheid begrensd door Mededingingswet en door normen van zorgvuldigheid en redelijkheid en billijkheid.

Het stelsel van (medewerkers)overeenkomsten tussen de beroepsbeoefenaren en zorgaanbieders enerzijds en de ziekenfondsen anderzijds is – sinds 1 januari 1992 – gebaseerd op contractsvrijheid. Bij de herziening van het stelsel is onder ogen gezien dat een ziekenfonds kan weigeren een overeenkomst te sluiten, met dien verstande dat een dergelijke weigering door de burgerlijke rechter nog wel zal kunnen worden getoetst aan de normen van het algemene verbintenissenrecht en van het mededingingsrecht. Het hof heeft de strekking van de Wet beperking contracteerplicht en de daardoor gewijzigde strekking van de Ziekenfondswet niet miskend door te oordelen dat een ziekenfonds ervoor kan kiezen aan alle beoogde wederpartijen een gelijklopend en niet-onderhandelbaar aanbod te doen en slechts op die voorwaarden overeenkomsten te sluiten zolang deze handwijze gelet op de inhoud van het aanbod en op de overige omstandigheden van het geval, niet in strijd komt met de Mededingingswet en de door het zie-

kenfonds in acht te nemen zorgvuldigheid en redelijkheid en billijkheid. Het hof heeft in dat verband met juistheid vooropgesteld dat het ziekenfonds geen misbruik mag maken van zijn economische machtspositie en dat zulks meebrengt dat het een bijzondere zorgvuldigheid in acht heeft te nemen bij de bepaling van de prijs die het bereid is te betalen voor te leveren hulpmiddelen en waaromtrent het niet wenst te onderhandelen. Met de in de ZFW en de AWBZ neergelegde regel dat slechts overeenkomsten voor een bepaalde duur kunnen worden aangegaan, waarna in beginsel niet langer een recht op een overeenkomst met het ziekenfonds bestaat, is onverenigbaar dat uit de (duur van de) voorafgaande contractuele relatie tussen ziekenfonds en hulpverlener een onderhandelingsplicht zou voortvloeien. Wél kan, mede in verband met de overige omstandigheden van het geval, uit de redelijkheid en billijkheid anders voortvloeien.

(BW art. 6:162, 248; Ziekenfondswet art. 44; Wet beperking contracteerplicht; Mededingingswet art. 24)

1. Apotheek Hoevelaken BV, te Hoevelaken,
2. A.H.M. van Hoven, in haar hoedanigheid van beherend apotheker van Apotheek Hoevelaken, te Leusden, 3. Mediveen Groep B.V, te Utrecht, 4. Pré des Cygnes Farma BV, voorheen Apotheek Julius v.o.f., te Baarn, 5. M.A.S. Smulders-de Jong, in haar hoedanigheid van beherend apotheker van Apotheek Julius, te Baarn, 6. Apotheek Boswijk v.o.f., te Utrecht, 7. Farmaceutisch Beheer BV, vennoot van Apotheek Boswijk, te Amersfoort, 8. C. Steensel van der Aa-Groenendijk, in haar hoedanigheid van beherend apotheker van Apotheek Boswijk en vennoot van Apotheek Boswijk, te Utrecht, eiseressen tot cassatie, incidenteel verweersters in cassatie, adv. mr. C.J.J.C. van Nispen, tegen
O.W.M. Agis Zorgverzekeringen u.a., te Amersfoort, verweerster in cassatie, incidenteel eiseres tot cassatie, adv. mr. K.G.W. van Oven.

Inleiding

De Apothekers vertegenwoordigen drie apotheken, te weten Apotheek Hoevelaken, Apotheek Julius en Apotheek Boswijk. Agis is op 1 januari 2003 uit een fusie van haar rechtsvoorgangers ontstaan en treedt sedertdien op onder de naam Agis Zorgverzekeringen.

De Apothekers hebben destijds met de rechtsvoorgangers van Agis zogeheten medewerkerovereenkomsten als bedoeld in art. 44 lid 1 ZFW gesloten. Dergelijke overeenkomsten moeten voldoen aan bepaalde eisen die in de ZFW zijn neergelegd. Zo worden zij onder meer voor een bepaalde tijd aangegaan en worden zij na afloop van de overeengekomen tijd bij gebreke van een nieuwe overeenkomst van rechtswege verlengd, hetzij voor een periode van zes maanden, hetzij tot het moment waarop gedurende die periode een nieuwe overeenkomst in werking treedt. De overeenkomsten waarom het in dit geding gaat, houden in dat de Apothekers – voorzover hier van belang – aan verzeekerden bij het ziekenfonds

van Agis tegen een overeengekomen tarief bepaalde medische hulpmiddelen leveren. De oorspronkelijke overeenkomsten van de Apothekers dateren van vele jaren geleden. In de tussentijdse periode zijn zij steeds verlengd of hernieuwd. Voor Apotheek Hoevelaken en Apotheek Boswijk geldt dat hun meest recente overeenkomst geldig was voor de periode van 1 januari 2002 tot 1 januari 2003. Na afloop daarvan is voor hen geen nieuwe overeenkomst van kracht geworden, zodat hun overeenkomsten tot 1 juli 2003 geldig zijn gebleven. De beide overeenkomsten omvatten, naast de levering van farmaceutische hulp, de levering van diverse medische hulpmiddelen, waaronder incontinentie-absorptiemateriaal, tegen een prijs gelijk aan de totaalprijs volgens de zogeheten Z-index-taxe verminderd met 10%. Voor Apotheek Julius gold de meest recente schriftelijke overeenkomst tot 1 januari 1998, waarna deze op dezelfde wijze is verlengd als de overeenkomst van de Brummense Apotheek. De overeenkomst betrof de levering van diverse hulpmiddelen, waaronder incontinentie-absorptiematerialen, tegen een prijs die vanaf 1997 bestond uit de vergoeding overeenkomstig de geldende KNMP-taxe verminderd met 10%.

In december 2002 heeft Agis aan Apotheek Hoevelaken en aan Apotheek Julius medegedeeld dat voor alle hulpmiddelen die in hun overeenkomst waren begrepen, het kortingspercentage op de KNMP-taxeprijs vanaf 1 januari 2003 10% zou bedragen. Bij brief van 30 mei 2003 heeft Agis aan de Apothekers voorgesteld – voorzover hier van belang – i) dat het tarief voor de levering van incontinentie-absorptiemateriaal met ingang van 1 juli 2003 zou bestaan uit de per 1 juni 2003 geldende KNMP-taxe verminderd met 20%, en ii) dat met ingang van 1 juli 2003 nieuwe leveringsvoorwaarden voor incontinentie-absorptiemateriaal zouden gelden. De nieuwe voorwaarden hielden onder meer in dat de apotheken over een nader aangeduide erkenning moesten beschikken en dat zij een registratiesysteem moesten opzetten teneinde aan Agis het persoonlijke verbruik aan incontinentie-absorptiemateriaal van iedere verzekerde te kunnen rapporteren. Bij acceptatie van dit voorstel (hierna: het voorstel) zou dit met ingang van 1 juli 2003 voor de desbetreffende apotheek gaan gelden en zou aan deze apotheek bij afloop van het lopende contract een nieuwe overeenkomst voor de levering van incontinentie-absorptiemateriaal worden aangeboden. Aan de apotheek die het voorstel niet zou accepteren, zou bij afloop van het lopende contract geen nieuwe overeenkomst inzake de levering van incontinentie-absorptiemateriaal worden aangeboden. Ten aanzien van de overige hulpmiddelen zijn geen mededelingen of voorstellen gedaan. Voor hun antwoord was aan de Apothekers een termijn van veertien dagen gesteld; bij gebreke van een reactie werd de betreffende apotheek geacht met het voorstel akkoord te gaan. Bij brief van 30 juni 2003 heeft Agis aan verzekerden die hun incontinentie-absorptiemateriaal tot dan toe betrokken van een apotheek die het voorstel niet had aanvaard, medegedeeld dat zij voor het bedoelde materiaal met ingang van 1 juli 2003 niet meer bij hun apotheek terecht konden en dat zij dit materiaal voortaan moesten bestellen bij een andere leverancier, waarbij aan hen de keuze uit enige

postorderbedrijven werd gelaten.

In dit kort geding hebben, voorzover in cassatie van belang, de Apothekers primair gevorderd Agis te veroordelen hun met ingang van 1 juli 2003 nieuwe leveringsovereenkomsten inzake hulpmiddelen aan te bieden op de voorwaarden als vervat in de leveringsovereenkomsten inzake hulpmiddelen die tot die datum, 1 juli 2003, geldig waren, en subsidiair Agis te veroordelen met hen te onderhandelen over nieuwe leveringsovereenkomsten inzake hulpmiddelen, waarbij de leveringsovereenkomsten die tot 1 juli 2003 golden, gedurende de onderhandelingen van kracht zouden moeten blijven. De voorzieningenrechter heeft de primair gevraagde voorziening niet toewijsbaar geoordeeld en de subsidiair gevraagde voorziening toegewezen. Ook het hof achtte de primair gevraagde voorziening niet toewijsbaar, waartegen in het voorwaardelijk ingestelde incidentele cassatieberoep wordt opgekomen. Het hof achtte, anders dan de voorzieningenrechter, de subsidiair gevraagde voorziening, voorzover deze Agis ertoe verplichtte met de Apothekers te onderhandelen over nieuwe overeenkomsten inzake hulpmiddelen, niet toewijsbaar, en wees deze op grond van de in rov. 4.6 gegeven motivering in zoverre alsnog af. Daartegen is het principale cassatiemiddel gericht. Het hof heeft de vraag laten rusten of ter zake van de totstandkoming van nieuwe overeenkomsten met de Apothekers de in 's hofs arrest genoemde communautaire richtlijnen van toepassing zijn, omdat volgens het hof, ook indien deze niet van toepassing zouden zijn, niet zonder meer kan worden uitgegaan van een verplichting van Agis om de voorwaarden van de nieuwe overeenkomsten via onderhandelingen met haar beoogde wederpartijen tot stand te laten komen. Weliswaar is de huidige Ziekenfondswet gebaseerd op de gedachte dat het ziekenfonds onderhandelt over de inhoud van de medewerkersovereenkomsten, maar dat sluit niet uit dat een ziekenfonds ervoor kan kiezen aan alle beoogde wederpartijen een gelijkkluidend en niet-onderhandelbaar aanbod te doen en slechts op die voorwaarden overeenkomsten te sluiten. Zulks kan niet worden verboden zolang deze handelwijze, gelet op de inhoud van het aanbod en op alle overige omstandigheden van het geval, niet in strijd komt met de Mededingingswet en de door het ziekenfonds in acht te nemen normen van zorgvuldigheid en redelijkheid en billijkheid, aldus het hof, dat daarom een gebod om met de Apothekers te onderhandelen niet zonder meer toewijsbaar oordeelde. De klachten in het principale beroep keren zich tegen deze overweging.

Hoge Raad

De eerste klacht acht de hiervoor genoemde overweging in strijd met i) de strekking van de Ziekenfondswet, inzonderheid de Wet van 20 november 1991, *Stb.* 584 (hierna: de Wet beperking contracteerplicht), en ii) de art. 6:2, 6:162 en 6:248 BW, nu een onderhandelingsplicht bestaat gelet op de – ook door het hof aangenomen – economische machtspositie van Agis ten opzichte van de Apothekers en de (duur van de) voorafgaande contractuele verhouding.

De klacht betoogt naar het oordeel van de Hoge Raad tevergeefs dat de handelwijze van Agis in strijd is met de strekking van de Zie-

kenfondswet en de Wet beperking contracteerplicht. De handelwijze van Agis moet worden gezien tegen de achtergrond van de in de conclusie van de ontwikkelingen op het gebied van de geneeskundige zorg en de financiering daarvan. Zeer in het kort komen deze ontwikkelingen erop neer dat sinds 1 januari 1992 het stelsel van (medewerkers)overeenkomsten tussen de beroepsbeoefenaren en zorgaanbieders enerzijds en de ziekenfondsen anderzijds is gebaseerd op contractsvrijheid, waaraan de gedachte ten grondslag ligt dat daardoor de marktwerking in de zorgsector wordt gestimuleerd teneinde het publieke belang van een kwalitatief en kwantitatief goede zorg tegen een zo laag mogelijke prijs te verwezenlijken. Bij de herziening van het stelsel is onder ogen gezien dat een ziekenfonds kan weigeren een overeenkomst te sluiten, met dien verstande dat een dergelijke weigering door de burgerlijke rechter wel nog zal kunnen worden getoetst aan de normen van het algemene verbintenissenrecht en van het mededingingsrecht. Nu aldus, binnen de zojuist genoemde grenzen, is gekozen voor een stelsel van contractsvrijheid, heeft het hof, de strekking van de Wet beperking contracteerplicht en de daardoor gewijzigde strekking van de Ziekenfondswet niet miskend door te oordelen zoals hiervoor is weergegeven, zo oordeelt de Hoge Raad. Met dat oordeel heeft het hof ook niet miskend dat de contractsvrijheid van een ziekenfonds als Agis wordt beperkt door de normen van het algemene verbintenissenrecht en de Mededingingswet. Het hof heeft echter, 'gelet op de inhoud van het aanbod en op alle overige omstandigheden van het geval', geoordeeld dat Agis niet in strijd met die normen heeft gehandeld.

Het hof heeft, zo vervolgt de Hoge Raad, bij de beoordeling of Agis heeft gehandeld in strijd met de normen van redelijkheid en billijkheid rekening gehouden met de door de cassatieklacht benadrukte omstandigheid dat Agis ten opzichte van de Apothekers een economische machtspositie inneemt. Het hof heeft in dat verband met juistheid vooropgesteld dat Agis geen misbruik mag maken van haar economische machtspositie en dat zulks meebrengt dat zij een bijzondere zorgvuldigheid in acht heeft te nemen bij de bepaling van de prijs die zij bereid is te betalen voor de te leveren hulpmiddelen en waaromtrent zij niet wenst te onderhandelen. In het onderhavige geval is er echter naar het oordeel van het hof onvoldoende grond voor de conclusie dat de door Agis bepaalde nieuwe prijs jegens de Apothekers onrechtmatig of in strijd met de redelijkheid en billijkheid zou zijn. Aldus oordelend heeft het hof de economische machtspositie van Agis terecht in de beoordeling betrokken. Het hof heeft volgens de Hoge Raad geen blijk gegeven van een onjuiste rechtsopvatting door in de gegeven omstandigheden uit die machtspositie niet de door de Apothekers bepleite onderhandelingsplicht af te leiden. Dit laatste geldt ook met betrekking tot de door de cassatieklacht aan de orde gestelde (duur van de) voorafgaande contractuele relatie. In het wetsvoorstel houdende beperking van de contracteerplicht is met het oog op het bereiken van een grotere flexibiliteit in het overeenkomstenstelsel gekozen voor de regel dat slechts overeenkomsten voor een bepaalde duur kunnen worden aangegaan, waarna in

beginsel niet langer een recht op een overeenkomst met het ziekenfonds bestaat. Met een dergelijke regel is volgens de Hoge Raad niet verenigbaar dat, zoals het onderdeel tot uitgangspunt neemt, uit de (duur van de) voorafgaande contractuele relatie tussen ziekenfonds en hulpverlener een onderhandelingsplicht zou voortvloeien. Wel kan, mede in verband met de overige omstandigheden van het geval, uit de redelijkheid en billijkheid anders voortvloeien, maar dat heeft het hof naar het oordeel van de Hoge Raad niet miskend. Het hof heeft immers, gelet op de inhoud van het aanbod van Agis tot het sluiten van een overeenkomst, en op alle overige omstandigheden van het onderhavige geval de keuze voor het doen van een voor alle beoogde wederpartijen gelijkkluidend en niet-onderhandelbaar aanbod, niet ontoelaatbaar geacht; daarbij heeft het hof evenwel geoordeeld dat andere aspecten van het handelen van Agis dan de weigering te onderhandelen over de door haar verlangde verhoging van de korting op de prijs van incontinentie-absorptiemateriaal van 10% naar 20%, niet door de beugel kunnen, in verband waarmee het hof heeft beslist dat de oude overeenkomsten langer van kracht blijven dan volgens de beslissing van de voorzieningenrechter.

De tweede cassatieklacht neemt tot uitgangspunt dat een ziekenfonds in bepaalde gevallen ervoor kan kiezen aan alle beoogde wederpartijen een gelijkkluidend en niet-onderhandelbaar aanbod te doen, maar betoogt dat dit slechts geldt als sprake is van – niet gestelde noch gebleken – bijzondere omstandigheden, en de klacht bestrijdt de opvatting van het hof dat de onderhandelingsplicht van het ziekenfonds reeds vervalt indien het gelijkkluidende en niet-onderhandelbare aanbod, gelet op zijn inhoud en op alle overige omstandigheden van het geval, niet in strijd komt met de Mededingingswet en de door het ziekenfonds in acht te nemen normen van zorgvuldigheid en redelijkheid en billijkheid.

De Hoge Raad oordeelt dat de klacht bij gebrek aan feitelijke grondslag niet tot cassatie kan leiden. Het hof heeft immers juist niet als uitgangspunt aanvaard dat het ziekenfonds verplicht is tot onderhandelen, en dat die verplichting onder bijzondere omstandigheden kan vervallen. Het hof heeft integendeel, blijkens het hiervoor overwogene zonder blijk te geven van een onjuiste rechtsopvatting, geoordeeld dat slechts onder bijzondere omstandigheden, die zich in de onderhavige zaak niet voordoen, sprake is van een onderhandelingsplicht.

Ook de derde klacht richt zich tegen het oordeel van het hof dat niet zonder meer kan worden uitgegaan van een verplichting van Agis om de voorwaarden van de nieuwe overeenkomsten via onderhandelingen met haar beoogde wederpartijen tot stand te laten komen. Het onderdeel betoogt dat het hof met dit oordeel buiten de rechtsstrijd is getreden, omdat bij pleidooi in hoger beroep door Agis is erkend dat als uitsluitend privaatrechtelijke normen van toepassing zouden zijn op de rechtsverhouding tussen een ziekenfonds en zorgaanbieders, of als de positie van een ziekenfonds niet mede bepaald wordt door voorschriften van publiekrechtelijke aard, redelijkheid en billijkheid meebrengen dat een ziekenfonds dat gedurende een reeks van jaren overeenkomsten met zorgaanbieders heeft ge-

sloten, gehouden is met die zorgaanbieders te overleggen over de totstandkoming van nieuwe overeenkomsten. Door, uitgaande van de niet-toepasselijkheid van de door Agis ingeroepen publiekrechtelijke communautaire normen, ondanks die erkenning aan te nemen dat een dergelijke gehoudenheid niet bestaat, is het hof buiten de rechtsstrijd getreden, aldus de cassatieklacht. De klacht kan naar het oordeel van de Hoge Raad bij gebrek aan feitelijke grondslag niet tot cassatie leiden. Het hof heeft de uitlatingen van Agis bij pleidooi in hoger beroep kennelijk en, gelet op de context waarin zij werden gedaan, niet onbegrijpelijk niet opgevat als een erkenning in de door het onderdeel bedoelde zin. Die uitlatingen behoeften het hof geenszins ervan te weerhouden bij de beoordeling van de handelwijze van Agis in het licht van de maatstaven van redelijkheid en billijkheid de hiervóór kort geschetste ontwikkelingen op het gebied van de geneeskundige zorg en de financiering daarvan te betrekken.

Volgt verwerping van het principale cassatieberoep conform de conclusie van de A-G. ■

Nr. 253

8 april 2005, nr. C04/245HR

(Mrs. P. Neleman, D.H. Beukenhorst, A.M.J. van Buchem-Spapens, P.C. Kop, F.B. Bakels; A-G Strikwerda)

RvdW 2005, 54

JOL 2005, 218

Verstekverlening. EG-Betekenningsverordening; 'burgerlijke en handelszaken' in de zin van art. 1 lid 1; primair op bijzondere aansprakelijkheidsbepalingen Iw 1990 en subsidiair op onrechtmatige daad gebaseerde rechtsoverdracht Ontvanger.

Nu de bij de inleidende dagvaarding door de Ontvanger tegen thans verweerder in cassatie (die geen bekende woon- of verblijfplaats in Nederland, doch wel een bekende woonplaats in het Verenigd Koninkrijk heeft) ingestelde rechtsoverdracht primair is gebaseerd op de specifieke aansprakelijkheidsbepalingen van de eerste afdeling van hoofdstuk VI van de Invorderingswet 1990 en subsidiair op onrechtmatige daad als bedoeld in art. 6:162 BW, dient, nu geen twijfel erover kan bestaan dat de zaak ten aanzien van de subsidiaire grondslag een burgerlijke of handelszaak betreft in de zin van art. 1 lid 1 EG-Betekenningsverordening (Verordening (EG) nr. 1348/2000) en derhalve onder het materiële toepassingsgebied van die verordening valt, en de cassatiedagvaarding niet met inachtneming van de verordening aan verweerder is betekend, het tegen verweerder gevraagde verstek te worden geweigerd. Het is immers redelijkerwijs niet voor twijfel vatbaar dat de eiser in een burgerlijke of handelszaak die zaak niet in haar geheel buiten het toepassingsgebied van de EG-Betekenningsverordening kan brengen door in de dagvaarding mede (in cumulatieve, alternatieve of subsidiaire zin) een buiten het toepassingsgebied van de verordening val-

lende (grondslag van de) verordening op te nemen, omdat daarmee de waarborgen die de verordening beoogt te bieden op het punt van de betekening op eenvoudige wijze zouden kunnen worden omzeild.

(EG-Betekenningsverordening art. 1; BW art. 6:162; Iw 1990 art. 36)

De ontvanger van de Belastingdienst Amsterdam, voorheen de Ontvanger van de Belastingdienst Ondernemingen Amsterdam-2, te Amsterdam, eiser tot cassatie, adv. prof. mr. M.V. Polak, tegen

J. Stokoe, te Doncaster, Verenigd Koninkrijk, verweerder in cassatie, niet verschenen.

Beoordeling van het verzoek tot verstekverlening

Nu Stokoe een bekend adres in het Verenigd Koninkrijk heeft, waar de EG-Betekenningsverordening van toepassing is, diende, indien de zaak onder het materiële toepassingsgebied van die verordening valt, de betekening van de cassatiedagvaarding te geschieden met inachtneming van de voorschriften van die verordening, hetgeen niet is geschied. Derhalve moet worden onderzocht of de onderhavige zaak valt onder de omschrijving 'in burgerlijke en in handelszaken' waarmee in art. 1 lid 1 van de EG-Betekenningsverordening de materiële werkingssfeer van de verordening wordt bepaald. De tekst en de considerans van de EG-Betekenningsverordening bieden geen aanknopingspunt voor de beantwoording van de vraag hoe het begrip 'in burgerlijke of in handelszaken' moet worden uitgelegd. De verordening kent niet een gepubliceerd toelichtend rapport, terwijl ook de wordingsgeschiedenis van de verordening bij gebreke van voor publieke inzage bestemde stukken geen steun kan bieden bij de uitleg van voormeld art. 1. Wel blijkt uit overweging 5 en de daarbij behorende voetnoot 4 van de considerans van de verordening dat daarin de inhoud van het niet in werking getreden EU-Betekenningsverdrag (Verdrag van 26 mei 1997, PbEG C 261, blz. 1) grotendeels is overgenomen en dat de Raad op de dag van de opstelling van dat verdrag heeft kennis genomen van het Toelichtend Verslag over het verdrag (op blz. 26 van dat Publicatieblad). Nu de omschrijving van de werkingssfeer van de verordening en die van dat verdrag vrijwel letterlijk overeenstemmen, kan voor de uitleg van de verordening worden geput uit dat Toelichtend Verslag, dat ten aanzien van het begrip 'burgerlijke en handelszaken' onder meer het volgende inhoudt:

'Tot slot geeft het verdrag, evenals de vele andere overeenkomsten waarin deze termen worden gebruikt, geen definitie van het begrip burgerlijke of handelszaken en verwijst het ook niet naar de definitie die in de verzendende of de aangezochte lidstaat geldt.

Wat dat betreft, kan tussen de verschillende overeenkomsten in het kader van de Europese Unie enige samenhang worden bereikt door terug te vallen op de door het Hof van Justitie gegeven uitlegging van het begrip burgerlijke en handelszaken, hierin bestaande dat moet worden uitgegaan van een autonome definitie, aan de hand van de doelstellingen en de opzet van het verdrag en de algemene beginselen die de nationale rechtssystemen gemeen

hebben. Niettemin is het begrip burgerlijke en handelszaken ruimer dan het materiële toepassingsgebied van het Verdrag van Brussel van 1968.

Strafzaken en belastingzaken vallen in de eerste plaats buiten het begrip, civiele vorderingen in dergelijke zaken echter niet. Een soepele interpretatie van deze termen lijkt evenwel op zijn plaats om de rechten van de betrokken partijen en vooral de rechten van de verdediging te beschermen.'

Bij de beoordeling van deze toelichting moet in aanmerking worden genomen dat in art. 1 lid 1, tweede volzin, van het genoemde EEX-verdrag (evenals in art. 1 van de Verordening (EG) nr. 44/2001 van de Raad van 22 december 2000 betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken) 'fiscale zaken' uitdrukkelijk van het toepassingsgebied zijn uitgesloten, terwijl bij de EG-Betekenningsverordening van een uitdrukkelijke uitsluiting geen sprake is. De zojuist aangehaalde passage biedt steun aan de veronderstelling dat een uitsluiting van 'belastingzaken' van de werking van de EG-Betekenningsverordening wel is bedoeld, maar weer niet van 'civiele vorderingen in dergelijke zaken', terwijl een 'soepele interpretatie van deze termen' wordt voorgestaan. Nu bedoeld is het toepassingsgebied ruimer te definiëren dan dat van het EEX-verdrag en de vermelde soepele interpretatie in verband wordt gebracht met het beschermen van vooral de rechten van de verdediging, kan worden aangenomen dat die soepele interpretatie gericht dient te zijn op een ruime toepasselijkheid van (thans) de EG-Betekenningsverordening.

Er kan geen twijfel over bestaan dat een vordering op de grondslag van onrechtmatige daad als bedoeld in art. 6:162 BW, zoals in dit geding door de Ontvanger subsidiair ingesteld, een burgerlijke of handelszaak betreft in de zin van de verschillende communautaire regelingen. De overheid handelt bij het instellen van een dergelijke vordering immers niet krachtens overheidsbevoegdheid, maar krachtens een bevoegdheid die iedere burger aan het civiele recht kan ontlenen, aldus de Hoge Raad. Nu de zaak ten aanzien van de subsidiaire grondslag derhalve onder het toepassingsgebied van de EG-Betekenningsverordening valt en de dagvaarding niet met inachtneming van die verordening aan Stokoe is betekend, moet het gevraagde verstek worden geweigerd, tenzij anders zou moeten worden geoordeeld in verband met de omstandigheid dat de Ontvanger zijn vordering primair baseert op art. 36 lid 3 Iw 1990. Volgens de Hoge Raad is dat evenwel niet het geval. Tegen de achtergrond van het hiervoor overwogene is redelijkerwijs niet voor twijfel vatbaar dat de eiser in een burgerlijke of handelszaak die zaak niet in haar geheel buiten het toepassingsgebied van de EG-Betekenningsverordening kan brengen door in de dagvaarding mede (in cumulatieve, alternatieve of subsidiaire zin) een buiten het toepassingsgebied van de verordening vallende (grondslag van de) vordering op te nemen, omdat daarmee de waarborgen die de verordening beoogt te bieden op het punt van de betekening van de dagvaarding op eenvoudige wijze zouden kunnen worden omzeild. Op zichzelf is het volgens de Hoge Raad wel denkbaar dat de verordening zou toelaten dat

een zaak, zoals deze bij een dagvaarding ahangig is gemaakt, met het oog op de toepassing van de verordening wordt gesplitst in een deel dat wél onder het toepassingsgebied valt en een deel dat niet daaronder valt; indien de betekenningsvoorschriften van de verordening niet zouden zijn nageleefd, zou alleen ten aanzien van het onder het toepassingsgebied van de verordening vallende deel van de zaak het verstek moeten worden geweigerd. Indien een dergelijk geval zich voordoet, zullen dienaangaande prejudiciële vragen moeten worden gesteld aan het HvJEG. In deze zaak bestaat echter geen grond voor het stellen van prejudiciële vragen. Ook als de verordening het maken van een splitsing als hiérvóór bedoeld op zich zelf zou toelaten, zou – naar redelijkerwijs niet valt te betwijfelen – voor een dergelijke splitsing in het onderhavige geval geen plaats zijn. De Ontvanger ontleent de primaire grondslag van zijn vordering aan de specifieke aansprakelijkheidsbepalingen van de eerste afdeling van hoofdstuk VI van de Iw 1990, maar doet de subsidiaire grondslag van onrechtmatige daad steunen op dezelfde feiten als die waarop de primaire vordering is gebaseerd. De beschikking waarin Stokoe aansprakelijk is gesteld, houdt immers in dat 'bovengenoemde feiten en omstandigheden, jegens de ontvanger als schuldeiser, de conclusie wettigen dat sprake is van onrechtmatig handelen zoals bedoeld in art. 6:162 BW. Voormelde onrechtmatige handelwijze dient aan u als formele bestuurder van belastingsschuldige te worden toegerekend.' Bij een dergelijke stellingname is het splitsen van de zaak dermate gekunsteld volgens de Hoge Raad dat de beslissing de betekening van de dagvaarding toch, voor een mogelijk niet onder het toepassingsgebied vallend deel van (de grondslag van) de vordering, als geldig te beschouwen, daarop niet kan worden gebaseerd. Daarbij is nog in aanmerking te nemen dat de Nederlandse rechter niet is gebonden aan de door de eiser aangegeven volgorde van de grondslagen, en de vrijheid heeft de primaire grondslag buiten behandeling te laten indien de vordering op de subsidiaire grondslag toewijsbaar is. Het gevraagde verstek moet derhalve worden geweigerd.

De conclusie van de A-G strekte ertoe dat de Hoge Raad prejudiciële vragen zal stellen aan het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen. ■

HOGE RAAD (STRAFKAMER)

Deze rubriek wordt verzorgd door prof. mr. J.C.M. Leijten, oud-advocaat-generaal bij de Hoge Raad en oud-redacteur van dit blad. Onder het bij het betrokken arrest vermelde Jolnummer is de uitspraak integraal in te zien op www.kluwer.nl/juristen (Hoge Raad, straf).

Nr. 254

5 april 2005, nrs. 00057/04

(Mrs. Koster, Corstens en Thomassen)

(na conclusie van A-G Wortel tot verwerping van het beroep, adv. mr. J.C. Oudijk, Venlo)

JOL 2005, 198

Denaturering van de verklaring van een getuige in de bewijsvoering. Het proces-verbaal van politie houdt omtrent wat

een getuige daar verklaart iets anders in dan wat het hof als inhoud van die verklaring opneemt.

(Sv art. 358 en 359)

Hoge Raad, onder meer:

3.1. Het middel bevat onder meer de klacht dat het Hof de verklaring van de getuige R. heeft gedenatureerd.

3.2. Het hof heeft ten laste van de verdachte onder 1 bewezen verklaard dat hij:

'op 7 november 2001 te E tezamen en in vereniging met een ander met het oogmerk van wederrechtelijke toeëigening heeft weggenomen een bromscooter, (merk Aprilia type SR) toebehorende aan W.J.C.M. R., waarbij verdachte die bromscooter onder zijn bereik heeft gebracht door middel van braak, te weten door het verwijderen van het contactslot van die bromscooter en welke diefstal werd gevolgd van bedreiging met geweld tegen W.J.C.M. R. en/of J.A. L., gepleegd met het oogmerk om bij betrapting op heterdaad aan zichzelf de vlucht mogelijk te maken, welke bedreiging met geweld hierin bestond dat verdachte die R. (op dreigende wijze) de woorden heeft toegevoegd: Hou je mond, anders kun je klappen beuren', althans woorden van gelijke (dreigende) aard en/of strekking, en (vervolgens) opzettelijk dreigend die R. en/of L. een schroevendraaier heeft getoond/voorgehouden.'

3.3. Deze bewezenverklaring steunt op de volgende bewijsmiddelen:

a. een proces-verbaal van politie, voor zover inhoudende als verklaring van W.J.C.M. R.:

'7 november 2001 was ik in de C1000 aan het K te E. Ik was daar gekomen met mijn bromscooter, een Aprilia, type SR. Ik had de brommer voor de C1000 op het stuurslot gezet met een kettingslot aan het achterwiel. Ik hoorde toen ik binnen was, dat iemand mijn brommer aan het stelen was en ik ging naar buiten. Ik zag, dat iemand met mijn brommer wegliep. Ik liep hem achterna. Hij gooide vervolgens de brommer op de grond en rende weg. Ik rende achter hem aan. Er kwam een jongen op een zwarte Italjet op mij afgereden. Ik had het idee dat die jongen op die Italjet bij de andere jongen hoorde. Er werd mij verteld dat ik mijn mond moest houden, omdat ik anders klappen kon beuren. (...).'

b. een proces-verbaal van politie, voor zover inhoudende als verklaring van J.A. L.:

(...)

c. de verklaring van de verdachte ter terechtzitting in hoger beroep, voor zover inhoudende:

'Op 7 november 2001 heb ik op het K te E een bromscooter van het merk Aprilia gestolen. Ik was met iemand anders. De jongen met wie ik was en ik wilden met zijn tweeën een brommer weghalen. Ik heb het slot van de brommer afgetrokken met een slotentrekker. Ik ben toen met de brommer in de hand weggelopen. Toen er iemand achter me aankwam, heb ik de brommer laten vallen. Ik had een schroevendraaier in mijn hand.'

3.4. De hiervoor onder a weergegeven verklaring van R. luidt blijkens het desbetreffende proces-verbaal van politie, voor zover hier van belang, als volgt:

'(...) Ik hoorde toen ik binnen was, dat iemand mijn brommer aan het stelen was en ik ging

naar buiten. Ik zag, dat iemand met mijn brommer wegliep. (...) Ik liep hem achterna en dit zag hij. Hij gooide vervolgens mijn brommer op de grond zodat ik over mijn eigen brommer viel. Hij rende weg. Ik rende vervolgens hem weer achterna (...). Van mij uit gezien van rechts kwam een grote jongen op een zwarte Italjet op mij afgereden. Ik had het idee dat die jongen op die Italjet bij de andere jongen hoorde. (...) De jongen op die brommer zei toen tegen mij dat ik mijn mond moest houden, omdat ik anders klappen kon beuren. (...)'

3.5. Het was het hof niet toegestaan bedoelde verklaring, voor zover luidende 'De jongen op die brommer zei toen tegen mij dat ik mijn mond moest houden, omdat ik anders klappen kon beuren' weer te geven met de woorden 'Er werd mij verteld dat ik mijn mond moest houden, omdat ik anders klappen kon beuren'. In het licht van de bewezenverklaring, die inhoudt dat de verdachte deze woorden tegen R. heeft gesproken, in welke zin het hof die verklaring kennelijk heeft uitgelegd, heeft het hof aldus een andere feitelijke inhoud gegeven aan de verklaring van R., die heeft verklaard dat deze woorden hem door de medeverdachte werden toegevoegd. De bewezenverklaring is dus onvoldoende met redenen omkleed.

3.6. Voorzover het middel hierover klaagt, is het gegrond.

Volgt gedeeltelijke vernietiging en terugwijzing. ■

Nr. 255

5 april 2005, nrs. 02582/04

(Mrs. Bleichrodt, Van Dorst en De Hullu) (na conclusie van A-G Wortel tot vernietiging van de bestreden uitspraak op het door de A-G bij het hof ingestelde beroep in cassatie voor wat betreft de vrijspraak onder 1, met verwijzing of terugwijzing in zoverre)
JOL 2005, 203

..., 'and the fruit of that forbidden tree'... (Milton, Paradise Lost) Twee nog niet tot opsporing bevoegde personen houden onder meer de verdachte aan die óók, zonder daartoe bevoegd te zijn, met anderen op konijnen jaagt. Het hof spreekt hem daarom vrij overwegende dat de latere constateringen van wel bevoegde ambtenaren de vrucht zijn van deze onrechtmatige opsporingen omdat de bevoegde ambtenaren waarschijnlijk getipt zijn door hun onbevoegde collega's en daarop aan het werk zijn getogen. De Hoge Raad herhaalt zijn standpunt dat bewijsuitsluiting als voorzien in art. 359a Sv alleen mogelijk is als het verzuim of de fout van zeer ernstige aard is. In het licht daarvan is het oordeel van het hof ontoereikend gemotiveerd, reeds omdat zonder nadere motivering niet begrijpelijk is waarom het 'overige, opvolgende' bewijsmateriaal als resultaat van het optreden van de (onbevoegde, L) ambtenaren F en J en als onrechtmatig verkregen zou moeten worden aangemerkt.

(Sv art. 359a)

Volgt vernietiging van de bestreden uitspraak

voor wat betreft de vrijspraak onder 1 met terugverwijzing naar het hof. ■

Nr. 256

5 april 2005, nrs. 01699/04

(Mrs. Bleichrodt, Balkema en De Hullu) (na conclusie van A-G Machielse tot vernietiging en verwijzing; adv. mr. A.A. Franken, Amsterdam)
JOL 2005, 202

In hoger beroep werd bewezen verklaard dat de verdachte opzettelijk beledigend in het openbaar R.P. (een advocaat) schriftelijk bepaalde teksten had toegevoegd zoals 'In feite is de kern van de zaak dus de professionele incompetentie, nalatigheid en corruptie van de "jurist" P.' Omdat uit de gebezigde bewijsmiddelen niet kon blijken dat het versturen van de brieven aan de daar genoemde personen had meegebracht dat de beledigende passages ter kennis waren gekomen van anderen dan de geadresseerden was het onderdeel van de bewezenverklaring 'in het openbaar' niet naar de eis der wet met redenen omkleed.

(Sr art. 266)

Het arrest van het hof werd vernietigd en de zaak werd teruggewezen naar dat hof. ■

Nr. 257

5 april 2005, nrs. 01727/04

(Mrs. Bleichrodt, Balkema, en Splinter-van Kan) (na conclusie van A-G Wortel tot vernietiging en terugwijzing; adv. mr. R.J. Baumgardt, Spijkenisse)

Het hof had de verdachte niet-ontvankelijk verklaard in zijn hoger beroep omdat hij ter zitting van de politierechter afstand had gedaan. Daaraan voorafgaand heeft onder meer de advocaat van verdachte aangevoerd dat deze geen afstand had gedaan. De verdachte zelf was echter niet op enig moment voor de sluiting van het onderzoek in de gelegenheid gesteld zijn standpunt toe te lichten. Dit is in strijd met het bepaalde in art. 283 lid 6 Sv welke bepaling in een geval als het onderhavige – waarbij de vraag aan de orde is of de rechter in hoger beroep kan toekomen aan een beoordeling van de zaak zelf – van overeenkomstige toepassing is.

(Sv art. 283 lid 6)

De Hoge Raad vernietigt de bestreden uitspraak en wijst de zaak terug. ■

HOGE RAAD (BELASTINGKAMER)

Deze rubriek wordt verzorgd door mr. S.K.A. Efstratiades, mr. R.T. Wiegerink en mr. drs. Chr.Th.P.M. Zandhuis, verbonden aan het Wetenschappelijk Bureau van de Hoge Raad.

Nr. 258

1 april 2005, nr. 37 032

(Mrs. Van der Putt-Lauwers, Van Brunschot, Lourens, Bavinck, Van den Berge)

Kostenaftrek ten onrechte geweigerd nu kosten niet aan voordelen uit deelnemingen van belanghebbende zijn toe te rekenen.

(Wet Vpb 1969 (oud) art. 13 lid 4; EG-Verdrag art. 52 (thans: 43) en 67 (oud))

Belanghebbende, X NV, is een in Nederland gevestigde houdstermaatschappij; zij houdt de aandelen van werkmaatschappijen, alle buiten Nederland gevestigd. Naast bepaalde in 1989 gemaakte kosten die onbetwist verband houden met de deelnemingen, is kapitaalsbelasting voldaan en zijn kosten gemaakt die betrekking hebben op de beursgang van X NV en reclamekosten gericht op investeerders en beleggers (investor relations costs). Verder zijn er kosten gemaakt voortvloeiende uit de reorganisatie van het concern waartoe X NV behoort, strekkende tot de oprichting van X NV en de invulling van haar functie als houdstermaatschappij mede met het oog op het naar de beurs brengen van een gedeelte van haar aandelen (de kosten van kapitaalverhoging). X NV meent dat alle kosten volledig aftrekbaar zijn.

Hof 's-Gravenhage heeft bij X NV in aftrek toegelaten de kapitaalsbelasting, de notariskosten en de kosten van de kapitaalverhoging, omdat deze twee kostensoorten naar het oordeel van het Hof met de deelnemingen geen verband houden. Voor alle overige kosten is de aftrek geweigerd omdat de kosten niet zijn gemaakt voor de eigen onderneming van X NV.

De Hoge Raad komt echter tot een andere conclusie. In het arrest Bosal oordeelde het HvJ EG dat de Moeder- dochterrichtlijn (90/435/ EEG) zich verzet tegen een nationale bepaling op grond waarvan voor de belasting op de winst van een in een lidstaat gevestigde moedermaatschappij de kosten die verband houden met de deelneming van deze maatschappij in het kapitaal van een in een andere lidstaat gevestigde dochtermaatschappij slechts mogen worden afgetrokken indien dergelijke kosten middellijk dienstbaar zijn aan het behalen van winst die in de lidstaat van vestiging van de moedermaatschappij belastbaar is. Redelijkerwijs is niet voor twijfel vatbaar dat vóór 1 januari 1992 de strijdigheid van zo'n nationale bepaling met rechtstreeks werkend gemeenschapsrecht reeds voortvloeide uit het EG-Verdrag zelf. Het hof heeft zich daarom bij zijn oordeel dat de kosten die verband houden met de deelneming van X NV in het kapitaal van in EG-lidstaten gevestigde dochtermaatschappijen niet aftrekbaar zijn, gebaseerd op een onjuist juridisch uitgangspunt. Het EG-Verdrag verzet zich echter niet tegen de aftrekbeperking voor kosten verband houdende met deelnemingen in andere landen dan EG-lidstaten, nu het EG-Verdrag geen rechtstreeks werkende bepaling bevat met betrekking tot het kapitaalverkeer met derde landen. Verder oordeelt de Hoge Raad dat de op de beursgang van X NV betrekking hebbende kosten en de investor relations costs geen zodanig verband houden met bepaalde door X NV uit haar deelnemingen te behalen voordelen dat zij aan die voor-

delen kunnen worden toegerekend. De kosten kunnen daarom niet worden aangemerkt als kosten die verband houden met de deelneming, zodat de kosten wel aftrekbaar zijn. Tot slot oordeelt de Hoge Raad dat het hofoordeel dat de inspecteur niet heeft bestreden dat de reorganisatiekosten niet als kosten verband houdende met de deelneming kunnen worden aangemerkt, onbegrijpelijk is. In het verzoekschrift verkondigde de inspecteur immers een andere stelling.

De Hoge Raad verwijst de zaak naar Hof Amsterdam voor o.m. een nader onderzoek naar de aftrekbaarheid van de reorganisatiekosten. ■

Nr. 259

1 april 2005, nr. 38 841

(Mrs. Pos, Monné, Van Amersfoort, Leemreis, Van Maanen)

Door uitgevers kosteloos aan belanghebbende als docent verstrekte boeken vormen geen inkomsten uit dienstbetrekking.

(Wet IB 1964 art. 22 lid 1, letter a, art. 7, 35)

Belanghebbende, X, is werkzaam in dienstbetrekking als docent belastingrecht. Daarnaast is hij zelfstandig gevestigd belastingadviseur. In zijn hoedanigheid van docent ontvangt X van uitgevers regelmatig gevraagd en kosteloos boeken en periodieken. Deze gebruikt hij onder meer bij zijn werkzaamheden als docent belastingrecht. X meent dat de kosteloze verstrekking van boeken en periodieken geen loon uit dienstbetrekking vormt. Wel moet de waarde daarvan naar zijn mening worden gerekend tot de op X' inkomsten uit dienstbetrekking drukkende kosten. X is verder van mening dat de waarde van die boeken en periodieken ten dele tot de kosten van zijn onderneming kunnen worden gerekend.

Volgens Hof 's-Gravenhage moeten de boeken en periodieken worden aangemerkt als tot de inkomsten uit arbeid behorende inkomsten in natura. Het aan X kosteloos verstrekken van de boeken en periodieken is immers een gevolg van X' docentschap.

De Hoge Raad is het niet eens met het hof. Voor het aannemen van loon uit dienstbetrekking is in ieder geval vereist dat sprake is van een vergoeding voor enige werkzaamheid van de werknemer als zodanig (HR BNB 2001/354). Dat sprake is van een vergoeding voor enige werkzaamheid van X als docent, kan echter niet worden afgeleid uit de enkele omstandigheid dat het aan X kosteloos verstrekken van de boeken en periodieken een gevolg is van diens docentschap. Die omstandigheid is dan ook onvoldoende voor het oordeel dat te dier zake loon uit dienstbetrekking in de zin van de Wet IB 1964 is genoten.

De Hoge Raad is het wel eens met het hof dat X niet aannemelijk heeft gemaakt dat de kosten van de hem kosteloos verstrekte boeken en periodieken ten dele zijn toe te rekenen aan zijn onderneming.

Omtrent de vraag of, indien voor het kosteloos verstrekken van de boeken en periodieken geen loon uit dienstbetrekking in aanmerking kan worden genomen, niettemin de waarde daarvan moet worden gerekend tot de op X' inkomsten uit dienstbetrekking druk-

kende kosten overweegt de Hoge Raad het volgende. Aftrekbare kosten zijn de op de inkomsten drukkende kosten voorzover zij zijn gemaakt tot verwerving, inning en behoud van die inkomsten. Tot de aftrekbare kosten behoren de op de inkomsten drukkende lasten en afschrijvingen op zaken. Aangezien de boeken en periodieken kosteloos door uitgevers aan X zijn verstrekt, is van op de inkomsten drukkende kosten dan wel op de inkomsten drukkende afschrijvingen op zaken geen sprake. HR BNB 1983/75 leidt niet tot een ander oordeel. In dat arrest is beslist dat ter zake van boeken die de betrokken belanghebbende van haar vader ten geschenke had gekregen en die zij nadien ging gebruiken bij de uitoefening van haar dienstbetrekking, mocht worden afgeschreven over het bedrag dat zij ten tijde van de ingebruikneming voor de inkomstenverwerving voor die boeken zou hebben moeten opofferen. In dit geval zijn echter uit zake-lijke overwegingen door derden aan X boeken en periodieken verstrekt ter zake van de uitoefening van zijn dienstbetrekking. X kan daarom niet geacht worden de boeken en periodieken te hebben overgebracht vanuit de privé-sfeer naar de sfeer van zijn dienstbetrekking. ■

Nr. 260

1 april 2005, nr. 39 803

(Mrs. Monné, Van Amersfoort, Van Maanen)

Hof 's-Gravenhage mocht verzuim van heffingsambtenaar om taxatierapport over te leggen niet onbesproken laten.

(Awb art. 8:31, 8:42)

Belanghebbende, X, is het niet eens met de WOZ-waarde van zijn woning.

Hof 's-Gravenhage verklaart het beroep van X ongegrond.

X stelt in cassatie dat de heffingsambtenaar hem, nadat aan een eerder verzoek daartoe geen gehoor was gegeven, enige dagen na de zitting van het hof alsnog een taxatierapport heeft overhandigd dat de heffingsambtenaar al in de bezwaarfase heeft laten opmaken. In dat rapport zou de grondwaarde van het object zijn gesteld op f 454 000 (€ 206 016). X wijst erop dat die grondwaarde ongeveer overeenstemt met die van een op zijn verzoek uitgebracht taxatierapport (€ 207 052, f 456 282), en ongeveer de helft bedraagt van de grondwaarde die genoemd wordt in het (latere) taxatierapport dat de heffingsambtenaar aan het hof heeft overgelegd (f 908 133, € 412 092). Het hof heeft de uitkomst van dat latere taxatierapport gevolgd.

De Hoge Raad kan naar zijn oordeel geen rekening houden met de grondwaarde vermeld in het taxatierapport dat X alsnog van de heffingsambtenaar heeft ontvangen. De cassatieprocedure biedt immers niet de mogelijkheid nieuwe feiten aan te voeren.

De Hoge Raad leidt uit de gedingstukken af dat de heffingsambtenaar naar aanleiding van het bezwaarschrift advies heeft gevraagd aan D BV, waarna een taxateur van dat bureau een onderzoek heeft ingesteld, waarvan een rapport is opgemaakt. Dit rapport is dus een op de zaak betrekking hebbend stuk in de zin van de Awb, dat door de heffingsambtenaar had moeten worden ingezonden aan het hof. De

heffingsambtenaar heeft dit stuk echter noch bij zijn verzoekschrift noch op enig ander moment bij het hof in het geding gebracht. Aangezien in de uitspraak op bezwaar melding was gemaakt van dat stuk, was dit verzuim ook voor het hof kenbaar. In de uitspraak op het bezwaarschrift is ter motivering van de beslissing enkele malen naar de 'hertaxatie' verwezen. Die beslissing werd dus tevens door dat taxatierapport gedragen. In verband hiermee mocht het hof in zijn uitspraak het verzuim van de heffingsambtenaar dat rapport aan het hof toe te zenden, niet onbesproken laten. Nu uit de hofuitspraak niet duidelijk is of het hof dit verzuim heeft geconstateerd maar daaraan onder toepassing van art. 8:31 Awb geen gevolg heeft verbonden, of dat het hof art. 8:42 Awb heeft miskend, is de uitspraak van het hof op dit punt onvoldoende gemotiveerd.

De Hoge Raad verwijst de zaak naar Hof Amsterdam. ■

CENTRALE RAAD VAN BEROEP

Deze rubriek wordt verzorgd door mr. A.B.J. van der Ham, Raadsheer in de Centrale Raad van Beroep, en mr. E.L. Benetreu, chef-jurist bij de Raad.

Nr. 261

11 maart 2005, nr. 02/5750 WAO

(Mrs. Van Leeuwen, De Vries, Simon)

Redelijke termijn. Schending. Schadevergoeding gebaseerd op een op art. 13 EVRM afgestemde toepassing van art. 8:73 Awb. Materiële en immateriële schade. Voordeel door vertraagde besluitvorming. Compensatie: vaststelling dat redelijke termijn is geschonden.

(Awb art. 8:73; EVRM art. 6 en 13)

Appellant, te [woonplaats], tegen de Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen, gedaagde.

(...)

II. Motivering

(...)

De Raad overweegt het volgende. Voorop moet worden gesteld dat tussen partijen niet in geschil is dat gedaagde over de hiervoor genoemde tijdvakken in 1997 en 1998 teveel WAO-uitkering aan appellant heeft betaald. Appellant betwist slechts de terugvordering van de onverschuldigd betaalde WAO-uitkering, althans de hoogte van de teruggevorderde bedragen op diverse gronden. Met de rechtbank is de Raad van oordeel dat gedaagde terecht heeft besloten om het over het jaar 1997 teveel betaalde bedrag aan WAO-uitkering bruto terug te vorderen van appellant. Ingevolge vaste rechtspraak van de Raad kan gedaagde, in gevallen – zoals het onderhavige – waarin het fiscale boekjaar reeds is afgesloten, waardoor de door hem afgedragen loonbelasting en premie volksverzekeringen niet meer verrekend kan worden met de belastingdienst, besluiten het bruto teveel betaalde

bedrag terug te vorderen.

Voorts heeft de rechtbank terecht overwogen dat gedaagde op grond van art. 57 van de WAO gehouden is hetgeen onverschuldigd is betaald ingevolge die wet terug te vorderen. Slechts in geval van dringende redenen is gedaagde ingevolge het vierde lid van art. 57 van de WAO bevoegd geheel of gedeeltelijk af te zien van terugvordering. Zoals de Raad al eerder heeft overwogen kunnen onder dringende redenen slechts begrepen worden specifieke bijzondere en uitzonderlijke omstandigheden, welke gelegen zijn in de onaanvaardbaarheid van de gevolgen van de terugvordering voor de betrokkene. Van dergelijke omstandigheden is de Raad in dit geval niet gebleken. De door appelland gestelde belastingschade kan, daargelaten wat daar verder van zij, niet als een zodanige omstandigheid aangemerkt worden. Daarbij merkt de Raad nog op dat gedaagde deze schade had kunnen voorkomen door het teruggevorderde bedrag vóór 1 januari 2001 terug te betalen aan gedaagde, op welke omstandigheid gedaagde hem ook heeft gewezen. Voorts is de Raad niet gebleken van bevoegdelijk gedane toezeggingen door of namens gedaagde omtrent de hoogte van de betalingen in 1997 en 1998 waarop appelland het vertrouwen kon baseren dat hij de juiste bedragen aan WAO-uitkering ontving.

Ten aanzien van het beroep op art. 6 van het EVRM stelt de Raad in de eerste plaats vast dat appelland op 7 juni 2000 bezwaar heeft gemaakt tegen het primaire besluit van 2 mei 2000 en dat de Raad in hoger beroep op 11 maart 2005 uitspraak doet. Daarmee is gegeven dat deze procedure vier jaar en negen maanden heeft geduurd. De Raad is van oordeel dat daardoor de in art. 6 van het EVRM bedoelde redelijke termijn is overschreden, waarbij in aanmerking is genomen dat deze zaak niet als complex is aan te merken en in de opstelling van appelland geen rechtvaardiging is aangetroffen voor de lange duur van de procedure.

Voorts stelt de Raad vast dat het door appelland ingediende bezwaarschrift van 7 juni 2000 heeft geresulteerd in het bestreden besluit van 25 januari 2002. De Raad is van oordeel dat gedaagde door de lange termijn die hij heeft genomen om zijn besluitvorming af te ronden, appelland ervan afgehouden heeft om het in art. 6 van het EVRM neergelegde recht op berechting binnen een redelijke termijn te effectueren. Daarbij heeft de Raad in aanmerking genomen dat het ruim één jaar heeft geduurd voordat gedaagde de door appelland gevraagde specificatie van de terugvordering aan hem heeft gezonden, gedurende welke periode de procedure stil heeft gelegen. Verder acht de Raad ook in dit verband van belang dat deze zaak niet als complex is aan te merken en dat in de opstelling van appelland geen rechtvaardiging kan worden gevonden voor de procedurele handelwijze van gedaagde, die ertoe heeft geleid dat tussen het indienen van het bezwaar en de beslissing erop een periode van meer dan een jaar en zeven maanden heeft gelegen. Daarbij tekent de Raad nog aan dat het feit dat appelland geen maatregelen heeft genomen om gedaagde te bewegen sneller een beslissing op bezwaar te nemen, hem -anders dan de rechtbank heeft aangemerkt - niet kan worden tegengeworpen.

Onder verwijzing naar hetgeen de Raad heeft overwogen in zijn uitspraak van 8 december 2004 (LJN nr. AR7273, gepubliceerd in *JB* 2005/30 en *USZ* 2005/56) stelt de Raad vast dat het hiervoor overwogene tot de slotsom leidt dat de aangevallen uitspraak dient te worden vernietigd onder gegrond verklaring van het inleidend beroep en onder vernietiging van het bestreden besluit wegens strijd met art. 6 van het EVRM. De Raad zal de rechtsgevolgen van het vernietigde besluit in stand laten.

Met betrekking tot een eventuele toekenning van een schadevergoeding, gebaseerd op een op art. 13 van het EVRM afgestemde toepassing van art. 8:73 van de Awb, stelt de Raad allereerst vast dat door of namens appelland geen gegevens zijn aangedragen waaruit afgeleid kan worden dat sprake is van materiële schade. Daarbij merkt de Raad op dat appelland weliswaar stelt belastingschade te lijden, doch dat geen enkel bewijsstuk is overgelegd waaruit de gestelde schade en de hoogte daarvan kan blijken. Evenmin ziet de Raad aanleiding een vergoeding toe te kennen voor eventuele door appelland geleden immateriële schade. Daarbij acht de Raad van belang dat appelland ook voordeel heeft gehad van de vertraagde besluitvorming, doordat hij nog geruime tijd over het onverschuldigd betaalde bedrag kon beschikken en daarvan voordeel kon genieten, terwijl gedaagde - naar ter zitting van de Raad is gebleken - dit bedrag niet heeft verhoogd met wettelijke rente of andere kosten. Mede gelet op de aard van het door betrokkene in geding zijnde belang, een relatief klein financieel belang, is de Raad van oordeel dat onder deze omstandigheden de vertraagde besluitvorming en de belemmering van de toegang tot de rechter voldoende is gecompenseerd door de vaststelling dat de redelijke termijn bedoeld in art. 6 van het EVRM is geschonden. ■

COLLEGE VAN BEROEP VOOR HET BEDRIJFSLEVEN

Deze rubriek wordt verzorgd door mw. mr. C.M. Wolters, vice-president van het College van Beroep voor het bedrijfsleven en mw. mr. I.K. Rapmund, auditor bij het College.

Nr. 262

17 maart 2005, nr. AWB 03/712

(Mrs. Cusell, Fierstra, Scholten-Hinloopen)

Prejudiciële vragen inzake terugzending of destructie van partij konijnenvlees met residuen van een diergeneesmiddel met herkomst China.

(Verordening (EEG) 2377/90; Beschikking 93/13/EG; Richtlijn 97/78/EG; Richtlijn 95/53/EG; Beschikking 2002/69/EG; Beschikking 2003/181/EG; Landbouwwet; Regeling keuring en handelsverkeer konijn- en hazenvlees 1993)

NV Raverco, te Buggenhout (België), appellante, gemachtigde mr. J. van der Perre, adv. te Brugge, België, tegen

de Minister van Landbouw, Natuur en Voed-

selkwaliteit, verweerder, gemachtigde mr. R.C. Valenteijn, werkzaam bij verweerder.

Appellante heeft een partij bevroren konijnenvlees afkomstig uit China aangeboden voor invoer in de EU. Op grond van laboratoriumonderzoeken is in deze partij de aanwezigheid van residuen van furazolidon (een diergeneesmiddel) vastgesteld. Naar aanleiding hiervan heeft de officiële dierenarts van de RVV de partij geweigerd voor invoer in de EU en tot destructie bestemd. In dit geschil is aan de orde of verweerder gehouden was de partij te bestemmen tot vernietiging dan wel appellante in de gelegenheid had moeten stellen de partij terug te zenden.

Het College staat hierbij voor de vraag of art. 24, tweede lid, aanhef en sub a, Regeling aldus moet worden begrepen, dat zij terugzending van een product dat niet voldoet aan de op grond van de Regeling voor dat product geldende voorschriften uitsluit indien de veterinaire- of gezondheidsredenen die zich daartegen zouden kunnen verzetten, buiten Nederland resp. de EU-lidstaten, moeten worden gelokaliseerd. Met betrekking tot de interpretatie van de toepasselijke Europese regelgeving in dit kader heeft het College het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen verzocht bij wege van een prejudiciële beslissing duidelijkheid te verschaffen over een viertal vragen. Het College overwoog als volgt.

College:

(...)

5.2.5. (...) Anders dan verweerder meent, heeft het College deze vraag niet reeds beantwoord in zijn uitspraak van 11 mei 2000 (Congelados Macchiavello y Cia S.A., Awb 99/538). Uit deze uitspraak blijkt immers slechts dat de bescherming van de in Nederland of in een andere lidstaat gelokaliseerde belangen van veterinairerechtelijke aard of gezondheidsredenen niet noodzakelijk veronderstelt dat de afgekeurde partij (feitelijk) in de Europese Unie aanwezig is.

5.2.6. Het College is van oordeel dat art. 24, tweede lid, aanhef en onder a, van de Regeling keuring en handelsverkeer konijn- en hazenvlees 1993 zich enerzijds niet uitdrukkelijk verzet tegen de toepassing die verweerder aan deze bepaling heeft gegeven, maar anderzijds een interpretatie die de door appellante bepleite terugzending mogelijk maakt geenszins uitsluit. Omdat volgens vaste rechtspraak van het Hof van Justitie de nationale rechter bij de uitlegging en toepassing van het nationale recht ervan moet uitgaan, dat de staat de bedoeling heeft gehad ten volle uitvoering te geven aan de uit de betrokken richtlijn voortvloeiende verplichtingen en derhalve bij de toepassing van het nationale recht dit zoveel mogelijk moet uitleggen in het licht van de bewoordingen en het doel van de richtlijn teneinde het hiermee beoogde resultaat te bereiken en aldus aan art. 249, derde alinea, EG te voldoen (zie onder meer arresten van het Hof van 13 november 1990, *Marleasing*, C-106/89, Jur. blz. I-4135, punt 8; van 16 december 1993, *Wagner-Miret*, C-334/92, Jur. blz. I-6911, punt 20; en van 5 oktober 2000, *Pfeiffer e.a.*, gevoegde zaken C-4397/01 tot en met C-403/01, n.n.g. punt 112), dient bij de beoordeling van het beroep richtlijn 97/78/EG in acht te worden genomen. Dit eens te meer aange-

zien de Regeling keuring en handel dierlijke producten strekt tot tenuitvoerlegging van richtlijn 97/78/EG.

5.2.7. Blijkens art. 17, tweede lid, aanhef en onder a, richtlijn 97/78/EG dient een product dat niet aan de invoer voorwaarden voldoet, te worden teruggezonden voorzover hiertegen geen bezwaar bestaat in verband met de resultaten van de veterinaire keuring en de gezondheidsvoorschriften of de veterinaire voorschriften. Deze bepaling lijkt een beperktere mogelijkheid te voorzien om terugzending uit te sluiten, dan art. 24, tweede lid, aanhef en onder a., van de Regeling keuring en handelsverkeer konijn- en hazevlees 1993. Genoemde bepaling van richtlijn 97/78/EG relateert de terugzending aan de inhoud van bepaalde voorschriften terwijl de Regeling keuring en handelsverkeer konijn- en hazevlees 1993 terugzending uitsluit in verband met veterinaire of gezondheidsredenen ook als deze niet specifiek zijn neergelegd in een voorschrift.

De verwijzing naar gezondheidsvoorschriften en veterinaire voorschriften in art. 17, tweede lid, aanhef en onder a, richtlijn 97/78/EG als grond voor uitsluiting van terugzending brengt mee dat voor de beoordeling van de stelling van appellante dat tot terugzending had kunnen worden besloten, moet worden uitgelegd wat onder zodanige voorschriften moet worden verstaan. Daarbij is van belang of deze verwijzing betreft voorschriften die voor invoer in de lidstaten van de EU gelden dan wel voorschriften van een met de belanghebbende bij de lading overeengekomen plaats buiten de in bijlage I van richtlijn 97/78/EG vermelde grondgebieden. In het bestreden besluit is verweerder kennelijk niet van laatstgenoemde interpretatie uitgegaan. Uit het bestreden besluit blijkt niet dat verweerder met belanghebbende bij de lading een plaats die is vermeld op bijlage I van richtlijn 98/87/EG is overeengekomen, laat staan heeft vastgesteld dat voorschriften van die plaats in de weg staan aan terugzending van de betreffende partijen. Verweerder heeft in dit verband gewezen op art. 22, tweede lid, richtlijn 97/78/EG en lijkt derhalve de voorschriften die in de EU van toepassing zijn, als maatgevend te hebben aanvaard. Hoewel deze interpretatie niet onaanvaardbaar is te achten meent het College dat niet vanzelfsprekend is dat door de communautaire wetgever voor producten die in de Gemeenschap in het vrije verkeer worden gebracht vastgestelde normen ook toegepast moeten worden bij de beslissing om producten die niet in de gemeenschap in het vrije verkeer zijn gebracht, terug te zenden, terwijl de regelgeving die van toepassing is op de met de belanghebbende bij de lading overeengekomen plaats, voorziet in een ander niveau van bescherming van de volksgezondheid. Derhalve bestaat over deze interpretatie niet zodanige zekerheid, dat kan worden gemeend dat hierover redelijkerwijze geen twijfel kan bestaan. Derhalve is het College verplicht deze vraag aan het Hof van Justitie voor te leggen.

5.2.8. Het systeem van art. 17 richtlijn 97/78/EG impliceert dat niet steeds een product dat niet aan de invoer voorwaarden voldoet van de mogelijkheid van terugzending naar een met de belanghebbende bij de lading overeengekomen plaats buiten de in bijlage I

bij richtlijn 97/78/EG wordt uitgesloten. Derhalve zal moeten worden vastgesteld of de met betrekking tot de onderhavige partijen verkregen resultaten van de veterinaire keuring en de gezondheidsvoorschriften of veterinaire voorschriften zich verzetten tegen terugzending van deze partijen.

Verweerder heeft zich op het standpunt gesteld dat art. 22, tweede lid, richtlijn 98/87/EG de verplichting meebrengt, zonder dat verweerder de bevoegdheid heeft anderszins te besluiten, de betreffende partij te vernietigen. Laatstgenoemde bepaling schrijft voor dat indien bij een van de bij richtlijn 97/78/EG vastgestelde controles blijkt dat een partij producten een gevaar kan vormen voor de gezondheid van mens of dier, de bevoegde veterinaire autoriteit onmiddellijk onder meer besluit tot beslag op en vernietiging van de betreffende partij. Dat de betreffende partij, waarin residuen van furazolidon zijn vastgesteld, een gevaar voor de volksgezondheid vormen ontleent verweerder aan art. 5 verordening (EEG) 2377/90.

De juistheid van deze interpretatie is niet zonder twijfel, reeds omdat – zoals blijkt uit de beslissing op bezwaar, alsmede uit de door appellante ter zitting overgelegde beslissingen op bezwaar van verweerder – na overleg met de Chinese autoriteiten en met de Commissie na ampel beraad is besloten dat partijen vlees met herkomst China die voor 15 maart 2002 ter keuring zijn aangeboden voor terugzending in aanmerking komen, indien zij minder dan 5 ppb nitrofurane bevatten en niet tevens andere stoffen vermeld in bijlage IV van richtlijn (EEG) 2377/90.

Indien art. 17, tweede lid, aanhef en onder a richtlijn 97/78/EG gelezen in samenhang met art. 22 van deze richtlijn en art. 5 verordening (EEG) 2377/90 meebrengt dat verweerder geen andere keuze heeft dan een partij producten waarin een residu van een stof vermeld in bijlage V van verordening (EEG) 2377/90 is aangetroffen, te bestemmen voor vernietiging, zou de na overleg met onder meer de Commissie overeengekomen gedragslijn, niet met deze verplichting verenigbaar zijn. Reeds hierom kan het College niet vaststellen dat de thans door verweerder bepleite interpretatie van art. 17 richtlijn 98/78/EG zonder redelijke twijfel is, zodat ook deze vraag ingevolge art. 234, derde alinea, EG aan het Hof van Justitie moet worden voorgelegd.

In verband hiermee dient de vraag zich aan of art. 17, tweede lid, aanhef en onder a, richtlijn 98/78/EG strekt tot bescherming van de belangen van het derde land waar de partij na terugzending zal worden ingevoerd, ook indien dit belang niet tevens de bescherming van een belang dat in de lidstaten van de EU kan worden gelokaliseerd, impliceert. De benadering die door verweerder wordt voorgestaan, brengt mee dat deze bescherming plaats vindt op het niveau dat is neergelegd in communautaire regelgeving, zoals in casu verordening (EEG) 2377/90, hoewel het beschermingsniveau van het betreffende derde land wellicht lager is. In dit verband meent het College dat in de rechtspraak van het Hof aanwijzingen kunnen worden gevonden dat het vrij verkeer tussen de lidstaten door één lidstaat niet mag worden beperkt omwille van een belang dat in een andere lidstaat moet worden gerealiseerd (arrest van het Hof van 10 mei 1995, Alpine Invest-

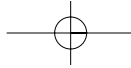
ments, C-384/93, Jur. blz. I-1141, punt 43), terwijl de benadering in het arrest Werner wellicht iets ruimere bevoegdheid biedt voor een beperking met het oog op de positie van een derde land, maar desalniettemin ook de aanwezigheid van een eigen belang van de lidstaat die de export naar een derde land beperkt, benadrukt (arrest van het Hof van 17 oktober 1995, Werner, C-70/94, Jur. blz. I-3189, met name punten 25 en 26).

Gelet op hetgeen hiervoor is overwogen zal de zaak worden verwezen naar het Hof van Justitie om bij prejudiciële beslissing uitspraak te doen over de aldaar geformuleerde vragen. Ingevolge art. 23 van het Protocol betreffende het Statuut van het Hof van Justitie wordt de procedure voor het College in afwachting van de prejudiciële beslissing geschorst en zal het College iedere beslissing in dit geding aanhouden. Het vorenoverwogene leidt tot de volgende beslissing.

6. Beslissing

Het College:

- heropent het onderzoek;
 - verzoekt het Hof van Justitie een prejudiciële beslissing te geven omtrent de volgende vragen:
 1. Moet art. 17, tweede lid, aanhef en onder a, van richtlijn 97/78/EG, aldus worden geïnterpreteerd dat het bezwaar tegen terugzending van een partij die niet aan de invoer voorwaarden voldoet, is gelegen in het niet voldoen aan de communautaire voorwaarden voor invoer dan wel in de voorwaarden die gelden op de met de belanghebbende bij de lading overeengekomen plaats buiten de in bijlage I van de richtlijn 97/78 EG vermelde grondgebieden?
 2. Moet art. 17, tweede lid, aanhef en onder a, van richtlijn 97/98/EG, gelezen in samenhang met art. 22, tweede lid, van richtlijn 97/78/EG en met art. 5, van verordening (EEG) 2377/90 aldus worden geïnterpreteerd dat deze bepaling in alle gevallen waarin na één van de bij richtlijn 97/78/EG voorziene controles blijkt dat een partij producten een gevaar kan vormen voor de gezondheid van mens of dier, imperatief de vernietiging van de betreffende partijen dierlijke producten voorschrijft?
 3. Moet art. 22 van richtlijn 97/78/EG in samenhang met art. 5, verordening (EEG) 2377/90 aldus worden geïnterpreteerd dat de enkele omstandigheid dat in een partij een residu van een stof vermeld in bijlage V van verordening (EEG) 2377/90 is aangetroffen, meebrengt dat de betreffende partij een zodanig gevaar kan vormen voor de gezondheid van mens of dier dat terugzending is uitgesloten?
 4. Indien de tweede vraag ontkennend wordt beantwoord, moet art. 17, tweede lid, van richtlijn 97/78/EG, dan aldus worden uitgelegd dat het tevens strekt tot bescherming van de belangen van het derde land waar de partij na terugzending zal worden ingevoerd, ook als dit belang niet tevens de bescherming impliceert van een belang dat in lidstaten van de EU kan worden gelokaliseerd?
 - houdt iedere verdere beslissing aan.
- (...)

boeken

Willem Bos, Daniël de Jongh (red.)
Op welke grond rust deze wet?

Beschouwingen over de Europese Grondwet
Amsterdam: Uitgeverij Van Gennep 2005, 120 p., € 12,90, ISBN 9055155950

De samenstellers zijn verbonden aan het Comité Grondwet Nee. In de bundel komen auteurs aan het woord die een breed spectrum van politieke voorkeuren vertegenwoordigen. Sommigen willen een sterkere politieke rol voor Europa, anderen zijn tegen verdere uitbreiding van bevoegdheden van de Unie. Maar allemaal komen zij met betrekking tot het grondwetsverdrag tot de conclusie, dat het geen stap vooruit is en een krachtig 'nee' verdient.

Jenny E. Goldschmidt
Mag het iets minder zijn?

Hebben we een teveel aan mensenrechten?
Utrecht: Universiteit Utrecht, SIM 2005, 33 p., ISBN 9039303770

In deze oratie, op 8 december 2004 gehouden als hoogleraar Rechten van de Mens aan de Universiteit Utrecht, gaat Goldschmidt in op de vraag: verdienen alle onder mensenrechtelijke vlag geconspiceerde claims wel het predikaat 'mensenrechtelijk'? Deze vraag wordt behandeld aan de hand van drie thema's: de druk op internationale rechters, met name het EHRM, de toename van het bereik van het gelijkheidsbeginsel en de betekenis van terrorisme en terrorismebestrijding. Wat het eerste betreft: bij het Hof kan en moet het minder, anders verzuipet het; op het terrein van de gelijke behandeling moeten we terug naar de basis, het voorkomen van uitsluiting, en op het terrein van de terrorismebestrijding moet zuiver worden omgegaan met mensenrechten.

Mr M.E. Koppenol-Laforce (red.)
De Europese vennootschap (SE) in de praktijk

Serie Praktijkhandleidingen
Deventer: Kluwer 2005, 244 p. € 49,50, (seriekorting 20%), ISBN 9013023223

De Europese vennootschap kan sinds 8 oktober 2004 worden opgericht. In dit boek wordt de SE behandeld van het ontstaan tot de liquidatie, inclusief corporate governance, inrichting van de statuten, grensoverschrijdende zetelverplaatsing, de rol van werknemers en de fiscale aspecten.

Noëlle Rivero-Cabouat (Coördinatie)
L'Administration de la Justice en Europe et l'Évaluation de sa Qualité

Parijs: Montchrestien 2005, 449 p., € 33, ISBN 2707614122 (www.lgdj.fr)

Dit is de afsluitende publicatie van het Gro-tius Project over Kwaliteit van Rechtspraak, dat in 2001 van start ging. Het project was

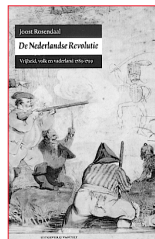
er op gericht te onderzoeken welke kwaliteitsstandaarden voor de gerechtelijke rechtspleging worden gehanteerd in twaalf Europese landen en Québec en na te gaan welk beleid wordt gevoerd om de kwaliteit van rechtspraak te verbeteren. Dit boek bevat dertien landenrapporten (het Nederlandse is van de hand van Gar Yein Ng) en drie vergelijkende analyses van de institutionele inbedding van rechtspraak, kwaliteitsstandaarden en verbeteringsbeleid.

Dr Martha M. Roggekamp, dr François Boisseleau (red.)
The Regulation of Power Exchanges in Europe

Energy & Law 2
Antwerpen: Intersentia 2005, 312 p., € 80, (abb. € 68), ISBN 9050953174

Susan Rutten (red.)
Recht van de Islam 22

Teksten van het op 18 juni 2004 te Leiden gehouden tweeëntwintigste RIMO-symposium
Maastricht: RIMO 2005, 86 p., € 17 excl.porto. Op te vragen via s.rutten@pr.unimaas.nl
In deze bundel bijdragen over het islamitisch personenrecht in Zuid-Afrika, het Ira-nese kinderrecht, drie artikelen over de hoofddoek en het gebruikelijk rechtspraak-overzicht.

Joost Rosendaal
De Nederlandse Revolutie
Vrijheid, volk en vaderland
1783-1799
Nijmegen: Uitgeverij Vantilt 2005, 256 p., tot 1 juni € 16,95, daarna € 19,90, ISBN 9077503188

Aan het eind van de achttiende eeuw teisterden corruptie, vriendjes-politiek en economische stagnatie de federale republiek die Nederland toen was. Er kwamen burgeroorlogen van, buitenlandse interventies en staatsgrepen. Toen pas ontstond een eenheidsstaat met een scheiding van kerk en staat, waarin burgers inspraak hebben en gelijke rechten. In een epiloog van de beschrijving van deze rumoerige, eneroverende en emotionele periode uit onze geschiedenis vergelijkt de auteur het huidige Nederland na de moorden op Fortuyn en Van Gogh met dit verleden. Radicaliteit in ons karakter moeten we serieus nemen, vindt hij.

Mr N.M. Schröder, mr M.P.J.M. van Grinsven
Veiligheid en privacy
Preadviezen Jonge VAR 2004. Jonge VAR-reeks 3

Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2005, 99 p. € 19, ISBN 9054545623

In deze preadviezen wordt aandacht besteed aan de grenzen van de bestuursrechtelijke bescherming van privacygevoelige gegevens en de persoonlijke levenssfeer. Die grenzen staan onder druk in het kader van de terrorismebestrijding en bescherming van de openbare veiligheid. Voorbeelden zijn cameratoezicht, preventief fouilleren, koppelen en uitwisselen van informatie en 'naming and shaming'. Welk evenwicht moet worden gevonden in deze problematiek? Tevens is een verslag van de discussie op 5 november 2004 opgenomen.

Jan A. Somers
Nederlandsch-Indië Staatkundige ontwikkelingen binnen een koloniale relatie

Zutphen: Walburg Pers 2005, 320 p., € 29,95, ISBN 9057303574

Deze studie beschrijft hoe het huidige Indonesië in staatkundige zin is geworden tot wat het nu is. Vanuit volkenrechtelijke relaties met een bonte verzameling vorstenrijken, via de stichting en de uitbouw van de stad-staat Batavia als suzerain, vervolgens Indië welhaast als bezit in privaatrechtelijke zin, als kolonie, en als deel van het Koninkrijk der Nederlanden met eigen rechts-persoonlijkheid, waaruit praktisch naadloos de staat Indonesië is voortgekomen.

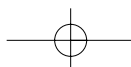
Mr I.W. VerLoren van Themaat (red.)
Mededingingsrecht 2005

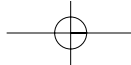
Editie Cremers
Deventer: Kluwer 2005, 2148 p., € 188,50 (abonn. € 150,80), ISBN 9013022453x

Dr mr Tammo Wallinga
The Casus Codicis of Wilhelmus de Cabriano

Studien zur europäischen Rechtsgeschichte
Band 182

Frankfurt am Main: Klostermann 2005, 802 p., € 139, (abb. € 125,10), ISBN 3465033655
In 1970 zijn twee handschriften en enkele fragmenten herontdekt van de Casus Codicis, een enigszins bewerkte versie van een collegedictaat uit het jaar 1156/57 dat de colleges weergeeft van Bulgarus de Bulgari-nis, een van de bekendste hoogleraren uit de begintijd van de universiteit te Bologna. Wallinga maakte deze moderne versie van de Casus Codicis in het kader van een groot onderzoeksproject van het Max Planck Instituut naar de beginjaren van de universitaire rechtenstudie in Europa. ■

tijdschriften

BELASTINGRECHT

TAR/Justicia

Nr 3, 2004

J.C.J.M. Haarmans, Fiscale positie van de commanditaire vennoot in het Antilliaanse recht.

– Het Nederlandse en het Antilliaanse belastingrecht omtrent de commanditaire vennootschap wijken steeds verder uiteen; daardoor kan niet (meer) op Nederlandse literatuur worden teruggevalen. De auteur poogt hierin te voorzien.

D.M. Weber, De Nederlandse Antillen en Aruba als ultraperifeer gebied van de EG: directe belastingen en staatssteun.

– Blijven de Antillen LGO of worden zij UPG? Ook op fiscaal gebied zijn de gevolgen van een keuze voor de UPG ingrijpend; de Antillen doen er dan goed aan om het gehele Nederlandse belastingstelsel over te nemen, om ernstige moeilijkheden met Brussel te voorkomen.

Weekblad Fiscaal Recht

134e jrg. nr 6619, 14 april 2005

Prof. Dr H.A. Kogels, Potje met vet.

– Column over het voorstel voor een 'vet-tax' op ongezonde voedingsproducten. Schr. deelt de conclusie van de staatssecretaris dat we niet te snel moeten denken dat belastingen een oplossing zijn, zeker niet voor slechte gewoonten.

Mr B. Jongmans, mr M. Hajjari, Hoogste tijd voor de civiele fusierichtlijn!

– De civiele fusierichtlijn is in aantocht en dat is geen overbodige luxe. Op dit moment verschillen de mogelijkheden voor een grensoverschrijdende fusie per lidstaat. Zo heeft Nederland de fusiefaciliteit van art. 14b Wet VPB 1969 inmiddels aangepast voor grensoverschrijdende situaties. Echter, in tegenstelling tot lidstaten Italië en Portugal, blijft Nederland achter met het aanpassen van de civiele wetgeving en zo ontstaan er opmerkelijke verschillen. De nieuwe richtlijn maakt aan deze verschillen een einde. Schrs. adviseren de Nederlandse wetgever om de komst van de richtlijn niet af te wachten en direct de nodige aanpassingen te maken in het civiele recht.

Mr J.J. Buijze, S.R. Bosch RA AG, Art. 8, zesde lid, Wet VPB 1969 en het overgangsrecht.

– Met ingang van 1 januari 2004 is in de Wet VPB 1969 een aanvullend artikel opgenomen dat gaat over de waardering van pensioenverplichtingen indien deze verplichtingen in eigen beheer (intern en extern) worden gehouden. Kort samengevat, verbiedt deze bepaling het gebruik van de premie-bij-indiensttreding-methode. Daarnaast is bepaald dat bij de waardering van pensioenverplichtingen geen gebruik meer

mag worden gemaakt van leeftijdsterugstellingen. In art. 31d Wet VPB 1969 is overgangsrecht opgenomen. Dat overgangsrecht, bevrozing naar de stand ultimo 2003, is in de onlangs aangenomen Fiscale onderhoudswet 2004 aangepast. Op de gevolgen van art. 8, zesde lid, en art. 31d (aangepast) wordt in dit artikel ingegaan.

Mr drs P.A. Hoog, Elektronische belastingaangifte: recht of verplichting?

– In 2004 zijn de wettelijke regels met betrekking tot de communicatie tussen burgers en overheid in werking getreden. Het uitgangspunt daarbij is dat het de burger is die kiest op welke wijze hij met de overheid communiceert: langs de gebruikelijke niet-elektronische weg of langs de elektronische weg. De thans ingevoerde verplichting voor ondernemers om uitsluitend langs elektronische weg belastingaangifte te doen, is in strijd met deze keuzevrijheid, die centraal stond in de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel.

Mr A. Vroon, Beheer is meer.

– Schr. onderzoekt de reikwijdte van de vrijstelling voor collectief vermogensbeheer zoals omschreven in art. 13, B, onderdeel d, onder 6°, Zesde richtlijn en art. 11, eerste lid, onderdeel i, onder 3°, Wet OB 1968. Hij besteedt daarbij aandacht aan de aard van de beleggingsinstellingen, het ondernemerschap, het onderscheid tussen collectief en individueel vermogensbeheer, en de betekenis van het begrip 'beheer'.

BURGERLIJK (PROCES) RECHT

Agrarisch Recht

65e jrg. nr 4, april 2005

– Themanummer over agrarische contracten, waarin drie bewerkte algemene inleidingen zijn opgenomen voor een in juni 2004 gehouden studiemiddag van het Instituut voor Agrarisch recht:

Mr J.M. Bosnak, Algemene voorwaarden in praktijk. *Prof. mr M.H. Wissink*, Afspraak is afspraak? *Mr W.M.A.K. Parmet-Bakker*, Uitspraken landbouwarbitrage (hierna zullen regelmatig arbitrale vonnissen in dit tijdschrift worden opgenomen).

Bouwrecht

42e jrg. nr 4, april 2005

Mr W.J.M. Herber, Staalprijzen, ofwel de invloed van China op de Nederlandse bouwrechtsspraak.

– Menig aannemer, onderaannemer of leverancier worstelt nog met de vraag of hij wel

of niet recht heeft op vergoeding van de extra kosten die hij heeft moeten maken ten gevolge van de explosieve stijging van de staalprijzen in de eerste maanden van 2004. De reden daarvoor was de enorm toegenomen vraag naar staal vanuit China. Schr. bespreekt kritisch twee vonnissen van de Raad van Arbitrage voor de Bouw. Het verdient z.i. aanbeveling bij de eerstvolgende herziening van de UAV 1989 de tekst van par. 47 UAV 1989 te vervangen door die van art. 6:258 BW, zodat ook in de UAV 1989 een regeling is gegeven voor onvoorziene prijsdalingen.

Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht

22e jrg. nr 4, april 2005

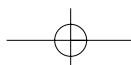
F.W. Grosheide, G.E. van Maanen, Een groeifonds of een grabbelton? Art. 1 Eerste Protocol en de Nederlandse rechtsorde.

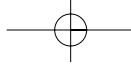
Bespreking van de preadviezen van Barkhuyzen & Van Emmerik en Ploeger voor de voorjaarsvergadering van de Vereniging voor Burgerlijk Recht.

– Een beroep door een advocaat in een civiele procedure op het Europees Verdrag voor de rechten van de mens was vrijwel altijd kansloos en droeg niet echt bij aan de reputatie van de betreffende advocaat. Die tijd is echter definitief voorbij: de nationale rechtsorde is niet alleen diepgaand beïnvloed door het Europese recht afkomstig van Brussel, maar ook Straatsburg neemt een serieuze plaats in de Nederlandse rechtsorde in. Schrs. vragen zich af of dit een goede ontwikkeling is en focussen op artikel 1 van het Eerste Protocol van het EVRM.

J.M. Milo, Sharp vs Thomson en Burnett's Trustees vs Grainger. Convergence van civil law en common law goederenrecht.

– In dit artikel beschouwt schr. een tweetal Schotse 'klassiekers' betreffende overdracht van onroerende zaken nader in de context van civil law en common law. Dit is volgens schr. nuttig om drie redenen. Ten eerste omdat hierdoor het onderscheid tussen beide rechtsstelsels beter tot uiting komt en ten tweede omdat het overnemen van concepten van het ene door het andere stelsel onzekerheid meebrengt. Ten derde wijst schr. erop dat een al te scherpe voorstelling van de verschillen voorkomen kan worden. *Verder in deze aflevering o.m.: F. Sonneveldt*, Schenking over de hand met buitenlandse elementen. *A.F. Verdham*, De onderneming als het moderne Jericho. *E.H. Hondius*, Kroniek algemeen.

Tijdschrift voor Vergoeding Personenschade

8e jrg. nr 1, 2005

Mr E.M. Deen, Recht op inzage in de patiëntenkaart. Meer gewicht aan het beginsel van 'equality of arms'.

– Na een afweging tussen de belangen bij het grondrecht op privacy, zoals neergelegd in artikel 8 EVRM, en het grondrecht op een eerlijk proces, zoals omschreven in artikel 6 EVRM, bepaalde de rechtbank Amsterdam in een aantal uitspraken dat de patiëntenkaart wel degelijk aan de medisch adviseur van de aansprakelijke partij moest worden overgelegd. Dit is een opmerkelijke keuze, omdat daarmee een verdergaande inbreuk op het recht op privacy van het slachtoffer wordt gemaakt dan in eerdere jurisprudentie toelaatbaar werd geacht. In dit artikel wordt verdedigd dat deze nieuwe lijn in de jurisprudentie bijval verdient. Afweging van de betrokken belangen en vergelijking van de gang van zaken bij de afwikkeling van letselschadezaken met de rechtspraak van de Centrale Raad van Beroep in WAO-procedures roept zelfs de vraag op of het vergaande recht op inzage dat de Rechtbank Amsterdam de aansprakelijke partij in haar nieuwe jurisprudentie toekent, wel ver genoeg gaat.

VerkeersRecht

53e jrg. nr 4, 2005

– Op 1-1-2006 zal waarschijnlijk het nieuwe verzekeringsrecht worden ingevoerd. Dan zal titel 7.17 BW in werking treden en zullen de art. 7:925-986 de huidige regeling in het Wetboek van Koophandel vervangen. Een decennialange periode van voorbereiding en parlementaire behandeling wordt daarmee afgesloten. De komende tijd zal VerkeersRecht aandacht besteden aan de veranderingen die het nieuwe verzekeringsrecht brengt. De reeks wordt geopend met een artikel over de directe actie in het nieuwe verzekeringsrecht door *prof. mr C.C. van Dam* en *mr E.A. Waal*. Schrs. juichen het toe dat nu ook in Nederland de invoering van een directe actie van de benadeelde jegens de aansprakelijkheidsverzekeraar aanstaande is. De strekking is echter beperkt en de benadeelde zal na het door hem overkomen ongeval goed in de gaten moeten houden of zijn actie ook wordt veilig gesteld doordat veroorzaker de schade tijdig meldt bij zijn verzekeraar.

WPNR

136e jrg. nr 6617, 9 april 2005

In deze aflevering licht in de rubriek Privaatrecht Actueel *mr A.C. van Schaick* toe waarom de dief geen eigenaar en zelfs geen bezitter wordt.

EUROPEES RECHT

TAR/Justicia

Nr 3, 2004

D.M. Weber, De Nederlandse Antillen en Aruba als ultraperifeer gebied van de EG: directe belastingen en staatssteun. Zie onder Belastingrecht.

GEZONDHEIDSRECHT

Tijdschrift voor Vergoeding Personenschade

8e jrg. nr 1, 2005

Mr E.M. Deen, Recht op inzage in de patiëntenkaart. Meer gewicht aan het beginsel van 'equality of arms'. Zie onder Burgerlijk (proces) recht.

HANDELS- & ECONOMISCH RECHT

Markt en Mededinging

8e jrg. nr 2, april 2005

Mr Ch.R.A. Swaak, *mr M.R. Mollica*, Clementie en de modernisering van de EG-mededingingsregels.

– Schr. pleit om op basis van artikel 83 EG-Verdrag te voorzien in een geharmoniseerde clementieregeling voor de Commissie en alle nationale mededingingsautoriteiten. Een dergelijke geharmoniseerde clementieregeling zou onderdeel uitmaken van een bredere harmonisatie van de strafsoorten, zwaarte en verjaringstermijnen voor alle NMA's.

Mr M.O. Meulenbelt, Mededinging: een leidend principe in het aanbestedingsrecht? – Goed werkende aanbestedingsmarkten veronderstellen de afwezigheid van concurrentiebelemmeringen zowel aan de vraagzijde als aan de aanbodzijde. De Europese aanbestedingsrichtlijnen strekken er primair toe om grensoverschrijdende concurrentie mogelijk te maken en te faciliteren, dat wil zeggen: de 'ad hoc'-markten voor overheidsopdrachten te creëren en het gedrag aan de vraagzijde van die markten te reguleren. Een gezond aanbestedingsproces

vergt een blijvende, en even grote aandacht, voor de regulering van de vraagzijde van de aanbestedingsmarkten. En op dat punt liggen volgens schr. nog vele uitdagingen voor ons.

Mr P. de Hert, De bestuursstrafrechtelijke bevoegdheden van de NMa. Beschouwingen van een strafrechtjurist.

– De Nederlandse Mededingingsautoriteit heeft karakter en tanden. Als 'rechter' besloot zij om zowel in het fietsenkartel als in de zaak Interpay de maximumboete op te leggen van tien procent zonder enige mitigatie. Als onderzoeker beschikt zij over stevige bevoegdheden en kan zij sinds 1 augustus 2004 het niet meewerken door bedrijven bestraffen met een boete van maximaal 45.000 euro of, indien dat meer is, 1% van de omzet. Een beschouwing door mededingingsleek De Hert, geschoold in het strafrecht.

Verder in deze aflevering o.m.: een redactioneel 'Competentie en competitiviteit' door Europees Commissaris *drs N. Kroes* over de mededinging.

Nieuw Juridisch Weekblad

4e jrg. nr 106, 6 april 2005

Y. De Smet, Wet Handelsvestiging. Een nieuwe wet van 13 augustus 2004.

– Op 1 maart 2005 is in België de nieuwe wet van 13 augustus 2004 betreffende de vergunning van handelsvestigingen in werking getreden. Deze wet vervangt de wet van 29 juni 1975. De wet beoogt vooral een vereenvoudigde en snellere procedure, zonder de rechtszekerheid in het gedrang te brengen. Schr. geeft een artikelsgewijze bespreking van de nieuwe wet en formuleert enkele bedenkingen bij een aantal beleidskeuzes die de wetgever heeft gemaakt.

Tijdschrift voor Pensioenstukken

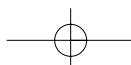
Nr 2, april 2005

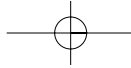
Drs A.N. Jager, Gevolgen van IFRS voor pensioenregelingen.

– Met ingang van dit jaar zullen voor beursgenoteerde ondernemingen in de Europese Unie de International Financial Reporting Standards van toepassing zijn. Voor niet beursgenoteerde ondernemingen geldt Richtlijn 271. In dit artikel wordt ingegaan op de vraag of deze boekhoudregels impact zullen hebben op de inhoud van pensioenregelingen alsmede de uitvoeringswijze.

Mr L. Bessems, VUT/Prepensioen en Levensloop. 'Als we willen dat alles blijft zoals het is, moet alles anders worden'.

– In 2004 werd Nederland opgeschrikt door een heus sociaal conflict. Vanwege de komende vergrijzing en tegen de achtergrond van in Europees verband gemaakte afspraken was de regering van oordeel dat werk-

nemers langer moeten blijven werken. In 2003 was in een Hoofdlijnenakkoord afgesproken om de arbeidsparticipatie van ouderen te stimuleren door de fiscale faciliteiten voor VUT en prepensioen af te schaffen. Daarnaast was in dat akkoord afgesproken ruimte te bieden voor meer levensloopgericht beleid. De regering zou in het voorjaar van 2004 trachten over de invulling hiervan met Sociale Partners overeenstemming te bereiken. Dit ging uiterst moeizaam en toen de regering concludeerde dat deze overeenstemming niet tot stand zou komen, heeft zij een wetsontwerp ingediend waarin de oorspronkelijke plannen, zoals opgenomen in het Belastingplan 2004, waren verwerkt.

G.P.C.M. Riemen, Interveniëren bij de aanvullende pensioenen. Motieven van de overheid nader bezien.

– Op 18 mei 2001 bracht de SER het advies uit over de beleidsvoornemens van het kabinet bij de Pensioenwet. Het advies verscheen een kleine elf jaar na het advies van de SER over Pensioenproblematiek. Beide adviezen zijn brede adviezen die diverse aspecten van de aanvullende pensioenen behandelen. Een van de onderwerpen die in beide adviezen aan de orde komt is de rol van de overheid op het terrein van de aanvullende pensioenen. Een uitbundig (wetgevend) optreden van de overheid op het terrein van de aanvullende pensioenen wordt overwegend niet op prijs gesteld door de sociale partners. Van de zijde van de politiek wordt daar door verschillende partijen anders over gedacht.

Prof. mr H.J.G. van Huizen, Transparantie van pensioenrechtelijke verhoudingen. Het pensioenfonds als Vermogensbeheerder.

– In de jaren tachtig van de vorige eeuw verhiel de groep pensioengerechtigden haar stem omdat zij in de besluitvorming binnen het bestuur buitengesloten was. De poging van Nypels om middels een initiatief-wetsvoorstel een verplichting in te voeren tot opnemering van gepensioneerden in het bestuur mislukte nadat de SER in zijn advies bezwaar hiertegen had gemaakt omdat hiermee de kwaliteit binnen het bestuur van vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers werd doorbroken. Als substituut werd het instituut van de deelneemersraad geïntroduceerd.

Ir. Joke Dekker-Dingelans, Naar een optimale mix. Over collectiviteit en individualiteit in de pensioenvoorziening bij de overheid.

– Het is de vraag of de verhouding tussen de collectiviteit en individualiteit in de pensioenvoorziening bij de overheid optimaal is. Deze vraag is terecht, tegen de achtergrond van de verwachte stijging van de pensioenpremie en een zekere veronderstelde behoefte aan maatwerk en is in interviews aan opinieleiders in de pensioenwe-

reld voorgelegd. Schr. concludeert dat de verhouding tussen collectiviteit en individualiteit in de pensioenvoorziening bij de overheid niet optimaal is. Schr. stelt een andere mix voor bestaande uit een complex van maatregelen waarbij de verplichte collectieve pensioenvoorziening wordt gereduceerd, ruimte ontstaat voor sectorale keuzemogelijkheden en aan de huidige individuele keuzemogelijkheden één optie wordt toegevoegd: de uitruil van ouderdomspensioen voor (extra) nabestaandenpensioen.

Rechtskundig Weekblad

68e jrg. nr 32, 9 april 2005

Prof. dr Herman Braeckmans, De Europese Vennootschap (Societas Europaea).

– Bespreking van de verordening inzake de SE en het Belgisch implementatie K.B. van 1-9-2004, dat leidde tot wijziging van het Wetboek van Vennootschappen. De totstandkoming van de Europese Vennootschap is ongetwijfeld een mijlpaal in de totstandkoming en verbetering van de interne markt en draagt zeker bij tot de harmonisatie van het vennootschappenrecht. De weg naar eengemaakte wetgeving is echter nog lang.

Tijdschrift voor Vervoer & Recht

Nr 3, april 2005

Johan van Looy, De structuurhervorming van de Belgische spoorwegen in het licht van de Europese spoorwegliberalisering.

– In deze bijdrage worden de toepasselijke algemene principes uit het Europese regelgevend kader doorgenomen. In het bijzonder wordt ingegaan op de problematiek van de scheiding tussen het infrastructuurbeheer en de vervoersactiviteiten zelf. Daarbij wordt de impact hiervan op de organisatie van de spoorwegmaatschappijen geschetst, in het bijzonder voor wat betreft de geïntegreerde spoorwegmaatschappij en de in de holdingstructuur opgenomen spoorwegmaatschappij, alsook op het takenpakket dat zij elk kunnen uitoefenen. Ten slotte worden ook de voor- en nadelen van beide organisatievormen doorgenomen.

INTERNATIONAAL PRIVAATRECHT

Migrantenrecht

19e jrg. nr 2, april 2005

Prof. Mr G.R. de Groot, mr E.P.J. Vrinds, De invloed van ouders in het nationaliteitsrecht.

– Zouden kinderen het recht moeten hebben om een beslissing aangaande hun nationaliteit, die door hun ouders of andere wettelijke vertegenwoordigers werd genomen terug te draaien? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, wordt eerst een inventarisatie gemaakt van de invloed, die ouders hebben op de nationaliteit van hun kinderen, enerzijds gericht op verwerving en anderzijds op verlies van een nationaliteit. Schrs. komen tot een aantal aanbevelingen om de Rijkswet op het Nederlanderschap te wijzigen, zoals een rechterlijke toetsing in het belang van een kind van beslissingen die door wettelijke vertegenwoordigers aangaande de nationaliteit van minderjarigen worden genomen, invoering van een wettelijk recht op inspraak en de invoering van een optierecht om een als minderjarige verloren nationaliteit te herkrijgen.

WPNR

136e jrg. nr 6617, 9 april 2005

Mr B.F.P. Lhoëst, Rechten en verplichtingen van echtgenoten bij huwelijken met een buitenlandse component

– Het antwoord op de vraag in hoeverre Nederlandse wetgeving van toepassing is op de persoonlijke gevolgen van huwelijken met een internationale component doordat één of beide echtgenoten een buitenlandse nationaliteit of woonplaats heeft/hebben, moet gezocht worden in de verwijzingsregels van de Wet Conflictenrecht Huwelijksbetrekkingen. De op 1 januari 1994 in werking getreden WCH is niet beperkt tot echtgenoten die na de inwerkingtreding van de wet zijn gehuwd, maar heeft overgangsrechtelijke directe werking; zij geldt voor alle huwelijken ongeacht wanneer zij zijn gesloten, mits aan de overige voorwaarden is voldaan.

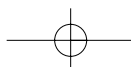
INTERNATIONAAL PUBLIEKRECHT

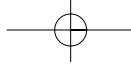
International Justice Tribune

Nr 23, 2005

Heikelina Verrijn Stuart, Darfur, de overdracht van de Veiligheidsraad van de situatie in Sudan aan het ICC. De tweeslachtigheid van de VS uitzondering.

– De overdracht van de Veiligheidsraad van de situatie in Darfur is als een grote stap voorwaarts in het humanitair recht toegejuicht. Maar er is ook kritiek op de uitzondering die is gemaakt voor de V.S. In de Resolutie 1593 komt aan niet-lidstaten van het ICC de exclusieve rechtsmacht over hun eigen onderdanen toe. Deze uitzondering heeft weinig praktische betekenis als

het om Sudan gaat, maar in het algemeen rijst de vraag of de Veiligheidsraad de bevoegdheid heeft de rechtsmacht van het ICC te beperken.

J. Coll Metcalfe, De prijs van de waarheid.

– In welke samenleving zijn er meer beulen dan overlevenden? Het Gacaca systeem van lokale rechtspraak blijkt in de realiteit van de kleine gemeenschappen in Rwanda vrijwel niet te werken. Overlevenden wonen tussen de moordenaars, zijn bang voor ze en afhankelijk van ze. De Gacaca leek een mogelijkheid een einde te maken aan de straffeloosheid. Maar in een dorp zijn de mensen onderling afhankelijk van elkaar. Meer kans van slagen hebben de lokale rechtbanken in de grote steden, waar de sleutelfiguren – inmiddels 668 – van het Rwandese regiem terechtstaan.

En verder o.m.:

– Slachtoffercompensatie, een Argentijns precedent. Een felle discussie is gaande over de vergoedingen aan Argentijnen die onder de Junta het land moesten ontvluchten.

– De Bosnische Servische Republiek heeft een lijst van 892 verdachten overgedragen aan Bosnische justitie en aan de Internationale Hoge Vertegenwoordiger Paddy Ashdown. Het gaat om betrokkenen bij de Srebrenica massamoord, die nog steeds in overheidsdienst werkzaam zijn.

– Cambodja Khmer Rouge rechtspraak tussen Japanse en Chinese politiek ingeklemd.

Militair Rechtelijk Tijdschrift

98e jrg. nr 4, april 2005

LTZA 2 OC mr M.D. Fink, Irak na de bezetting.

– Op 28 juni 2004 werd de bezetting van Irak door de Verenigde Staten en het

Verenigd Koninkrijk opgeheven en kwam de soevereiniteit van Irak weer in Irakese handen. De Nederlandse strijdkrachten in Irak werden, evenals die van andere landen die een militaire bijdrage leverden, deel van de Multi-National Forces. Schr. gaat na in hoeverre de overdracht van soevereiniteit verandering bracht in het juridisch raamwerk en optreden van MNF nadat de bezetting was afgelopen. Hij beschrijft daartoe de juridische basis en rechtspositie van MNF, de wetgeving in Irak en het beleid ten aanzien van gedetineerden in Irak.

JEUGD-, RELATIE- & ERFRECHT

Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht

27e jrg. Nr 4, april 2005

Prof. mr J.C.M. Willems, Een verbod op slaan en de emancipatie van het kind.

– Na wetswijziging dient de opvoedplicht van ouders zonder toepassing van lichamelijk en geestelijk geweld te worden vervuld. Het is volgens schr. te hopen dat het kabinetsvoorstel spoedig tot wet wordt verheven: nieuwe hersenwetenschappelijke kennis en inzichten nopen tot het hoog op de politieke agenda houden van een ingrijpende verandering – op basis van een verbod op slaan en ander geweld in de opvoeding – in de rol van de overheid ten aanzien van opvoeding en kindbescherming.

Prof. dr C. de Hoog, mr ir W. de Jongh, Mediation en het ouderschapsplan.

– Recentelijk heeft minister Donner het conceptvoorstel 'Bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding' voor advies aan een aantal instanties voorgelegd. In dit artikel wordt ingegaan op enkele knelpunten die in dit conceptvoorstel aanwezig zijn. Deze knelpunten betreffen de basis van mediation: vrijwilligheid en de bedragen die het ministerie van Justitie beschikbaar stelt voor mediation.

Mr M.F.M. van den Berg, drs E.A. Groenhuijsen, De kleine Rubens in de Jeugdzorg.

– Overgewicht is een negatieve factor voor het welbevinden van het kind en brengt aantoonbaar een veelvoud van risico's met zich mee voor de ontwikkeling op korte en langere termijn. Schrs. vragen met dit artikel de aandacht van de jeugdzorg voor dit probleem. Zij pleiten er voor dat diverse instanties waaronder Bureau Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming gaan onderzoeken welke rol hen toekomt in deze problematiek.

Verder in deze aflevering o.m.: Prof. mr A.J.M. Nuytinck, Gezagsperikelen (Redactioneel over slordig wetgeven). *Mr R. van Coolwijk*, Adoptie van buitenlandse kinderen voor Nederlandse adoptieouders; de overgangsbepaling van de Wet conflictenrecht adoptie.

Nieuw Erfrecht

6e jrg. nr 2, april 2005

Met de volgende bijdragen: mr A.H.C. van Drooge, Kan niets doen een beschikkingsbehandeling zijn? *Mr W.D. Kolkman*, Uitleg van uiterste wilsbeschikkingen. Wat is duidelijk na HR 3 december 2004, NJ 2005, 58?

Prof. mr W.M. Kleyn, Het erfrechtelijke bewind in het kader van het overige BW. *Prof. mr B.E. Reinhardt*, Verdere mogelijkheden bij tweetrapsmakingen?

WPNR

136e jrg. nr 6617, 9 april 2005

Mr B. Braat, Wetsvoorstel 28 867 in rechtsvergelijkend perspectief.

– Schr. vergelijkt rechtsstelsels op het gebied van de algehele gemeenschap van goederen. Besproken worden twee nieuwe elementen van een Nederlands wetsvoorstel aan de hand van een vergelijking met de wetgeving van twee andere Europese landen, Frankrijk en Zwitserland en met name de wettelijke stelsels van huwelijksvermogensrecht van deze wetgevingen, te weten het Franse stelsel van de communauté réduite aux acquêts en het Zwitserse stelsel van de participation aux acquêts. Aan de orde komen de volgende kwesties: het scheppen van een regel ter bescherming van de echtgenoot-niet-schuldenaar en de introductie van de beleggingsleer in het kader van de vergoedingen tussen de verschillende vermogens van echtgenoten.

OMGEVINGSRECHT

Bouwrecht

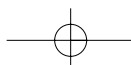
42e jrg. nr 4, april 2005

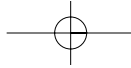
Drs H.E. Woldendorp, Wettelijk kader voor natuurbescherming.

– Dit is het eerste artikel in een reeks in dit tijdschrift over natuurbeschermingsregulering. Schr. geeft een overzicht van het wettelijke kader voor natuurbescherming op Europees en nationaal niveau. Met schema's inzake de toepassing van de gebiedsbescherming in de Vogel- en Habitatrichtlijnen.

Prof. mr P.J.J. van Buuren, mr drs A.M. Laninga-Busch, Ruimte reserveren voor zones langs hoofdinfrastructuur en waterberging.

– Bewerking van het advies van de Commissie van Advies inzake de Waterstaatswetgeving van november 2004 over juridische mogelijkheden om – naast het ruimtelijke ordeningsspoor – via de waterstaatswetgeving ruimtelijke reserveringen te maken. Een van de conclusies is dat aanpassing van de waterstaatswetgeving voor het doel van ruimtelijk reserveringen niet nodig is. Het instrumentarium van de WRO volstaat. Wel is beleid nodig en samenwerking tussen VWS en VROM.

De Gemeentestem

155e jrg. nr 7227, 9 april 2005

Mr J.J. Fokke, mr A.G.A. Nijmeijer, Vrijstellen met artikel 19 WRO.

– Analyse van jurisprudentie en de toepassingsmogelijkheden voor de (bouw)praktijk sinds de transformatie van artikel 19 Wet op de ruimtelijke ordening tot een zelfstandige projectprocedure, vijf jaar geleden.

TMA Tijdschrift voor Milieuschade en Aansprakelijkheidsrecht

19e jrg. nr 2, april 2005

E.D.M. Knegt, Luchtkwaliteit: regelgeving en rechtspraak.

– De uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak over het onvoldoende aandacht schenken aan het aspect van luchtkwaliteit bij plannen en projecten zijn een rechtstreeks gevolg van enkele Europese richtlijnen over de luchtkwaliteit, maar ook van de wijze waarop deze richtlijnen zijn doorvertaald in de Nederlandse regelgeving. Schr. belicht enkele hoofdelementen uit de Europese richtlijnen en gaat daarna in op de manier waarop die in Nederland zijn 'vertaald'. Vervolgens wordt besproken op welke wijze de rechtspraak met deze regelgeving is omgegaan. Ten slotte wordt een blik geworpen op de nieuwe regels die op dit moment in Nederland in voorbereiding zijn.

Verder in deze aflevering o.m.: mr H.F.M.W. van Rijswijk, prof. mr R.J.G.M. Widdershoven e.a. Doorwerking van het EG-recht, in het bijzonder in het waterbeheer.

WPNR

136e jrg. nr 6617, 9 april 2005

Mr M.H. Koster, Handel in emissierechten: het causale stelsel 'uitgesloten'?

– Dit artikel onderzoekt welke gevolgen de door de wetgever gekozen wijze van overdracht van emissierechten zal hebben. Schr. vindt, hoewel de emissiehandel haar regeling in een milieuwet vindt, dat voor een goede juridische vormgeving de regels van het Burgerlijk Wetboek onontbeerlijk zijn.

RECHTEN VAN DE MENS

Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht

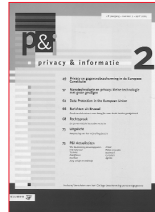
22e jrg. nr 4, april 2005

J.M. Milo, Sharp vs Thomson en Burnett's Trustees vs Grainger. Convergence van civil law en common law goederenrecht.

Zie onder Burgerlijk (proces) recht.

Privacy & Informatie

8e jrg. nr 2, april 2005

Prof. mr G. Overkleeft-Verburg, Privacy en gegevensbescherming in de Europese Constitutie.

– De wezenlijke grondrechtendiscussies concentreren zich in toenemende mate in Brussel. Dat blijkt ook uit de politieke besluitvorming over de drie belangrijkste privacykwesties op dit moment, te weten: verstrekking en gebruik van passagiersgegevens voor grensbewaking, de opname van biometrische gegevens in paspoorten en andere reisdocumenten en de oplegging van een bewaar- en vergaarplicht inzake verkeersgegevens aan telecomaandieners en andere service providers.

Mr R.C.P. Marbus, Nanotechnologie en privacy: kleine technologie met grote gevolgen.

– Nanotechnologie – het in staat zijn atomen en moleculen te manipuleren – kan grote gevolgen hebben voor (het recht op) privacy – heimelijk screenen, het gebruik van sensoren, monitoring. Het is daarom belangrijk om nu al stil te staan bij de privacyvraagstukken rondom deze kleine technologie en een discussie daarover op gang te brengen.

Mr P.J. Hustinx, Data Protection in the European Union.

– De Europese Data Protection Supervisor geeft een overzicht van de rol die databescherming speelt in de Europese instellingen en van zijn ervaringen sinds zijn aanstelling in 2004.

RECHTSPLEGING & PROCESRECHT

Tijdschrift voor Mediation

9e jrg. nr 1, 2005

A. Wolthuis, Mediation strafzaken; herstelrecht.

– Mediation tussen daders en slachtoffers van strafbare feiten heeft zich in

België de afgelopen jaren zowel voor jeugdigen als voor volwassen geïntegreerd in het rechtssysteem. Voor jeugdigen zijn er momenteel twee vormen: herstelbemiddeling en herstelgericht groepsoverleg (Hergo). Schr. stelt voor, ter opwarming, een aantal Nederlandse kinderrechters, officieren van justitie en politici naar o.m. België te sturen voor een werkbezoek. Dat lijkt een noodzakelijke stap in de lobby voor een experiment met Hergo in ons land.

Verder in deze aflevering Mieke van der Burg, Proefproject 'Mediation via de Commissie Gelijke Behandeling'. Erik Lopes Cardozo, Was het nu meditrage of arbitration? Alexander Labohm, Cees van Leuven, Het deskundigenbericht met toepassing van mediation.

SOCIAAL RECHT

PS Documenta

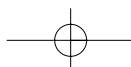
Nr 5, 11 april 2005

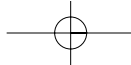
Maaïke van Ettekooven, Verordening 883/2004 van het Europees Parlement en de Raad betreffende de coördinatie van de socialezekerheidsstelsels.

– De op 30 april 2004 gepubliceerde Verordening (EG) nr 883/2004 van het Europees Parlement en de Raad betreffende de coördinatie van de socialezekerheidsstelsels (Pb EU L 166) zal op termijn Verordening (EEG) nr 1408/71 betreffende de toepassing van de socialezekerheidsregelingen op werknemers en zelfstandigen, alsmede op hun gezinsleden die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, vervangen. Op de vraag of met de nieuwe Verordening een (significante) vereenvoudiging wordt gerealiseerd valt geen eensluidend antwoord te geven.

H. van der Most, Inzichten Mensenrechtencomité genegeerd.

– In de zaak Derksen en Bakker vertonen de 'views' van het Comité voor de Rechten van de Mens d.d. 1-4-2004 zodanige gebreken dat de reactie van de Nederlandse regering te begrijpen en te rechtvaardigen is. Als de essentiële onderdelen van een uitspraak – bindend of niet – simpelweg uitgaan van een verkeerde veronderstelling en

als vaststaand aannemen precies dat wat nu juist in geschil is, dan mag een oordeel niet in vooroordeel omslaan. De views van het Comité kunnen thans geen aanleiding vormen om terug te komen op de eerdere jurisprudentie van de Centrale Raad van Beroep, waarin die Raad uitsprak dat aan de Anw geen recht op halfwezenutkering kan worden ontleend als de verzekerde is overleden vóór de inwerkingtreding van de Anw. Op die jurisprudentie zou slechts moeten worden teruggekomen indien alsnog kan worden aangetoond dat de AWW of de Anw – op andere dan de door het Comité abusievelijk aangenomen gronden – een ongeoorloofd onderscheid zouden bevatten.

SMA

60e jrg. nr 4, april 2005

Mr P.F. van Loo, Partners in Europa. De Euro-CAO.

– Rubriek Deze Maand over de suggestie van de Europese Commissie om te komen tot een kader voor transnationale collectieve onderhandelingen waarbinnen ondernemingen en sectoren onderwerpen als werkorganisatie, werkgelegenheid, arbeidsomstandigheden en beroepsopleiding zouden kunnen oppakken. Er zijn genoeg redenen om na te denken over vormgeving, nut en/of noodzaak van de introductie van de introductie van de Euro-CAO.

Mr R.L. van Heusden, Kabinetsvoorstel WW: wie B zegt moet ook A zeggen.

– N.a.v. de adviesaanvraag aan de SER over de schrapping van (een deel van) de B-grond voor verwijtbare werkloosheid vraagt schr. zich af of hiermee volstaan kan worden bij het oplossen van de pro forma-problematiek. Volgens hem is dat niet zo. *Verder in deze aflevering o.m.: mr H.J. Brouwer, mr G.H.J. ter Meulen*, Interne flexibiliteit bij universiteiten (tweede artikel in een in 2003 gestarte reeks over interne flexibilisering). *Prof. mr I.P. Asscher-Vonk*, De filosofische inspiratie van M.G. Levenbach.

Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken

Nr 2, april 2005

Mr L. Bessems, VUT/Prepensioen en Levensloop. *G.P.C.M. Riemen*, Intervenieren bij de aanvullende pensioenen. *Zie onder Handels- en economisch recht.*

Tijdschrift voor Vergoeding Personenschade

8e jrg. nr 1, 2005

Dr B. Sorgdrager, Gehoorschade, een klassieke beroepsziekte.

– Gehoorschade door lawaai staat nog steeds in de top van gemelde beroepsziekten. Gehoorschade bij jongeren is een toenemend probleem, vooral door niet-beroepsmatige blootstelling aan lawaai. Diverse sectoren hebben activiteiten ondernomen om het optreden van gehoorschade tegen te gaan. Slechthorendheid levert bij 200.000 werkenden problemen op in het dagelijks functioneren. In beroepen met hoge communicatie-eisen leidt het tot oververmoeidheid en arbeidsuitval. *Verder in deze aflevering o.m.M. Landman*, Arbeidsongeschiktheidsbeoordeling WAO, WAZ, Wajong. Wijzigingen per 1 oktober 2004.

STAATS- & BESTUURSRECHT

BenM Tijdschrift voor beleid, politiek en maatschappij

32e jrg. nr 1, 2005

Themanummer tussen Brussel en de Polder. Met de volgende bijdragen: dr S. Princen, dr K. Yesilkagit, Tussen

Brussel en de Polder. De Europeanisering van politiek en bestuur in Nederland. *Drs E. Mastenbroek*, Europa tegen heug en meug? De omzetting van richtlijnen in Nederland. *Dr M. Haverland*, Europeanisering van beleid in soorten en maten. Milieu en transport vergeleken. *R. Holzacker*, Parlementaire controle op EU-besluitvorming in Nederland. *Dr L. Besselink*, De invloed van Europeanisering op de constitutionele verhoudingen in Nederland.

Juridisch up to Date

Nr 7, 14 april 2005

Mr J.H.W. Koster, Publiek Private samenwerking en gebiedsontwikkeling.

– Er staan diverse interessante gebiedsontwikkelingsprojecten op stapel. Markt en overheid zijn beide gemotiveerd om daarbij op succesvolle wijze samen te werken. Het gaat om samenwerkingsvormen die deels voortborduren op reeds bekende Publiek Private Samenwerkingsvormen, maar die deels ook vragen om creatieve oplossingen, waarbij de sterke kanten van publieke en van private partijen gebundeld moeten worden.

TAR/Justicia

Nr 2, 2004

J. Kocken, De Antilliaanse rechtsvinding: het pokopoko-beginsel en 'judicial engineering'. – Moeten aan de Antilliaanse overheid andere (lagere) eisen worden gesteld dan een de Nederlandse? Een bijdrage aan een lopende discussie.

STRAF (PROCES)RECHT, PENITENTIAIR RECHT & CRIMINOLOGIE

Delikt en Delinkwent

Nr 4, april 2005

M.S. Groenhuijsen, Over toeval in het wetgevingsdebat over strafprocesrecht: de uitbouw van een contradictoire gedingstructuur in strafzaken.

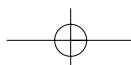
– Schr. benadrukt dat de aandacht die bepaalde wetswijzigingen trekken niet steeds rechtvevendig is aan de mate waarin die verandering van invloed is op de rechtspraktijk of op het systeem van het Wetboek van Strafrecht of Strafvoeding. Kan werkelijk worden volgehouden dat de opkomst van de strafrechtsbedeling minder ingrijpend is dan de opeenvolgende aanpassingen in het regiem rond de transactie? Er lijkt volgens schr. op z'n minst sprake van een zekere mate van toeval die meebepalend is voor de vraag welke issues in het wetgevings(voor)traject breed worden besproken en daarnaast ook wetenschappelijk zorgvuldig worden gewikt en gewogen. Schr. licht deze stelling toe aan de hand van twee noviteiten in het strafprocesrecht, waaronder het spreekrecht.

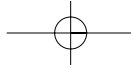
M. Malsch, J. Muijsken, M. Visscher, Geweld in perspectief: mishandeling in de huiselijke sfeer en belaging in het strafproces.

– Huiselijk geweld en belaging hebben de laatste decennia veel van hun onzichtbaarheid verloren. In dit artikel wordt de Aanwijzing Huiselijk geweld besproken en wordt ingegaan op de resultaten van onderzoek naar meldingen bij de politie van geweld in de huiselijke sfeer en belaging. Onderzocht is welke de kenmerken zijn van deze vormen van criminaliteit. Vastgesteld wordt welk deel van deze zaken voor de rechter komt en wat de straffen zijn die worden opgelegd. Ook wordt de te verwachten effectiviteit van de Aanwijzing Huiselijk Geweld besproken.

E.F. Stamhuis, Rechtsmiddelen in verwijderingsprocedures: het koninkrijk staat er weer gekleurd op.

– Op 1 januari 2004 trad de Cassatieregeling in uitleveringszaken voor de Nederlandse Antillen en Aruba in werking. Vanaf

wetgeving

die datum was voor alle personen in het koninkrijk, die betrokken waren in een uitleveringsprocedure, cassatieberoep op de Hoge Raad mogelijk. De op 12 mei 2004 in werking getreden Overleveringswet beperkte de mogelijkheden voor cassatieberoep. Het resultaat van deze twee wijzigingen is een gebrek aan uniformiteit, dat door de omstandigheden niet gerechtvaardigd wordt. In dit artikel wordt de Antilliaanse/Arubaanse rechtstoestand behandeld, alsmede de wijziging van het rechtsmiddelenregime in de Overleveringswet.

TAR/Justicia

Nr 3, 2004

D.H. de Jong, De grondslagleer en minimumstraffen.

– Bespreking vanuit Antilliaans perspectief van de eisen, die aan een tenlastelegging moeten worden gesteld, met aandacht voor de (geringe) verschillen tussen het Antilliaanse en het Nederlandse recht op dit punt. De auteur heeft de Antilliaanse wetgever in overweging om de ruime Nederlandse mogelijkheid tot wijziging van de tenlastelegging over te nemen en bekritiseert de ondoordachte wijze, waarop de minimumstraf in de Antilliaanse wet is opgenomen.

Tijdschrift voor Mediation

9e jrg. nr 1, 2005

A. Wolthuis, Mediation in strafzaken; herstelrecht.

Zie onder Rechtspleging en procesrecht.

Tijdschrift voor Vervoer & Recht

Nr 3, april 2005

In deze aflevering o.m. *mr H. van der Wiel*, De strafrechtelijke kant van de verontreiniging van de Nederlandse territoriale zee door schepen. *Vonnis Rechtbank Amsterdam 29.8.2002* in de gevoegde 'Mosträum'- en 'Sundsträum'-zaken.

VREEMDELINGENRECHT

Migrantenrecht

19e jrg. nr 2, april 2005

Mr G. Cardol, Het belang van het kind in het vreemdelingenrecht.

– Naar aanleiding van de uitspraak van 23 september 2004 van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, waarin de Afdeling een uitleg gaf aan artikel 3 van het Kinderrechtenverdrag, gaat schr. dieper in op de betekenis van deze bepaling en confronteert daarbij de uitleg die in het vreemdelingenrecht wordt gegeven met de uitleg die in het jeugdrecht aanvaard is. De

Afdeling zou zich moeten herbezinnen op haar interpretatie van wat het belang van het kind inhoudt.

VROUW & RECHT

Africa Legal Aid Quarterly

(www.afla.unimaas.nl)

July/September 2003

Thema: Women in Conflict Situations. Met de volgende bijdragen: *Prof. Shadrack B.O. Gutto*, Human & Gender Rights in the African Union and NEPAD. *Ingrid Westendorp*, Haven or Hell? The Effect of Domestic Violence On Women's Housing Rights. *Kwaku Ansa-Asare*, Marital Rape in Ghana? A Solution in Search of a Problem. *Helène Combrinck*, Reforming Laws on Sexual Violence in Africa: A New Approach Required. *Nana Asantewa Afadzinu*, Towards a Better Future for Ghanaian Women; Eradicating Violence against Women. *Prof. Christa Rautenbach*, Male Primogeniture Unconstitutional: A Legal Victory for African Woman in South Africa! *Nana Oye Lithur*, Gender Based Violence and the Health Sector: Assessing Prevalence and Effective Interventions to Address Gender Based Violence in Ghana. *Rikki Holtmaat*, The Significance of Article 5a CEDAW. ■

Een overzicht van aanhangige wetsvoorstellen en gepubliceerde staatsbladen met links naar de integrale Kamerstukken is opgenomen op de NJB-site op Internet.

STAATSBLAD

Appartementsrechten

Inwerkingtreding

De Wet van 19 februari 2005 tot wijziging van titel 5.9 (Appartementsrechten) van het Burgerlijk Wetboek (Stb. 2005, 89) treedt in werking met ingang van 1 mei 2005.

Inwerkingtredingsbesluit van 21-3-2005, Stb. 2005, 160

Zie de toelichting in NJB 2005/11/p.607.

Minder leden PS en GS

Wet tot wijziging van de Provinciewet in verband met vermindering van het aantal leden van provinciale staten en gedeputeerde staten.

– Het aantal leden van provinciale staten en van gedeputeerde staten wordt vermindert. Het voorstel vloeit voort uit een algemeen overleg op 14 dec. 1999 met de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties uit de Tweede Kamer over de notitie 'Beperking van het aantal leden van provinciale staten' (K. 26 422, nrs 2-3). Op 27 april 1999 had de Tweede Kamer om die notitie verzocht tijdens het debat over de notitie 'Inrichting en functioneren binnenlands bestuur' (K. 26 422, nr 1). Een provincie met 400.001 inwoners en minder krijgt 39 statenleden, die met meer dan 2000.000 inwoners krijgt er 55. Ook wordt voorzien in een kleine vermindering van het aantal gedeputeerden.

Inwerkingtreding op 15-3-2005.

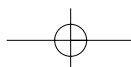
Wet van 24-2-2005, Stb. 2005, 185 en inwerkingtredingsbesluit van 23-3-2005, Stb. 2005, 186

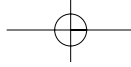
(K. 27 214)

Vrijstelling tewerkstellingsvergunning

Besluit tot wijziging van het Besluit uitvoering Wet arbeid vreemdelingen teneinde de in dat besluit opgenomen vrijstelling van het verbod voor een werkgever om een vreemdeling in Nederland arbeid te laten verrichten zonder tewerkstellingsvergunning op een tweetal nieuwe categorieën van vreemdelingen van toepassing te doen zijn.

– In deze wijziging van het Besluit uitvoering Wet arbeid vreemdelingen worden enkele categorieën vreemdelingen uitgezon-

derd van het verbod om een vreemdeling in Nederland arbeid te laten verrichten zonder tewerkstellingsvergunning: potentiële werknemers in de sector betaald voetbal; slachtoffers en/of getuigen/aangevers van mensenhandel; gezinsleden van kennismigranten.

Inwerkingtreding 13-4-2005.

Besluit van 17-3-2005, Stb. 2005, 187

DNA-onderzoek in strafzaken

Tekstplaatsing

Beschikking van de minister van Justitie houdende plaatsing van de tekst van het Besluit DNA-onderzoek in strafzaken, zoals dit luidt met ingang van 1 februari 2005.

Beschikking van 14-3-2005, Stb. 2005, 188

Zie voor de wijzigingen die op 1-2-2005 in werking traden NJB 2005/5/p. 281.

Leegstandwet en studentenhuisvesting

Inwerkingtreding

De wet van 2 maart 2005 tot wijziging van de Leegstandwet (verlenging duur vergunning voor verhuur van woonruimte in leegstaande woningen en gebouwen) (Stb. 135) is op 15 april 2005 in werking getreden.

Inwerkingtredingsbesluit van 31-3-2005, Stb. 2005, 191

Zie de toelichting in NJB 2005/14/762.

NIEUWE WETSVORSTELLEN

Rechtsbescherming ruilplan naar burgerlijke rechter

Wetsvoorstel (22-3-2005) tot wijziging van de Reconstructiewet concentratiegebieden (opdragen van de rechtsbescherming ter zake van het ruilplan aan de burgerlijke rechter)

– Dit wetsvoorstel vloeit voort uit een toezegging van de minister van LNV bij de plenaire behandeling in de Eerste Kamer der Staten-Generaal van het wetsvoorstel houdende wijziging van de Reconstructiewet concentratiegebieden. De Reconstructiewet concentratiegebieden bevat een regeling voor herverkaveling van delen van de concentratiegebieden. De herverkaveling valt uiteen in twee procedure-onderdelen, namelijk het ruilplan en de lijst der geldelijke regelingen (artikel 58 Reconstructiewet). Het ruilplan behelst de inventarisatie van eigendoms-, beperkte en gebruiksrechten in het te herverkavelen 'blok' alsmede de vaststelling van de nieuwe verdeling van die rechten over de in de herverkaveling betrokken eigenaren en andere gerechtigden. Met de lijst der rechthebbenden vindt verrekening van de financiële gevolgen van

de herverkaveling plaats met de eigenaren en andere rechthebbenden. Bij de behandeling van genoemd wetsvoorstel in de Eerste Kamer bleek dat de Eerste Kamer de voorgestelde regeling inzake de rechtsbescherming ter zake van de lijst der geldelijke regelingen onderschrijft, maar bezwaren heeft tegen het wetsvoorstel omdat het de bestuursrechtelijke rechtsbescherming die de Reconstructiewet biedt ter zake van het ruilplan ongemoeid laat. De Eerste Kamer vond dat bij het ruilplan de herverdeling van eigendoms-, beperkte en gebruiksrechten zodanig centraal staat dat terzake van het ruilplan juist de burgerlijke rechter bevoegd zou moeten zijn, zoals dat ook met vergelijkbare procedureonderdelen in de Landinrichtingswet het geval is. In dit wetsvoorstel wordt nu ook voor het ruilplan in rechtsbescherming via de burgerlijke rechter voorzien.

TK.'04'05 – 30 051, nr 1

Aanpak BTW-constructies

Wetsvoorstel (1-4-2005) tot wijziging van de Wet op de omzetbelasting 1968 in verband met de aanpak van constructies met betrekking tot (on)roerende zaken alsmede in verband met een aanpassing op enkele onderdelen

– Nederland wordt – net als een aantal andere lidstaten van de Europese Unie – in toenemende en omvangrijke mate geconfronteerd met BTW-constructies. In Nederland gaat het vooral om BTW-constructies die worden opgezet door, of ten behoeve van, niet-belastingplichtige rechtspersonen of belastingplichtigen die uitsluitend prestaties verrichten die zijn vrijgesteld. Het gaat daarbij vooral om de BTW druk aan de inkoopkant (zgn. BTW-voordruk) ter zake van de aankoop van kostbare roerende zaken en diensten, en van bedrijfsinstallaties. Zo worden niet alleen complete bedrijfsinstallaties, medische apparatuur, kantoor- of schoolinventarissen, CV- en liftinstallaties, telefooncentrales en andere kostbare goederen maar ook speciaal ontwikkelde en aangepaste software, op fiscaal gekunstelde wijze verkregen of na verkoop weer teruggehuurd; de gebruikte constructies worden aangeduid als constructies roerende zaken of als lease-, sale-en-leaseback- en herzieningsconstructies. Anderzijds gaat het om constructies die zijn gesignaleerd met betrekking tot 'nieuwe' onroerende zaken – nieuwbouw en verbouw van bijvoorbeeld bedrijfspanden en schoolgebouwen – waarin kunstmatig lage prijzen worden gehanteerd ter minimalisering van de BTW-druk. Het voorstel beoogt de bestrijding van constructies met (on)roerende zaken door niet-belastingplichtige lichamen en vrijgestelde ondernemers die erop zijn ge-

richt de omzetbelastingheffing te beperken of uit te stellen. Daarnaast wordt voorgesteld de Wet op de omzetbelasting 1968 te wijzigen in verband met recente uitspaken van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen en wijzigingen in andere wetgeving.

TK.'04'05 – 30 061, nrs 1-5

Toeslag WAO-ers elders in Europa afgebouwd

Wetsvoorstel (4-4-2005) houdende overgangsrecht inzake de beëindiging van het recht op toeslag op grond van de Toeslagenwet binnen de Europese Unie, de Europese Economische Ruimte en Zwitserland.

– Mensen met een arbeidsongeschiktheids- of ziekte-uitkering die elders in Europa (Europese Unie, Noorwegen, Liechtenstein, IJsland en Zwitserland) wonen, behouden door een overgangsregeling tijdelijk het recht op de eventuele toeslag op hun uitkering. Het gaat om mensen die een aanvulling op hun uitkering krijgen, omdat ze anders onder het sociaal minimum zouden komen. De toeslagen op deze uitkeringen worden in de toekomst alleen in Nederland uitgekeerd en niet langer in andere Europese landen.

Op grond van de overgangsregeling wordt de toeslag voor bestaande gevallen geleidelijk afgebouwd. In het eerste jaar ontvangt men nog de hele toeslag, in de volgende drie jaar wordt dat jaarlijks met eenderde verminderd.

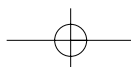
TK.'04'05 – 30 063, nrs 1-4

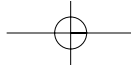
Risicoleerlingen

Wetsvoorstel (5-4-2005) tot wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs en de Wet educatie en beroepsonderwijs om meer ruimte te scheppen voor samenwerking tussen in die wetten geregelde onderwijsinstellingen

– Het voorstel vergemakkelijkt de samenwerking tussen scholen voor voortgezet onderwijs (VO) en instellingen voor beroepsonderwijs en volwasseneneducatie (BVE) om te voorkomen dat risicoleerlingen het VO zonder diploma verlaten. In de eerste plaats wordt de mogelijkheid uitgebreid voor leerlingen om onderwijs te volgen op een andere school dan waar zij staan ingeschreven. Deze 'Zwolse' variant is thans alleen mogelijk voor leerlingen in het voorbereidend beroepsonderwijs. In de tweede plaats mogen leerlingen in het VO alvast vakken volgen van een opleiding in het BVE. In de derde plaats wordt het eenvoudiger om minderjarige leerlingen aan het volwasseneneducatie te laten deelnemen. Thans is hiervoor dispensatie vereist.

TK.'04'05 – 30 068, nrs 1-4

VERVOLGSTUKKEN

Combineren van arbeid en zorg

Intrekking wetsvoorstel

Brief van het Tweede Kamerlid Van de Camp (7-4-2005) tot intrekking van het initiatiefwetsvoorstel van het lid Bijleveld-Schouten houdende wijziging van het Burgerlijk Wetboek en enige andere wetten in verband met het stellen van regels inzake het combineren van arbeid en zorg.

– Het wetsvoorstel wordt ingetrokken omdat door een aantal wetten, waaronder de Wet arbeid en zorg, inmiddels is voorzien in de onderwerpen van het initiatiefwetsvoorstel.

TK.'04'05 – 26 009, nr 7

Zelfregulering in hoger onderwijs

Brief van de staatssecretaris van OCW (4-4-2005) over het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, gericht op vermindering en vereenvoudiging van regelgeving en op verdere zelfregulering in het hoger onderwijs.

TK.'04'05 – 27 848, nr 11

Afbouw eigenwoningforfait bij aflossing hypotheekschuld

Intrekking wetsvoorstel

Brief van het Tweede Kamerlid Van de Camp (7-4-2005) tot intrekking van het initiatiefwetsvoorstel van het lid Hillen, houdende wijziging van de Wet Inkomstenbelasting 2001, inzake afbouw eigenwoningforfait bij aflossing hypotheekschuld.

– De intrekking geschiedt omdat het onderwerp van dit initiatiefwetsvoorstel inmiddels is opgenomen in de wet van 18 december 2003, Stb. 533.

TK.'04'05 – 28 056, nr 10

Verplichte beroepspensioenregeling

Brief van de minister van SZW (8-4-2005) en tekst van het gewijzigd wetsvoorstel (12-4-2005) bij het wetsvoorstel voor een nieuwe regeling voor verplichte deelneming in een beroepspensioenregeling.

TK.'04'05 – 29 481, nr 12 en EK. nr A

Planschadevergoedingsovereenkomsten

Nader voorlopig verslag (12-4-2005) over het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet op de Ruimtelijke Ordening (verjaring van en heffing bij planschadevergoedingsaanpak, alsmede planschadevergoedingsovereenkomsten).

EK.'04'05 – 29 490, nr D

Orgaandonatie

Tweede nota van wijziging (12-4-2005) bij het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet op de orgaandonatie (evaluatie).

TK.'04'05 – 29 494, nr 10

Aansluitende zone voor het Koninkrijk

Eindverslag (15-4-2005) over het wetsvoorstel tot instelling van een aansluitende zone voor het Koninkrijk.

EK.'04'05 – 29 533 (R 1758), nr A

Scheiden zonder rechter en voortgezet ouderschap

Brief van de minister van Justitie (29-3-2005), nota n.a.v. het verslag en nota van wijziging bij het initiatiefwetsvoorstel van het lid Luchtenveld tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek, van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en van enkele andere wetten in verband met de invoering van de mogelijkheid van beëindiging van het huwelijk zonder rechterlijke tussenkomst alsmede van een gewijzigde vaststelling en effectieve handhaving van de afspraken en rechterlijke beslissingen die in verband met de ontbinding van het huwelijk of nadien tot stand zijn gekomen over de wijze waarop door beide ouders vorm wordt gegeven aan het voortgezet ouderschap.

– De minister concludeert in zijn brief dat het initiatiefwetsvoorstel de scheidings- en omgangsproblematiek niet zal verbeteren. Eerder zal het wetsvoorstel de ouders meer mogelijkheden bieden hun strijd voort te zetten. De voorstellen, in het bijzonder de norm van gelijkwaardig ouderschap en de minimumnorm voor omgang, brengen een juridisering van de problematiek met zich mee terwijl een dejuridisering van de problematiek wenselijk is.

TK.'04'05 – 29 676, nr 8

Inkomensbegrip Wet op de rechtsbijstand

Nota n.a.v. het verslag en nota van wijziging (6-4-2005) bij het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet op de rechtsbijstand houdende aanpassing van het inkomens- en vermogensbegrip.

TK.'04'05 – 29 685, nrs 6-7

Vreemdelingenwet: inburgering in het buitenland

Tekst van het gewijzigd wetsvoorstel (5-4-2005) tot wijziging van de Vreemdelingenwet 2000 in verband met het stellen van een inburgeringvereiste bij het toelaten van bepaalde categorieën vreemdelingen.

EK.'04'05 – 29 700, nr A

Samenwerking politieregio's

Eindverslag (5-4-2005) over het wetsvoorstel tot wijziging van de Politiewet 1993 in verband met het stellen van regels voor het treffen van samenwerkingsvoorzieningen op initiatief van politiekorpsen en voor de informatie- en communicatievoorzieningen van de politie.

EK.'04'05 – 29 703, nr A

Schadevergoeding door olieverontreiniging

Eindverslag (5-4-2005) over het wetsvoorstel tot goedkeuring van het op 16 mei 2003 te Londen tot stand gekomen Protocol bij het Internationaal Verdrag betreffende de instelling van een Internationaal Fonds voor vergoeding van schade door verontreiniging door olie, 1992.

EK.'04'05 – 29 705 (R 1766), nr B

Wet op de waterkering

Eindverslag (12-4-2005) over het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet op de waterkering en intrekking van de Deltawet grote rivieren, de Deltawet, de Deltaschadewet, de Wet schade oesterkwekers, de Vergunningwet Westerschelde, de Zuiderzeewet en de Zuiderzeesteunwet.

EK.'04'05 – 29 747, nr B

Vergoeding advocatenkosten bij toevoegingen

Eindverslag (12-4-2005) over het wetsvoorstel op de rechtsbijstand en het Wetboek van Strafvordering houdende regeling van de vergoeding aan de verdachte ingeval van toepassing van artikel 591a van het Wetboek van Strafvordering.

EK.'04'05 – 29 756, nr A

Milieu-effectrapportage plannen

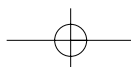
Verslag (6-4-2005) over het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet milieubeheer i.v.m. de uitvoering van richtlijn nr 2001/42/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 27 juni 2001 betreffende de beoordeling van de gevolgen voor het milieu van bepaalde plannen en programma's (PbEG L 197).

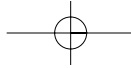
TK.'04'05 – 29 811, nr 6

Wet medezeggenschap werknemers

Tweede nota van wijziging (8-4-2005) bij het wetsvoorstel met bepalingen over de medezeggenschap van werknemers.

TK.'04'05 – 29 818, nr 9

Selectie van studenten

Memorie van antwoord (1-4-2005) en eindverslag (12-4-2005) bij het wetsvoorstel met tijdelijke regels betreffende experimenten in het hoger onderwijs op het gebied van vooropleidingseisen aan en selectie van aanstaande studenten en op het gebied van heffing van collegegeld.

EK.'04'05 – 29 819, nrs c-d

Videoconferentie in het strafrecht

Voorlopig verslag (12-4-2005) over het wetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht en Wetboek van Strafvordering en enige andere wetten in verband met het gebruik van de videoconferentie in het strafrecht.

EK.'04'05 – 29 828, nr B

Erkenning en Tenuitvoerlegging inbeslagneming bewijsstukken

Memorie van antwoord (8-4-2005) bij het wetsvoorstel tot implementatie van het kaderbesluit nr 2003/577/JZB van de Raad van de Europese Unie van 22 juli 2003 inzake de tenuitvoerlegging in de Europese Unie van beslissing tot bevestiging van voorwerpen of bewijsstukken (PbEG L 196).

EK.'04'05 – 29 845, nr B

Kentekenregistratiesysteem voor bromfietsen

Tweede nota van wijziging (7-4-2005) bij het wetsvoorstel tot wijziging van de Wegenverkeerswet 1994 en enkele andere wetten in verband met de invoering van een kentekenregistratiesysteem voor bromfietsen alsmede vaststelling van overgangsbepalingen in verband daarmee.

TK.'04'05 – 29 910, nr 9

Gerechtstolken en beëdiging

Brief van de ministers van Justitie en voor Vreemdelingenzaken en Integratie (29-3-2005) over het wetsvoorstel met regels inzake beëdiging, kwaliteit en integriteit van beëdigde vertalers en van gerechtstolken die werkzaam zijn binnen het domein van justitie en politie (Wet gerechtstolken en beëdigde vertalers).

TK.'04'05 – 29 936 en 29 482, nr 7

Invoering medezeggenschap werknemers

Tweede nota van wijziging (8-4-2005) bij het wetsvoorstel tot vaststelling van regels voor overgangs- en invoeringsrecht voor de totstandkoming van de Wet medezeggenschap werknemers.

TK.'04'05 – 29 945, nr 8

Benzinemarkt

Nota n.a.v. het verslag (8-4-2005) bij het wetsvoorstel met regels met betrekking tot het in gebruik geven van grond ten behoeve van de verkoop van motorbrandstoffen aan wegen in beheer bij het Rijk (Wet tot veiling van bepaalde verkooppunten van motorbrandstoffen).

TK.'04'05 – 29 951, nr 6

Actief burgerschap op school

Nota n.a.v. het verslag (12-4-2005) bij het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet op het primair onderwijs, de Wet op de expertisecentra en de Wet op het voortgezet onderwijs in verband met de bevordering van actief burgerschap en sociale integratie en van de Wet op het primair onderwijs in verband met het bieden van meer ruimte voor het invullen van expressie-activiteiten en het invoeren van de mogelijkheid dat het onderwijs mede de Duitse of Franse taal omvat.

TK.'04'05 – 29 959, nr 6

Facultatief Protocol inzet kinderen bij gewapende conflicten

Verslag van de Staten van Aruba (12-4-2005) over het wetsvoorstel tot Goedkeuring en uitvoering van het op 25 mei 2000 te New York totstandgekomen Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van het kind inzake de betrokkenheid van kinderen bij gewapende conflicten.

TK.'04'05 – 29 976 (R 1780), nr 5

Bronbelasting Nederlandse Antillen

Verslag (12-4-2005) over het wetsvoorstel tot wijziging van de Belastingregeling voor het Koninkrijk als gevolg van de spaarrenterichtlijn.

TK.'04'05 – 29 979 (R 17 81), nr 8

Vervallen van concernfinancieringsregeling

Verslag (8-4-2005) over het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet op de vennootschapsbelasting 1969.

TK.'04'05 – 29 998, nr 4

Productierechten in Meststoffenwet

Nota n.a.v. het verslag (11-4-2005) bij het wetsvoorstel tot wijziging van de Meststoffenwet en intrekking van de Wet verplaatsing mestproductie en de Wet herstructurering varkenshouderij (vereenvoudiging productierechten).

TK.'04'05 – 30 004, nr 6

Nieuwe regels omtrent prospectus op 1 juli 2005 van kracht

Nota van wijziging (11-4-2005) bij het wetsvoorstel tot Wijziging van de Wet toezicht effectenverkeer 1995 ter implementatie van richtlijn nr. 2003/71/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 4 november 2003 betreffende het prospectus dat gepubliceerd moet worden wanneer effecten aan het publiek worden aangeboden of tot de handel worden toegelaten en tot wijziging van Richtlijn 2001/34/EG (PbEU L 345) en tot uitvoering van verordening nr. 809/2004 van de Commissie van de Europese Gemeenschappen van 29 april 2004 tot uitvoering van Richtlijn 2003/71/EG van het Europees Parlement en de Raad wat de in het prospectus te verstrekken informatie, de vormgeving van het prospectus, de opneming van informatie door middel van verwijzing, de publicatie van het prospectus en de verspreiding van advertenties betreft (PbEU L 149).

TK.'04'05 – 30 013, nr 6

Wet werk en inkomen

Brief van de minister van SZW (8-4-2005) over het wetsvoorstel tot bevordering van het naar arbeidsvermogen verrichten van werk of van werkhervatting van verzekerden die gedeeltelijk arbeidsgeschikt zijn en tot het treffen van een regeling van inkomen voor deze personen alsmede voor verzekerden die volledig en duurzaam arbeidsongeschikt zijn

TK.'04'05 – 30 034, nr 8

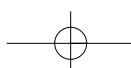
NOTA'S, RAPPORTEN & VERSLAGEN

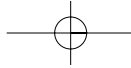
Informele reorganisaties

Brief van de minister van Justitie (8-4-2004) waarin hij een rapportage aanbiedt naar de huidige praktijk van informele reorganisaties en de zich daarbij voordoende knelpunten (ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer).

– Onder informele reorganisatie wordt in de context van dit onderzoek een operationele en/of financiële reorganisatie verstaan die tot stand wordt gebracht zonder gebruik te maken van de wettelijke procedures (faillissement, surseance van betaling en WSNP).

Aanbevelingen zijn o.m.: Een gedragscode die de rechten en verplichtingen van debiteur en schuldeisers vastlegt, kan bijdragen aan een grotere slaagkans voor informele reorganisaties; om meer informele reorganisaties te laten slagen zou personeel een-

voudiger en goedkoper moeten kunnen afvloeien, maar gewaakt dient te worden tegen misbruik. De onderzoekers pleiten voor een gespecialiseerd orgaan dat zich toelegt op de juridische en bedrijfseconomische aspecten van insolventievraagstukken; een verruiming van de mogelijkheden van een akkoord in surseance zou evenzeer voor informele procedures moeten gelden; een wettelijke verplichting tot doorleveren c.q. doorfinancieren voor bepaalde crediteuren, zoals die nu al bestaat voor nutsbedrijven, kan volgens de onderzoekers leiden tot een minder soepele houding bij deze groepen crediteuren.

TK.'04'05 – 24 036, nr 311

Bodemsaneringsbeleid

Brief van de staatssecretaris van VROM (7-4-2005) met zijn visie op het bodemsaneringsbeleid.

– In deze brief gaat hij in op de kritiek die de Algemene Rekenkamer in haar rapport van 8 maart 2005 (kamerstuk 30 015, nrs 1 en 2) heeft geuit op de voortgang van de bodemsanering. In de visie van de bewindslieden van VROM kan het verantwoord omgaan met aanwezige bodemverontreiniging alleen waargemaakt worden in een samenspel tussen eigenaren, initiatiefnemers, financiers (waaronder de bij de veroorzaking betrokken partijen), de participerende overheid en de toezichthoudende en handhavende overheid. De staatssecretaris geeft aan hoe hij de verantwoordelijkheidsverdeling tussen deze genoemde partijen ziet.

TK.'04'05 – 30 015, nr 11

Enquête Bouwnijverheid

Lijst van vragen en antwoorden (vastgesteld 4 april 2004) naar aanleiding van de brief van 9 maart 2005 van de regering inzake het schikken van verhaalsacties inzake bouwfraude (kamerstuk 28 244, nr 94).

TK.'04'05 – 28 244, nr 96

Klokkenluiders

Brief van de ministers van EZ en van SZW en van Justitie (5-4-2005) over de rechtspositie van klokkenluiders.

– Voor de bescherming van klokkenluiders in het bedrijfsleven wil het kabinet de zelfregulering door de sociale partners een kans geven. Een bonus voor klokkenluiders is in de ogen van het kabinet een 'verkeerd signaal'. Sinds 1 mei 2003 schrijft de Ambtenarenwet voor dat alle overheden voor de eigen ambtenaren een klokkenluidersregeling moeten vaststellen. In datzelfde jaar heeft de Stichting van de Arbeid op verzoek van het kabinet gedragsregels voor klokkenluiders in het bedrijfsleven ontwikkeld.

In deze gedragsregels staan onder meer elementen voor een zorgvuldige meldingsprocedure en de mogelijkheid onafhankelijke vertrouwenspersonen aan te stellen in ondernemingen en bedrijfstakken. Het kabinet vindt dat werkgevers en werknemers in de eerste plaats zelf verantwoordelijk zijn deze gedragsregels om te zetten in een regeling voor de eigen onderneming of bedrijfstak. 'Het kabinet is van mening dat deze zelfregulering de kans moet worden gegeven', schrijven de ministers.

In de loop van 2006 zal worden gekeken in hoeverre deze zelfregulering inderdaad heeft plaatsgevonden en ook het gewenste effect heeft. Soms is de klokkenluider zelf betrokken geweest bij de strafbare feiten, waarvan hij melding maakt. Het uitgangspunt is dan dat hij of zij altijd vervolgd wordt. De rechter beoordeelt dan of de klokkenluider strafvermindering kan krijgen vanwege zijn melding. Deze regeling loopt vooruit op een wetsvoorstel dat nog behandeld moet worden door de Eerste Kamer. De ministers zijn geen voorstander van een 'bonus' voor klokkenluiders. Zij noemen dit 'een verkeerd signaal', omdat de klokkenluider een 'zuiver en moreel' en geen financieel motief moet hebben.

TK.'04'05 – 28 244, nr 98

Sollicitatieplicht oudere werknemers

Brief van de minister van SZW (31-3-2005) over de herinvoering van de sollicitatieplicht voor ouderen.

– De minister heeft besloten tot een vrijstellingsregeling langs de volgende lijnen. Werknemers die op 31 december 2003 ten minste 57,5 jaar zijn, kunnen onder voorwaarden worden vrijgesteld van de sollicitatieplicht als zij ten minste gemiddeld 20 uur per week gedurende minimaal 3 maanden vrijwilligerswerk en/of mantelzorgtaken verrichten. Voor WW-gerechtigden die na 31 december 2003 in de WW komen, geldt dat zij vrijgesteld kunnen worden als zij twee jaar na de eerste werkloosheidsdag nog steeds een WW-uitkering hebben.

TK.'04'05 – 28 862, nr 43

Internationale aspecten terugkeerbeleid

Brief van de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie (1-4-2005) met een reactie op het advies van de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken 'Terugkeer, de internationale aspecten'. Eerder had de Adviescommissie een advies over de nationale aspecten van het terugkeerbeleid aangeboden.

– De voornaamste conclusie van de ACVZ is dat de regering met de nieuwe maatregelen op het gebied van terugkeer en de be-

strijding van illegaliteit, 'ondubbelzinnig' inzet op het daadwerkelijke vertrek van niet rechtmatig in Nederland verblijvende vreemdelingen; meer dan voorheen wordt door de overheid getracht het vastgestelde beleid kwalitatief consistent en consequent uit te voeren en wordt aandacht besteed aan het (maatschappelijk) draagvlak voor het terugkeerbeleid. In de brief wordt gereageerd op de conclusies en aanbevelingen van de Adviescommissie.

TK.'04'05 – 29 344, nr 40

Gehandicapten in Art. 1 Grondwet

Verslag van een algemeen overleg op 16-3-2005 met de toenmalige vice-minister-president, minister De Graaf voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties over het opnemen van mensen met een handicap of een chronische ziekte in artikel 1 van de Grondwet.

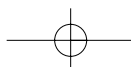
– De Grondwet kan en mag een levend(ig) document zijn, maar behoort niet trendgevoelig en modieus te worden, aldus de inmiddels afgetreden bewindsman. Het is niet vanzelfsprekend dat alle relevante gronden in artikel 1 worden opgenomen. Indien daarvoor wordt gekozen, is het moeilijk om de grens te bepalen. Dit leidt tot eindeloze discussies over het maatschappelijke gewicht van bepaalde gronden, zoals taal, sociale of maatschappelijke afkomst, het onderdeel zijn van een nationale minderheid, het hebben van een vast of tijdelijk arbeidscontract, arbeidsduur en huidskleur. De gronden die dan mogelijk worden toegevoegd, zijn niet per se belangrijker dan andere gronden. De regering is terughoudend met het wijzigen van de Grondwet. Het toetsingskader bestaat uit het beoordelen van de juridische en de maatschappelijke noodzaak. De juridische noodzaak zou zich bijvoorbeeld kunnen voordoen als nieuwe (digitale) ontwikkelingen ervoor zorgen dat bepalingen niet meer alles dekken. Rechteren kunnen dan lagere regelgeving – dat geldt uiteraard niet voor wetten – niet meer goed toetsen aan de Grondwet. Verder kan het gevoel ontstaan dat de Grondwet bepalingen ontbeert die van belang zijn voor het functioneren van de rechtsstaat.

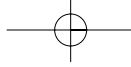
TK.'04'05 – 29 355, nr 12

Nota Ruimte

Brief van de minister van VROM (12-4-2005) waarbij zij de aangepaste Nota Ruimte (deel 3A) aanbiedt.

– Recentelijk is door de Tweede Kamer gestemd over de ingediende moties m.b.t. de Nota Ruimte. Hierop aansluitend heeft de minister de Nota Ruimte aangepast, samen met de Minister van Landbouw, Natuur en

Voedselkwaliteit, de Minister en de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat en de Staatssecretaris van Economische Zaken. In deze aangepaste nota zijn de aangenomen moties verwerkt en is volgens de minister recht gedaan aan de in het debat gedane toezeggingen. Elke aangenomen motie is gehonoreerd. Het kabinet heeft niet één motie naast zich neergelegd.

TK.'04'05 – 29 435, nrs 153-154

Inburgeringsbehoefte

Lijst van vragen en antwoorden van de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie naar aanleiding van de motie Sterk c.s., waarin de regering wordt verzocht om autochtone Nederlanders vrij te stellen van de inburgeringsplicht.

– Het uitgangspunt van het nieuwe stelsel, zo schrijft de minister, is dat personen die niet inburgeringsbehoefte zijn niet tot inburgering worden verplicht. Personen die niet inburgeringsbehoefte zijn zullen veelal Nederlanders zijn, maar kunnen uiteraard ook vreemdelingen zijn. Genoemd uitgangspunt zal op de volgende wijze worden geconcretiseerd. Personen zijn niet inburgeringsbehoefte indien zij tenminste acht jaar tijdens de leerplichtige leeftijd in Nederland hebben gewoond. Personen die minder dan de betreffende acht jaar in Nederland hebben gewoond zijn ook niet inburgeringsbehoefte, indien zij in het bezit zijn van bepaalde Nederlandse, Antilliaanse of Arubaanse diploma's. Met betrekking tot het begrip autochtone Nederlanders merkt de minister op dat dit begrip geen juridisch-buikbare definitie kent. In de eerste plaats omdat onduidelijk is wie een autochtone Nederlander is. In onderzoeken wordt de term soms wel gehanteerd en worden eronder verstaan personen die in Nederland zijn geboren en bij geboorte de Nederlandse nationaliteit krijgen, zoals bijvoorbeeld Nederlanders die al generaties (eeuwen) in Nederland wonen, en 'Antillianen' en 'Arubanen' die in Nederland zijn geboren en getogen. Onzeker is volgens de minister of de derde generatie 'vreemdelingen' die bij geboorte in Nederland automatisch de Nederlandse nationaliteit krijgt, onder de term 'autochtone Nederlanders' valt. In de tweede plaats is een onderscheid tussen Nederlanders op grond van afkomst of geboorte – en niet op grond van criteria die voor de te verwachten inburgeringsbehoefte relevant zijn – juridisch niet geoorloofd. Alle Nederlanders – zowel de hierboven genoemde categorieën als ook Nederlanders die door optie en naturalisatie het Nederlanderschap hebben verkregen – dienen bij het opleggen van de inburgeringsplicht op dezelfde wijze te worden behandeld.

TK.'04'05 – 29 543, nr 6

Horizontaal toezicht door Belastingdienst

Brief van de staatssecretaris van Financiën (8-4-2005) aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal over horizontaal toezicht door de Belastingdienst en over de resultaten van een proef met mediation.

– Bij horizontaal toezicht gaat het om wederzijds vertrouwen tussen belastingplichtige en Belastingdienst, het scherper naar elkaar aangeven wat ieders verantwoordelijkheden en mogelijkheden zijn om het recht te handhaven en het vastleggen en naleven van wederzijdse afspraken. De onderliggende verhoudingen en de communicatie tussen burger en overheid verschuiven daarmee naar een meer gelijkwaardige situatie. Horizontaal toezicht vervangt het verticale toezicht niet. Het zal ook nodig blijven verticaal toezicht uit te oefenen, omdat niet alle belastingplichtigen het even nauw nemen met de aan hen opgelegde fiscale en douaneverplichtingen. De Belastingdienst heeft al zijn medewerkers in de gelegenheid gesteld mee te denken over horizontaal toezicht. Dat heeft tot meer dan 2000 gedachten en ideeën geleid. De meest haalbare suggesties zijn door de staatssecretaris op conceptniveau geclusterd en geordend naar de doelgroepen die de Belastingdienst in zijn aanpak hanteert: zeer grote ondernemingen, midden- en kleinbedrijf, particulieren en douane.

TK.'04'05 – 29 643, nr 4

Geen hardheidsclausule in nieuwe legessystematiek

Brief van de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie (31-3-2005) over haar standpunt tot het opnemen van een hardheidsclausule in de nieuwe legessystematiek.

– De minister ziet geen aanleiding om in het nieuwe legeshuis een hardheidsclausule op te nemen. Een hardheidsclausule houdt zich ten principale niet met haar opvatting dat iedere vreemdeling de verschuldigde leges kan en moet betalen. Als in een hardheidsclausule zou worden voorzien, is de kans groot dat veel vreemdelingen een beroep daarop zullen gaan doen. Dit zal wel extra werk voor de IND betekenen, waardoor de behandelkosten toenemen en daardoor de legestarieven zullen stijgen.

TK.'04'05 – 29 800 VI, nr 122

Personenkring werknemersverzekeringen

Brief van de minister van SZW (5-4-2005) waarbij hij de kabinetsreactie aanbiedt op het advies van de Sociaal-Economische Raad van 18 juni 2004 inzake de personenkring van de werknemersverzekeringen.

– Het doel van de heroverweging, is te komen tot een eenvoudiger en inzichtelijker regeling van de personenkring en aansluitend daarop een sterkere harmonisatie met het begrippenkader van de loonheffing. De regeling dient in de eerste plaats voldoende inzichtelijk te zijn voor de partijen die met elkaar een arbeidsrelatie aangaan. De opdrachtgever (mogelijk werkgever) dient zonder (hoge) administratieve lasten te kunnen beoordelen of de arbeidsrelatie leidt tot een verzekering als werknemer. Dit vergt enerzijds een duidelijk beoordelingskader en anderzijds een aanzienlijke deregulering. Het kabinet neemt het advies van de SER op hoofdlijnen over.

TK.'04'05 – 29 800 XV, nr 80

Gedetineerdenbegeleiding Buitenland

Lijst van vragen en antwoorden (vastgesteld 11 april 2005) van de Algemene Rekenkamer over haar rapport 'Gedetineerdenbegeleiding Buitenland'.

TK.'04'05 – 30 010, nr 3

Beveiliging kamerleden

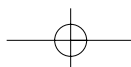
Brief van de ministers van Justitie en van BZK (25-3-2005) over het niveau van werken en leven dat mogelijk moet blijven als een Kamerlid ernstig wordt bedreigd. Ook gaan zij in op de vraag in welke mate bedreigde personen betrokken worden bij de afweging van risico's en beschermingsgraden.

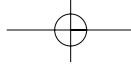
TK.'04'05 – 30 011, nr 2

Internationale kinderontvoering

Brief van de minister van Justitie (3-4-2005) waarin hij de uitkomsten en aanbevelingen presenteert van de ad hoc werkgroep internationale kinderontvoering.

TK.'04'05 – 30 072, nr 1

nieuws

Een toekomstbestendige Werkloosheidswet

Een referte-eis van 26 van de laatste 36 weken, een beperking van de duur van de uitkering, een soepeler toetredingstoets en geen mindering van de ontslagvergoeding op de WW.

Dit zijn de voornaamste ingrediënten van de adviezen van de Sociaal Economische Raad over de hervorming van de werkloosheidswet van 15 april jl.

Daarnaast doet de Raad voorstellen gericht op preventie van dreigende werkloosheid en op reïntegratie van werkloze uitkeringsgerechtigden.

Het uitkeringssysteem bij werkloosheid dat de raad voorstaat, bestaat uit de WW en een wettelijke inkomensvoorziening voor oudere werklozen (IOW). De voorstellen zouden volgens de raad in de plaats moeten komen van het wetsvoorstel tot afschaffing van de kortdurende WW-uitkering en tot aanscherping van de referte-eis en het kabinetsvoornemen tot gedeeltelijke verrekening van de ontslagvergoeding met een WW-uitkering.

Werkloosheidswet

Voor de inrichting van de WW stelt de SER de volgende basiselementen voor:

- *Toegangsvoorwaarden*

De raad stelt voor dat als voorwaarde voor het recht op een WW-uitkering zal gelden dat een werkloze werknemer in 26 weken (met tenminste 5 arbeidsuren per week) arbeid moet hebben verricht tijdens de periode van 36 weken die aan zijn werkloosheid onmiddellijk vooraf is gegaan. De voorgestelde *referte-eis* zou moeten gelden voor alle sectoren. Vooruitlopend op een structurele oplossing van beroepsproblemen van musici en artiesten, stelt de raad voor de huidige voor hen geldende wekeneis (16 uit 39 weken) te handhaven.

Volgens de raad zouden werknemers op basis van een relatief soepele toetredingstoets in aanmerking moeten kunnen komen voor een WW-uitkering. De huidige toets op verwijtbaarheid van de werkloosheid moet daarom worden beperkt tot gevallen waarin de werknemer zelf ontslag neemt en gevallen waarin de werknemer vanwege een dringende reden op staande voet is ontslagen dan wel de arbeidsovereenkomst wegens een dringende reden is ontbonden. Dit impliceert volgens de raad een belangrijke versoepeling

van de ontslagpraktijk (Dit is uitgewerkt in het advies ontslagpraktijk en werkloosheidswet).

- *Hoogte en duur van de WW-uitkering*

De raad stelt voor dat de WW voorziet in een loongereleerde uitkering die maximaal drie jaar en twee maanden (38 maanden) duurt. In de eerste twee maanden bedraagt de uitkering 75 procent en daarna 70 procent van het laatstverdiende loon tot het maximumdagloon. Een eventuele ontslagvergoeding mag niet in mindering worden gebracht op de uitkering.

Werknemers die alleen voldoen aan de referte-eis (26 uit 36 weken) hebben gedurende maximaal 3 maanden recht op een WW-uitkering. Voor het recht op een uitkering langer dan 3 maanden geldt tevens de zogeheten jareneis: in de 5 jaar voorafgaand aan de werkloosheid moet in ten minste 4 jaar zijn gewerkt. Na de derde uitkeringsmaand neemt de uitkeringsduur toe met het arbeidsverleden, dat wil zeggen met 1 maand per gewerkt jaar. Volgens deze systematiek heeft een werkloze werknemer met een arbeidsverleden van 4 jaar gedurende maximaal 4 maanden recht op een WW-uitkering. Voor een werkloze werknemer met een arbeidsverleden van 38 jaar of meer bedraagt de maximale uitkeringsduur 38 maanden.

De voorstellen betekenen een wezenlijke verandering ten opzichte van het huidige WW-regime. In de kern komen deze voorstellen uit op een relatief hoge uitkering bij het begin van de werkloosheid, een volledig loongerelateerde uitkering, en een met het arbeidsverleden klimmende uitkeringsduur die korter is dan de huidige maximale duur van de uitkering.

De voorstellen impliceren een integratie van de huidige kortdurende uitkering in de loongerelateerde uitkering. Hiermee beoogt de raad dat werknemers met een kort arbeidsverleden (starters en herintreders) of met een flexibel arbeidspatroon recht blijven houden op een WW-uitkering. Zij kunnen dan hun inspanningen zoveel mogelijk richten op het vinden van werk. Ten opzichte van de huidige kortdurende WW-uitkering (maximaal 6 maanden, 70 procent minimumloon) voorziet het voorstel van de raad in een hogere maar korter durende uitkering.

Het kabinet heeft op 22 april besloten de SER-voorstellen grotendeels over te nemen. ■

actualiteiten

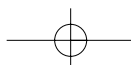
Jeugdbescherming moet sneller en efficiënter

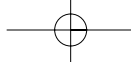
De wachttijden voor de jeugdhulpverlening moeten veel korter worden en de jeugdzorg moet sneller en efficiënter werken. Dit concludeert jeugdcommissaris dr Steven van Eijck in het rapport 'Jeugdbescherming onder de loep: een casestudie van de regio Amsterdam'. Het rapport is op 19 april aangeboden aan minister Donner van Justitie. Van Eijck deed een beroep op Donner om er op aan te sturen dat de doorlooptijden in de jeugdbescherming worden verkort. Kinderen die in hun ontwikkeling worden bedreigd moeten sneller op hulp kunnen rekenen.

Op basis van het rapport adviseerde de commissaris jeugd- en jongerenbeleid de minister om meer duidelijke

lijkkheid te scheppen over de gronden en doelen voor de Onder toezichtstelling van een kind. Het Bureau jeugdzorg, de Raad voor de Kinderbescherming, de kinderrecht en de gezinsvoogdij hebben deze duidelijkheid hard nodig om hun werk beter op elkaar te kunnen afstemmen.

Daarnaast adviseerde hij de kwaliteitscriteria die voor deze schakels van de OTS-keten gelden, te harmoniseren, zodat er efficiënter kan worden gewerkt en dubbele informatieverzameling niet meer nodig is. Nu worden al eerder verzamelde gegevens over een gezin te weinig gebruikt en dat leidt tot lange doorlooptijden en onnodige ergernissen voor de cliënten.

Sam – een voorbeeld casus

Sam is 4 jaar, hij heeft een jonger broertje van 1 jaar en zijn ouders zijn gescheiden. De jongens wonen bij moeder, en de oma van de jongens is intensief betrokken bij de opvoeding. Moeder en oma wonen naast elkaar; in de praktijk zijn de jongens vaak bij oma. Sam gaat naar dezelfde basisschool als zijn moeder vroeger ging; de contacten met die school zijn mede daardoor goed en vertrouwd.

In februari 2002 wordt Sam aangemeld bij de voordeur van het BJAA door het VTO team van de GG&GD. De GG&GD wil zorgbemiddeling naar een medisch kleuter dagverblijf. BJAA zoekt zorgaanbod en bemiddelt bij een melding naar het juiste aanbod passend bij dit jongetje. BJAA toetst de indicatie, die door GG&GD aangeleverd wordt op het formulier van BJAA. Er is een maand wachttijd voor plaatsing bij het MKD; maar afgesproken is dat de wachttijd wordt overbrugd door de opnemende voorziening, het MKD. Het eerste kennismakingsgesprek bij het MKD is in september 2002, na enkele weken volgt de daadwerkelijke plaatsing. In oktober 2002 vindt de eerste cliëntbespreking plaats waarbij de jeugdhulpverlener van BJAA aanwezig is; ter bespreking staat het hulpverleningsplan van het MKD. In januari 2003 is er een multidisciplinaire cliëntbespreking met de jeugdhulpverlener van BJAA. Ter bespreking staat de vraag: zijn alle doelen bereikt? De zorgtoewijzer vraagt na een half jaar (maart 2003) een herindicatie aan. De jeugdhulpverlener moet een nieuwe indicatie stellen. De ouderbegeleiding blijkt in deze periode onvoldoende uitgewerkt. Op advies van het MKD in april 2003 wordt de plaatsing beëindigd; het MKD meent dat het probleem meer in de thuissituatie ligt en de opvoedingsvaardigheden van moeder. Moeder is depressief, heeft lichamelijke klachten, en er zijn conflicten en ruzies met de voormalig echtgenoot over de scheiding. Moeder heeft een lastige relatie met haar moeder (de oma van Sam). De vraag is of Sam geplaatst kan worden in het reguliere onderwijs. De jeugdhulpverlener voert gesprekken met de school maatschappelijk werker, met oma, met de zus van moeder, en met de vader. De vader geeft aan dat de kinderen niet bij hem kunnen wonen. In de praktijk voedt oma Sam en zijn broertje op; een zus van moeder, tante van de jongens, helpt daarbij. De jongens leven bij oma, maar moeder is daar niet gelukkig mee. Er zijn conflicten en strijd over wie er voor Sam zorgt.

De jeugdhulpverlener zoekt intussen hulp in de thuissituatie omdat duidelijk is dat moeder het niet alleen kan.

Vervolg Sam:

In de rapportages staat dat Sam het goed doet, en gelukkig is bij oma en tante. De jeugdhulpverlener vraagt zich echter af of oma

het goede opvoedingsmilieu biedt, vanwege de enorme strijd tussen oma en de moeder van Sam; dit is de aanleiding om een raadsonderzoek aan te vragen door de jeugdhulpverlener.

Observatie:

De OTS gronden worden niet helder aangegeven. De beperkte opvoedingsmogelijkheden van moeder, en de conflicten tussen moeder en oma, worden door de hulpverlener gezien als een bedreigende situatie. De vraag of die bedreiging via een rechterlijk ingrijpen kan en moet worden weggenomen is bij de Raad neergelegd.

Vervolg Sam

Bijna een jaar later op 30 maart 2004 spreekt de rechter een ondertoezichtstelling uit. In de onderzoekstijd heeft geen contact tussen de Raad en de jeugdhulpverlener plaatsgevonden. Op 5 april ontvangt Bureau jeugdzorg een brief met een bevestiging van de OTS. De gezinsvoogd van de jeugdbescherming gaat dan aan de slag. Zij regelt praktische hulp door het spoedhulpteam van SPIRIT (6 wkn). In de vervolghulp wordt video hometraining geboden. De hulp is er op gericht om moeder sterker te maken. De vraag is dan nog steeds of een netwerkplaatsing bij oma de beste oplossing is. In de praktijk wonen de kinderen bij oma.

Observatie:

Het gezin krijgt een andere casemanager/gezinsvoogd toegewezen. Er zijn geen duidelijke reden waarom de jeugdhulpverlener niet door zou kunnen gaan met dit gezin; van een vertrouwensbreuk met de moeder is geen sprake. De gezinsvoogd start met dezelfde vraag waarmee de jeugdhulpverlener is gestopt: is een netwerkplaatsing bij oma een goede oplossing voor de kinderen? De OTS tijd wordt gebruikt om dit helder te krijgen.

Vervolg Sam, Februari 2005 – verlenging OTS

Bij een aanvraag voor verlenging van de OTS, wordt de netwerkplaatsing bij oma geformaliseerd.

Observatie:

Pas in de aanvraag voor OTS verlenging wordt formeel bevestigd wat in de praktijk – na de MKD periode van Sam – al het geval was: de jongens wonen bij oma en hebben een gezonde ontwikkeling. De OTS periode van 1 jaar heeft geen invloed gehad op het versterken van de opvoedmogelijkheden van moeder, en is benut om aan te geven dat de moeder niet opvoedbekwaam is. Er zijn 21 maanden nodig geweest (7 maanden raadsonderzoek, 2 maanden kinderrecht 1 jaar OTS) om antwoord te krijgen op de startvraag: is netwerkplaatsing een oplossing voor het onzekere opvoedingsmilieu voor de kinderen?

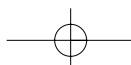
Tenslotte moet worden nagegaan of de rol van de Raad van de Kinderbescherming bijgesteld kan worden. Die zou, in die gevallen dat dat mogelijk is, alleen het proces van een aanvraag voor Onder toezichtstelling moeten toetsen. De Raad zou niet langer standaard een inhoudelijke toets moeten uitvoeren via een eigen onderzoek, terwijl de benodigde gegevens al eerder beschikbaar zijn gekomen door het onderzoek van het Bureau jeugdzorg.

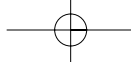
Knelpunten in de OTS-keten

Het rapport 'Jeugdbescherming onder de loep' is een beknopt bedrijfskundig onderzoek naar cliëntroutes naar en in de jeugdbescherming in de regio Amster-

dam. Uit de ketenanalyse van het OTS-traject (Bureau jeugdzorg, Raad voor de Kinderbescherming, kinderrecht en gezinsvoogdij) blijkt dat de betrokkenheid bij de cliënten over het algemeen zeer groot is en dat zorgvuldigheid bij de instellingen voorop staat. De betrokken professionals moeten omgaan met het spanningsveld tussen enerzijds ingrijpende justitiële maatregelen die het ouderlijk gezag beperken en anderzijds het beschermen van kinderen en het creëren van een veilige opvoedingsituatie.

De praktische uitwerking leidt echter tot lange doorlooptijden voor de cliënten. Het proces vanaf de aanvraag voor een OTS door het Bureau jeugdzorg tot aan de uitspraak van de kinderrecht 8 tot 15

maanden. Voor de kinderen betekent dit in de praktijk dat zij vaak te lang moeten wachten voor ze kunnen rekenen op hulp of maatregelen om hen te beschermen.

Op organisatieniveau blijken de instellingen veel meer informatie uit te kunnen wisselen over hun cliënten in de jeugdbeschermingsketen. Er wordt nu onnodig dubbel werk gedaan. Ook over logistieke zaken als werkvoorraden en wachttijden kunnen ze elkaar meer informeren, zodat de andere instellingen hiermee rekening kunnen houden in hun plannings. Cliënten hebben nu te maken met meerdere organisaties en professionals die hun beleid en doelen niet of onvoldoende op elkaar hebben afgestemd.

Aanbevelingen

Het rapport bevat diverse verbetervoorstellen. De belangrijkste zijn:

- Vergroot de transparantie van de gehele keten. Informatie over cliënten en volumes van werkstromen kan beter gedeeld worden. Voorwaarden hierbij zijn een gemeenschappelijke visie, eenheid in definities en kwaliteitsnormen.
- Reduceer en stroomlijn het aantal onderzoeken.
- Vorm integrale teams of wijs casemanagers aan die de cliënt gedurende het hele traject begeleiden.
- Bereik quick wins, bijvoorbeeld door de computersystemen van bureau jeugdzorg en de Raad op elkaar af te stemmen, waardoor de overdracht van dossiers vergemakkelijkt wordt.

In het kader is de in het rapport opgenomen voorbeeldcasus afgedrukt. ■

Het rapport is te vinden op www.njb.nl (abonnees), rubriek actuele documenten, week 16.

Sollicitatieplicht oudere werklozen

Oudere werklozen die langdurig hebben geprobeerd betaald werk te krijgen, zouden vrijgesteld moeten worden van de sollicitatieplicht, gedurende de periode dat zij substantiële vrijwilligers- of mantelzorgtaken verrichten. Dat was de strekking van de motie Smilde/Noorman-den Uyl (TK 2003/04 28 862, nr 32). Op verzoek van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is een pilotstudie verricht naar de mogelijkheden en randvoorwaarden van een dergelijke regeling. Op basis hiervan en van nader overleg met de vaste commissie SZW heeft de minister thans besloten tot een vrijstellingsregeling die is toegespitst op personen die op 31-12-2003 57,5 jaar en ouder waren. Dezen kunnen onder voorwaarden worden vrijgesteld van de sollicitatieplicht als zij ten minste gemiddeld 20 uur per week gedurende minimaal 3 maanden vrijwilligerswerk en/of mantelzorgtaken verrichten. Voor WW-gerechtigden die na 31 december 2003 in de WW komen, geldt dat zij vrijgesteld kunnen worden als zij twee jaar na de eerste werkloosheidsdag nog steeds een WW-uitkering hebben.

Binnen de pilot is het begrip 'langdurig gesolliciteerd hebben' niet aan de orde geweest. In 2004 waren er immers geen oudere werklozen die langdurig gesolliciteerd hebben en nog niet vrijgesteld zijn van de sollicitatieplicht. Bij de herinvoering van de sollicitatieplicht voor oudere werknemers per 1 januari 2004 zijn immers alle oudere werklozen die reeds langer dan één jaar een WW-uitkering hadden ontvangen, al blijvend vrijgesteld van de sollicitatieplicht. In de regeling zal de minister geen duurcriterium (de WW-periode voordat vrijstelling kan worden verleend) opnemen voor werknemers die op 31 december 2003 ten minste 57,5 jaar of ouder zijn en op die datum reeds een WW-uitkering ontvingen. Deze WW-gerechtigden hebben per 1 juli 2005 reeds een WW-periode van 1,5 tot 2,5 jaar genoten. Bij werknemers die op 31 december 2003 ten minste 57,5 jaar of ouder waren en na die datum recht krijgen op een WW-uitkering, is wel sprake van recente werkervaring als zij

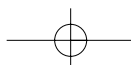
in de WW komen. Om die reden wordt voor deze groep werklozen een duurcriterium van 2 jaar opgenomen.

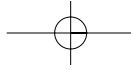
In de te treffen regeling wordt onder een substantiële omvang voor vrijwilligerswerk en/of mantelzorgtaken verstaan een omvang van gemiddeld ten minste 20 uur per week gedurende ten minste drie maanden.

Vrijwilligers en mantelzorgers die worden vrijgesteld van de sollicitatieplicht, zullen, conform de wens van de kamer, recht hebben op 65 vakantiedagen. Hiertoe zal de Vakantieregeling WW worden aangepast. Het is de bedoeling de regeling per 1 juli 2005 in te voeren. De maatregel zal medio 2007 worden geëvalueerd.

Illustratie: Pieter Welters

Afhankelijk verblijfsrecht vrouwen

De positie van migrantenvrouwen moet sterker worden. De afhankelijke verblijfsvergunning zou niet langer dan voor drie jaar mogen worden afgegeven, vrouwen moeten betere voorlichting en bijstand krijgen en worden ingeschakeld door instanties. Dit stelt de Adviescommissie Vreemdelingenzaken in een advies van 20 april j.l. aan de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie. Het advies is totstandgekomen naar aanleiding van het probleem dat vrouwen, al dan niet samen met hun kinderen, veelal rond de zomervakantieperiode, tegen hun wil en zonder identiteits- en verblijfsdocumenten door hun echtgenoot/vader in het land van herkomst worden achtergelaten. Dit gebeurt vaak binnen relaties waarin sprake is van echtelijke en opvoedkundige problemen. Van belang is daarbij dat in de traditionele man-vrouw verhouding in het land van herkomst de man veel meer bewegingsruimte toekomt dan de vrouw. Een groep migrantenmannen kan niet omgaan met het geëmancipeerde rollenpatroon in Nederland en zet diverse middelen in om machtsverlies te herstellen, met de achterlating als uiterste middel.

Tot nu toe zijn vooral gevallen bekend uit Turkije en Marokko. Er zijn indicaties dat achterlating ook voorkomt in Egypte, Pakistan, Afghanistan en Iran. Omdat de gegevens nergens goed worden geregistreerd is een betrouwbare schatting van het jaarlijkse aantal achtergelaten vrouwen niet te geven. Wel is duidelijk dat het om meer dan enkelingen gaat. De ACVZ beveelt aan tot een betrouwbare centrale registratie te komen (via IND en ambassades). Voorts heeft de commissie een samenhangend pakket van maatregelen bedacht om het verschijnsel achterlating te keren.

Voorlichting, signalering en hulpverlening

Het ontbreekt de betrokken vrouwen en hulporganisaties nogal eens aan de nodige kennis over de rechten die vrouwen hebben en hoe te handelen bij signalering van (dreigende) achterlating. Voorlichting kan dit gebrek aan kennis gedeeltelijk opheffen. Om eerder te kunnen optreden dient verder de sensitiviteit voor dit probleem bij betrokken instanties te

worden vergroot. Deze instanties moeten ook een protocol ontwikkelen, om effectief te kunnen optreden en daarbij goed samen te werken. De ACVZ is daarnaast van mening dat de norm voor consulaire bijstand moet worden aangepast in die zin dat ook enigerlei vorm van bijstand wordt gegeven aan diegenen die (beweerdelijk) rechtmatig in Nederland gedurende langere tijd hebben verbleven en die belet zijn tijdig naar Nederland terug te keren. Er moet een protocol voor consulaire hulpverlening worden opgesteld.

Verblijfsrecht

Als een vrouw naar Nederland komt voor het verblijf bij een echtgenoot (of partner), zal zij eerst een verblijfsvergunning hebben die is gekoppeld aan het bestaan van de relatie: de afhankelijke verblijfsvergunning. Na drie jaar kan zij in aanmerking komen voor een zelfstandige verblijfsvergunning. Als zij deze zelfstandige verblijfsvergunning echter niet aanvraagt, zet zij haar verblijf voort op grond van de afhankelijke verblijfsvergunning. Deze constructie is vatbaar voor malafide praktijken van mannen die de verblijfspositie van hun echtgenote bewust wankel willen houden. Om aan deze volgens de ACVZ ongewenste afhankelijke situatie een eind te maken acht de commissie het gewenst de huidige regelgeving aan te passen en de afhankelijke verblijfsvergunning af te geven voor de duur van maximaal drie jaar waarna slechts de mogelijkheid dient te bestaan tot het (in persoon) aanvragen van voortgezet zelfstandig verblijf.

Migrantenvrouwen moeten leren hoe ze hun verblijfsvergunning kunnen verlengen en wat hun rechtspositie is. Het is van belang dat aan vrouwen zelf de verblijfspapieren met informatie daarover wordt uitgereikt. Nu kan de echtgenoot die nog afhalen. De vrouw die onvrijwillig achtergelaten is moet niet in een slechtere positie worden geplaatst dan zij zou hebben als de relatie met de man zou zijn geëindigd in Nederland. Dat wil zeggen: nog geen drie jaar getrouwd of samengeleefd, dan in beginsel geen recht op terugkeer naar Nederland, omdat bij een scheiding in Nederland binnen drie jaar ook zou moeten worden teruggegaan naar het herkomstland. Wel drie jaar getrouwd of samengeleefd, en onvrijwillig achtergelaten, dan in beginsel wel voortzetting van het verblijf in Nederland, ook als de verblijfsvergunning inmiddels is verstreken. Voor alle helderheid zou achterlating in de Vreemdelingencirculaire moeten worden geëxpliciteerd, om te voorkomen dat te snel wordt geconcludeerd dat de vrouw geen recht (meer) heeft op verblijf.

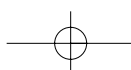
Daarnaast moet ruimhartig worden beoordeeld of verblijf in Nederland moet worden toegestaan als de kinderen in Nederland verblijven, of recht daarop hebben. Als er na de achterlating geen recht meer is op verblijf, bijvoorbeeld omdat de termijnoverschrijding niet verschoonbaar was, moet met het oog op de uitoefening van het gezinsleven in Nederland een nieuwe verblijfsvergunning worden aangevraagd en zou deze aanvraag strikt juridisch moeten worden gezien als een aanvraag om eerste toelating. Tegen de

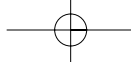
Feiten vaak verbijsterender dan fictie

In NJB nr 13, van vrijdag 1 april publiceerden wij een vermakelijke verzameling 'bogus' Stella Awards voor de meest belachelijke rechtszaken in de V.S. Deze verzonden zaken zouden echter de meesten in het land van de Amerikaanse toestanden ook echt te ver gaan. Het wordt tijd de 'echte' Stella Award Winner 2004 bekend te maken: Mary Ubaudi uit Madison County, Ill.

'Ubaudi was a passenger in a car that got into a wreck. She put most of the blame on the deepest pocket available: Mazda Motors, who made the car she was riding in. Ubaudi demands "in excess of \$150,000" from the automaker, claiming it "failed to provide instructions regarding the safe and proper use of a seatbelt." One hopes Mazda's attorneys make her swear in court that she has never before worn a seatbelt, has never flown on an airliner, and that she's too stupid to figure out how to fasten a seatbelt.'

Zie voor de overige kandidaten voor de prijs verder www.stellaawards.com/2004.html

schrijnende achtergrond dat de vrouw eerder in Nederland met haar kinderen een gezinsleven heeft gehad en vervolgens tegen haar wil in het buitenland is achtergelaten, is de ACVZ echter van mening dat deze gevallen niet moeten worden beoordeeld alsof er sprake is van een eerste toelating. De overheid dient dan te bezien of er een passieve plicht is om zich niet te mengen in het gezinsleven (een negatieve verplichting t.a.v. art. 8 EVRM).

Strafrechtelijke aanpak van de man

Het strafbaar stellen van achterlating stuit op juridische problemen, omdat het veelal gaat om een door een vreemdeling in het buitenland gepleegd feit waarbij het slachtoffer veelal tevens een vreemdeling is. Wel beveelt de ACVZ aan dat het afpakken of weg houden van verblijfsdocumenten en identiteitspapieren strafbaar wordt gesteld. Dat zal meestal ook in Nederland al plaatsvinden.

Uit jurisprudentie blijkt dat bij enkele geweldsdelicten ook geestelijk geweld onder de delictomschrijving kan worden gebracht. De betreffende jurisprudentie is betrekkelijk schaars en heeft op specifieke, ernstige vormen van geestelijk geweld betrekking. Uit de ACVZ ten dienste staande gegevens is gebleken dat zich situaties voordoen dat mannen hun vrouwen en kinderen door geestelijk geweld zo murw maken dat het meenemen naar het buitenland en de achterlating aldaar door deze vrouwen als onontkoombaar wordt ervaren.

Naar het oordeel van de ACVZ dient te worden onderzocht of de strafbaarstelling van geweldsdelicten zodanig kan worden aangepast dat de delictomschrijving expliciet deze vorm van geestelijk geweld in zich draagt. ■

Het rapport is te vinden op www.njb.nl (abonnees) onder de rubriek Actuele Documenten, week 16.

Jaarverslag NOvA

Dit jaar zal de Orde aandacht besteden aan de toekomst, een verkenning van 'de advocaat in 2010'. Hoe zal dan de juridische dienstverlening eruitzien, op welke wijze wordt de advocaat gehonoreerd? Bestaat uurtje-factuurtje nog of wordt *value added billing* de norm? Op welke wijze zal een kantoor zijn georganiseerd? Volgens Algemeen Deken Jeroen Brouwer kan de orde zich laten inspireren door de American Bar Association en het werk van een door die zusterorganisatie ingestelde commissie. Die schreef het rapport 'About the future of the legal profession'. Vragen die daarin aan bod komen: wat is de rol en relevantie van een zelfregulerende beroepsorganisatie? Zal de professie met grensoverschrijdende beroepsuitoefening in staat blijven om kernwaarden in tact te houden? Indien het publiek de traditionele scheiding tussen verschillende professies, advocaten en accountants, advocaten en artsen, niet langer voor relevant houdt, welke essentiële waarden zullen duurzaam behouden moeten blijven voor de juridische beroepsuitoefening? Hoe dient geanticipeerd te worden op demografische ontwikkelingen in een multiculturele, open samenleving? Het lijkt al met al zeer dienstig om een gewenste toekomst te beschrijven en na te gaan wat nodig is om die toestand te realiseren, aldus de Deken in het voorwoord bij het jaarverslag over 2004.

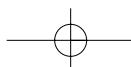
In de rubriek Algemene Zaken wordt in het verslag aandacht besteed aan mogelijke *preventieve maatregelen en registratie van geweld* tegen advocaten. Een registratiesysteem wordt opgezet. Het onderwerp raakt vele advocaten, zeker na de moord op advocaat Machiel Put op 3 juni vorig jaar tijdens de uitoefening van zijn beroep.

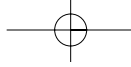
Een ander onderwerp dat in 2004 speelde was de *geheimhoudingsplicht en het Bureau Financieel Toezicht*, dat zich op het standpunt stelt dat het onbelemmerd dossiers moet kunnen inzien in het kader van de Wet melding ongebruikelijke transacties en de Wet identificatie dienstverlening. De Algemene Raad bereidt

in goed overleg met het BFT een stelsel van primair door de Orde uit te oefenen toezicht voor. In dit geval kan het BFT in beginsel met een meer beperkt 'toezicht op toezicht' volstaan, zodat de behoefte aan inzage van individuele dossiers afneemt. Een uitgewerkt voorstel zal in 2005 aan het College van Afgevaardigden worden voorgelegd, zo meldt het verslag.

Op het punt van door politie en openbaar ministerie *afgeluisterde telefoongesprekken* waarin de verdachte met zijn raadsman spreekt, is helaas geen vooruitgang geboekt. De Algemene Raad handhaaft zijn principiële bezwaar tegen de huidige regeling van art. 126aa, tweede lid, Wetboek van Strafvordering, en daarmee samenhangende uitvoeringsregels. Deze houden in dat de gesprekken met de geheimhouder onverkort worden opgenomen en dat de officier van justitie beoordeelt of ze onder de geheimhouding vallen, derhalve na kennisneming van die gesprekken. De Algemene Raad staat nu een technische oplossing voor ogen, namelijk om door middel van nummerherkenning opname van die gesprekken te voorkomen. Over de precieze voorwaarden waaronder en over mogelijke andere oplossingen wordt overleg gevoerd met het College van procureurs-generaal. Overigens maakt de Algemene Raad zich ook zorgen over de naleving van de geldende vernietigingsregels. Die zorg werd bevestigd toen de Haagse rechtbank bij uitspraak van 15 november 2004 (NJ 2004, 698) het openbaar ministerie niet-ontvankelijk verklaarde. Met geheimhouders gevoerde en getapte gesprekken hadden nota bene een jaar lang in het dossier gezeten. Zonder meer een onaanvaardbare gang van zaken, aldus de Orde.

In het algemeen bespeurt de Algemene Raad een soms luchthartige opstelling ten opzichte van het *beroepsgeheim*, zelfs van de zijde van het openbaar ministerie. Dat is een zorgelijk verschijnsel. Mocht die luchthartigheid impliciet gebaseerd zijn op argwaan jegens sommige advocaten, dan moet die expliciet op tafel komen. Ten eerste kan dan tegen individuele

misstappen van advocaten straf- of tuchtrechtelijk worden opgetreden. Ten tweede is pas dan een hoorlijk debat mogelijk over de vraag of de grenzen van het beroepsgeheim mogelijk moeten worden verschoven. Zolang dat niet gebeurt, geldt onverkort het herhaaldelijk door de Hoge Raad beschermde en in elke rechtsstaat erkende recht van de rechtzoekende om zich vrijelijk en zonder vrees voor openbaarmaking van het besprokene tot een advocaat te kunnen wenden, aldus de Orde. Niet genoeg kan worden onderstreept dat beroepsgeheim en verschoningsrecht rechten van de rechtzoekende zijn. Dit rechtsbeginsel, dat zowel bij procederen als bij adviseren van toepassing is, mag niet eroderen. Ook niet als de rechtzoekende 'alleen maar' voor advies bij de advocaat komt.

Het verslag gaat voorts nog in op de aangekondigde *analyse van de advocatuur* ter uitvoering van de motie-De Vries van 7-4-2004 (TK 2003- 2004, 29 297, nr 7). In die motie wordt de regering gevraagd rol en posi-

tie van de advocatuur in de rechtsstaat en rechtsorde te analyseren. De Algemene Raad ziet het werk van de commissie die zich buigt over de bestuurlijke structuur van de Orde met vertrouwen tegemoet.

Over de toekomst van de civiele *cassatieadvocatuur* tenslotte wil de Algemene Raad eerst een breder overleg in de balie voeren alvorens de minister te adviseren over hoe de kwaliteit en toegang tot het recht het beste kan worden gewaarborgd. Een mogelijk alternatief voor het rigoureuze voorstel het monopolie van de Haagse balie op te heffen is een kwaliteitsproject op vrijwillige basis, bijvoorbeeld vorm te geven in een nieuwe specialisatievereniging.

Nog enkele cijfers:

Het aantal advocaten bedroeg eind 2004 13 111 (eind 2003: 12 691), van wie 4958 vrouw. Het totaal aantal kantoren was 3216. Daarvan waren er 1534 éénpitters. Er waren 19 kantoren met meer dan 60 advocaten. ■

De korenwolf en de vos

Is het waar dat ongeveer de helft van de uitgezette korenwolven populatie de afgelopen tijd door vossen is opgegeten, waarvoor het welslagen van het tot nu toe € 10 miljoen kostende project om de korenwolf als soort in Nederland in stand te houden, wordt bedreigd? Komen er maatregelen om een effectieve beheersjacht te bevorderen om de hamster te beschermen? Is de vereniging Das en Boom te duur als partner in het Korenwolf-project? En is, zoals prof. Frank Berendse (Wageningen) beweert, het 'krampachtig

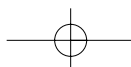
beschermen van specifieke soorten door klimaat- en natuurveranderingen zinloos en zou (...) het tegenhouden van bouwkundige projecten door de aanwezigheid van bijvoorbeeld de korenwolf niet meer moeten plaatsvinden?'

Deze vragen stelde het CDA-Tweede Kamerlid Schreijer-Pierik aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Minister Veerman antwoordt op 8 april onder meer het volgende.

De predatie van hamsters door vossen, maar ook door verwilderde katten, loslopende honden, marterachtigen en roofvogels, was in 2004 inderdaad relatief hoog. De sterfte door predatie bedroeg circa 90% van de totale sterfte. Van deze sterfte door predatie werd 2/3 door vossen veroorzaakt. Voor een prooidier als de hamster is een hoge sterfte door predatie op zich normaal. De voortplanting is daarop aangepast, zodat in een normale situatie voldoende dieren blijven leven. In de huidige situatie van herintroductie is een hoge sterfte door predatie een probleem wanneer deze vroeg of net in het voortplantingsseizoen plaatsvindt. In een dergelijke situatie worden er weinig jongen geboren en heeft de predatie een vertragende werking op de ontwikkeling van een duurzame hamsterpopulatie. Voornamelijk moet dit niet worden gezien als factor die het welslagen van het project in gevaar brengt omdat door het nemen van gerichte maatregelen het mogelijk is de predatiedruk te beperken. De te nemen maatregelen betreffen onder andere het tijdelijk en zeer gericht afschieten van vossen in en in de onmiddellijke nabijheid van de uitzetgebieden, alsmede het plaatsen van rasters om loslopende honden uit de reservaten te weren.

Voor het afschieten van vossen heeft de provincie Limburg onlangs toestemming verleend op basis van artikel 67, eerste lid, onderdeel d, en 68, eerste lid, onderdeel d, dan de Flora- en faunawet.

Zodra het faunabeheerplan van de provincie Limburg is vastgesteld, zal een dergelijke toestemming

universitair nieuws

voor een langere periode worden verleend, en wel tot uiterlijk het einde van het hamsterproject, vooralsnog gepland in 2010.

Daarnaast meldt de minister dat de ervaring met het uitzetten van korenwolven in reservaten van de laatste vijf jaar ertoe leidt het accent in het hamsterbeheer te verleggen van reservaatbeheer naar agrarisch natuur beheer. Dat moet er op de langere termijn toe leiden dat de nadelen van reservaten – het aantrekken van predatoren – afnemen. Het onderzoeksinstituut Alterra zal dit met de provincie Limburg verder gaan uitwerken. De samenwerking met Das en Boom, die naast Diergaarde Blijdorp het hamsterfokprogramma verzorgde, wordt uiterlijk 1 september dit jaar beëindigd. Er wordt een nieuwe deelnemer aan het fokprogramma gezocht. Verder wordt meer internationale samenwerking nagestreefd, want in andere landen kent men soortgelijke soortbeschermingsproblemen als in Nederland.

Wat betreft de opvatting van prof. Berendse is de minister het niet met hem eens. 'Naast plantengemeenschappen vormt de fauna een belangrijk onderdeel van ecosystemen. Dit wordt internationaal ook erkend. Op grond daarvan is in het kader van de Verenigde Naties mondiaal afgesproken dat landen ernaar streven de soorten die zich op hun grondgebied bevinden duurzaam te beschermen. Zoals uit recente berichten blijkt slaagt men hier mondiaal nog niet in. Deze afspraak is in Europa verder vormgegeven in de Vogel- en Habitatrichtlijnen. Ik acht mij aan die doelstellingen en afspraken gebonden. De onzekerheden rond de te verwachten klimaatverandering, alsmede over de effecten daarvan op de natuur en op specifieke soorten, zijn zo groot en zo onduidelijk dat ik het niet verantwoord acht om met dit argument soorten bewust te laten uitsterven.' ■

Jaarverslag toetsingscommissies euthanasie

De vijf regionale toetsingscommissies euthanasie hebben vorig jaar 1886 meldingen van levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding getoetst. In 1714 gevallen ging het om euthanasie, in 141 gevallen om hulp bij zelfdoding en 31 keer betrof het een combinatie van beide. Dit blijkt uit het jaarverslag over 2004 van de regionale toetsingscommissies euthanasie dat op 21 april is gepubliceerd.

De toetsingscommissies oordeelden in bijna alle gevallen dat de arts overeenkomstig de zorgvuldigheidseisen had gehandeld. In 2004 is in vier gevallen geoordeeld dat de arts niet volgens de zorgvuldigheidseisen heeft gehandeld. Deze 4 zaken zijn doorgezonden aan het College van procureurs-generaal en de Inspectie voor de Gezondheidszorg.

De levensbeëindiging vond in 1530 gevallen thuis plaats, 177 keer in een ziekenhuis, 65 keer in een verpleeghuis, in 62 gevallen in een verzorgingstehuis en 52 keer elders (bijv. in een ander soort instelling, hospice of bij familie). In verreweg de meeste gevallen leden mensen aan kanker. Het aantal meldingen is in 2004 is gestegen ten opzichte van voorgaande jaren 2003 en 2002 (resp. 1815 en 1882 gevallen). ■

(Aanhangsel bij de Handelingen 1343)

Promoties

Good governance en de ambtenarij in Malawi

De Wereldbank en het Internationaal Monetair Fonds achten de verspilling van staatsgelden en de endemische corruptie in Afrikaanse bureaucratieën de belangrijkste belemmeringen voor economisch herstel. Good governance, vanaf het begin van de jaren negentig het nieuwe toverwoord van het ontwikkelingsdiscours, wordt aangerezen als het instrument om deze belemmeringen uit de weg te ruimen. Good governance beschrijft een aantal beleidsmaatregelen met het doel disfunctionele overheidsinstellingen te transformeren in efficiënte en transparante dienstverleners die voldoen aan rechtsstatelijke en democratische eisen. Zonder de good governance-beginselen als leidraad voor het regeringsbeleid te omarmen is het voor derde wereldlanden onmogelijk geworden financiële steun te verkrijgen. Het lijkt alsof de Wereldbank en IMF erin geslaagd zijn deze nieuwe 'ideologie' over de hele wereld te verspreiden. 'Dit universele regime van Good Governance heeft het ideologisch antagonisme van de Koude Oorlog vervangen dat de regeringen in de Derde Wereld zo sluw hebben uitgebuit'. Aldus *Gerhard Anders*, die de reorganisatie van de ambtenarij in Malawi onderzocht als element van beleidsprogramma's die door Wereldbank en IMF worden gefinancierd. Anders promoveerde op 14 april aan de Erasmus Universiteit Rotterdam bij prof. dr C.E. von Benda-Beckmann en prof. dr E. Hey.

Ambtenaren zijn in een bijzondere positie bij de implementatie van de governance-bevorderende maatregelen, omdat zij zowel uitvoerders als geadresseerden ervan zijn. Hun respons varieerde van verschillende vormen van verzet tot het vinden van legale en illegale inkomstenbronnen. Deze activiteiten bieden weinig steun voor de veronderstelling dat de Wereldbank en IMF hun doelstellingen zullen bereiken. Wat op papier een alomvattend systeem van besturing leek, leidde in de praktijk niet tot gewenste reacties van ambtenaren, die onder het Banda-regime tot 1994 aan een geprivilegieerde en veilige positie gewend waren geraakt en nu met onzekerheid werden geconfronteerd. Anders' studie geeft aan enerzijds hoe het good governance-beleid doorwerkt via de verticale lijn van de individuele ambtenaar via het hoofdkwartier van het ministerie dat orders uitvaardigt tot de documenten die getekend worden door vertegenwoordigers van de ontwikkelingshulpinstellingen en anderzijds hoe het dagelijks leven van de ambtenaar er uit ziet, zowel publiek als privé (familierelaties).

De conclusie is dat het beleid van de Bretton Woods instellingen grotendeels op simplistisch dualisme van moderniteit en Afrikaanse 'cultuur' gebaseerd is die heel weinig met de alledaagse realiteit in het moderne Malawi te maken heeft. Het neoliberale dogma van marktwerking waarop good governance is gebaseerd werkt niet en van de grote en ambitieuze plannen komt niets terecht door de voortdurende tegenwerking en manipulatie van de ambtenarij.

G. Anders

Civil Servants in Malawi; Cultural Dualism, Moonlighting and Corruption in the Shadow of Good Governance.

Eigen beheer 2005, 265 p. ■

Wet maatschappelijke ondersteuning riskant

Met de invoering van de Wet maatschappelijk ondersteuning (WMO) dreigt in 2006 de landelijke dekking van het persoonsgebonden budget in de gezondheidszorg (PGB) verloren te gaan. Dit zal in eerste instantie alleen de thuiszorg betreffen, maar in de toekomst mogelijk ook de verzorging en de verpleging van langdurig zieken en ouderen. Dit constateert *Hans Bosseelaar*, die op 24 maart promoveerde aan de Erasmus Universiteit.

teit Rotterdam op de voorwaarden en risico's van persoonsgebonden budgetten en vouchers. Promotor was prof. dr R.J. van der Veen (Sociologie van arbeid en organisatie).

Door de invoering van de WMO wordt een deel van de zorg uit de AWBZ gehaald en aan gemeenten overgedragen, te beginnen met de thuiszorg. De consequentie hiervan is dat gemeenten gaan bepalen wie, onder welke voorwaarden, welke zorg toekomt. En daarmee krijgt de gemeente ook de keuze om een en ander via een persoonsgebonden budget dan wel 'aanbodgestuurd' te financieren. In een motie heeft de Kamer staatssecretaris Ross opgedragen gemeenten te verplichten voor de levering van WMO-voorzieningen een persoonsgebonden budget te realiseren. Bosselaar constateert dat deze verplichting nog niet in het wetsvoorstel is opgenomen. Het is ook maar de vraag of een verplichting aan gemeenten om PGB mogelijk te maken een goede zaak zou zijn. De invoering van deze 'vraaggestuurde' levering van voorzieningen is meer dan cliënten een zak geld geven.

Bosselaar vergeleek drie actuele vraagsturingsinitiatieven: het PGB in de gezondheidszorg, het Persoonsgebonden Reïntegratiebudget voor werkzoekende arbeidsgehandicapten (PRB, thans IRO) en het Amerikaanse reïntegratievoucher Ticket to Work. Dit levert een palet aan voorwaarden op voor de levering van voorzieningen via persoonsgebonden budgetten en vouchers. Wordt aan deze voorwaarden niet voldaan dan dreigt het risico van ongelijkheid tussen cliënten en van inadequaatheid van de geleverde diensten. Met andere woorden: gemeentelijke pgb's bedreigen in dat geval de beginselen van het sociaal beleid. Dit geldt niet alleen de gezondheidszorg, maar evenzeer de nieuwe WAO, waardoor gemeenten in toenemende mate de zorg zullen krijgen voor de participatie van werkzoekenden met gezondheidsbeperkingen. Volgens Bosselaar liggen er voldoende kansen om de verschillende gemeentelijke zorgtaken te bundelen en via persoonsgebonden budgetten of vouchers (zoals een participatievoucher) aan inwoners te leveren.

J.H. Bosselaar

De vraag als antwoord. Vraagsturing en sociaal beleid: voorwaarden en risico's.

Den Haag: Reed Business Information (HRM) 2005, 186 p., € 25, ISBN 905901555X

Representatief kiesstelsel is het beste

Wie herinnert zich niet de presidentsverkiezingen in de Verenigde Staten in 2000? George W. Bush won, terwijl zijn rivaal Al Gore meer stemmen kreeg. Waren de verkiezingen gehouden volgens het Nederlandse representatieve kiessysteem, dan was Gore wellicht de winnaar geweest. De uitkomst van verkiezingen wordt niet alleen bepaald door de voorkeuren van de kiezers, maar ook door het gebruikte kiesstelsel. Men kan zich afvragen of bepaalde kiesstelsels 'beter' of 'democratischer' zijn dan andere. Uit een analyse van verschillende kiesstelsels concludeert bestuurskundige *Eliora van der Hout* dat er veel positiefs valt te zeggen over het huidige Nederlandse systeem van representatieve vertegenwoordiging. Van der Hout promoveerde op 22 april aan de Universiteit

van Tilburg bij prof. dr H.C.M. de Swart en prof. dr G.C.G.J. van Roermund.

Van der Hout vergelijkt en evalueert de twee meest gebruikte kiesstelsels – dat met proportionele representatie en het districtenstelsel – aan de hand van de sociale keuzetheorie. Eerdere vergelijkingen van kiesstelsels betroffen voornamelijk de effecten ervan op de uitkomst. Met behulp van de sociale keuzetheorie zijn intrinsieke eigenschappen aan een kiesstelsel toe te schrijven zoals consistentie en neutraliteit, op basis waarvan een keuze gemaakt kan worden.

Wat betreft anonimiteit en consistentie scoort het representatieve stelsel het best. Anonimiteit houdt in dat de stem van iedere kiezer even zwaar telt. Het districtenstelsel scoort hierop slechter, omdat het uitmaakt welke kiezers waar wonen.

Zijn de aanhangers van een kleine partij over het hele land verdeeld dan vallen hun stemmen weg. Consistentie betekent dat wanneer twee subgroepen (bijvoorbeeld kiezers die opkomen en kiezers die thuisblijven) een bepaalde uitkomst kiezen, en de twee groepen vervolgens worden samengevoegd (de thuisblijvers komen alsnog stemmen), het stelsel dezelfde uitkomst heeft.

Voor het districtenstelsel geldt dat de landelijke uitkomst alleen afhankelijk is van de districtsvoorkeuren. Maar ook een dergelijk systeem kan verdeelbaar zijn, stelt Van der Hout. Het hangt er immers van af welke subgroepen een samenleving het meest relevant vindt. Is vertegenwoordiging van politieke stromingen het belangrijkste dan is proportionele representatie meer geschikt; is vertegenwoordiging van de regio's belangrijk dan valt er veel voor een districtenstelsel te zeggen. De keuze is daarnaast afhankelijk van de vraag of men gelijkheid van individuen dan wel gelijkheid van (lokale) subgroepen het belangrijkste vindt.

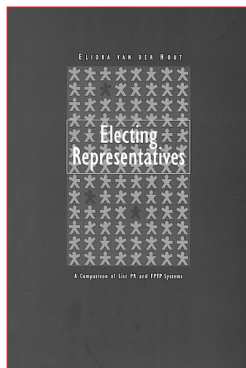
Beide kiesstelsels hebben overigens ook een nadeel. Ze kennen toppenbeperking: er wordt alleen gekeken naar de eerste keuze van de kiezer. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld het Ierse Single Transferable Vote systeem en het Australische Alternative Vote systeem. Daar speelt ook de tweede voorkeur mee, waardoor er een grotere kans is dat de kandidaat die over de hele linie het beste ligt, zal winnen. Stelsels zonder toppenbeperking kunnen echter weer gevoelig zijn voor partijfragmentatie, dat wil zeggen dat een partij meer stemmen kan verwerven door zich op te splitsen in een aantal kleine partijen.

De schrijfster concludeert dat het representatieve stelsel het best scoort wanneer gekeken wordt naar substantiële representatie: de gekozen vertegenwoordiger wordt geacht te doen wat zijn kiezers willen, dus te handelen naar het verkiezingsprogramma. Wanneer ook symbolische representatie belangrijk geacht wordt dan valt ook veel te zeggen voor het districtenstelsel. De vertegenwoordigers zijn immers te beschouwen als een uitdrukking van eenheid van hun district.

E. van der Hout

Electing Representatives. A Comparison of List PR and FPTP Systems.

Eigen beheer 2005, 174 p., ISBN 9090192999

personalia

Goudsmitprijs 2005

De tweejaarlijkse mr C.J. Goudsmitprijs van de Vereniging voor Gezondheidsrecht voor publicaties op het terrein van het gezondheidsrecht, i.c. verschenen in 2003 en 2004, is toegekend aan *mr Esther Pans*, promovenda bij de afdeling strafrecht en criminologie aan de Vrije Universiteit. Esther Pans krijgt de prijs voor haar artikel 'De Hoge Raad en de onzekere arts. Kanttekeningen bij het arrest over hulp bij zelfdoding in de zaak Brongersma', gepubliceerd in NJB 2003/17/p.870. In dat artikel staat centraal op welke wijze de Hoge Raad tot de eis van 'medisch geclassificeerde ziekte of aandoening' bij euthanasie of hulp bij zelfdoding is gekomen en hoe deze uitspraak zich verhoudt tot de jurisprudentie, de wetgeving en de ratio van de wetgeving. Ook gaat de schrijfster in op de praktische toepasbaarheid van het criterium. 'Met krachtige, goed ontwikkelde argumenten betreft de auteur het standpunt dat de Hoge Raad er niet in slaagt artsen en juristen met het classificatiecriterium veel houvast te bieden. Zij komt met een goed onderbouwde eigen juridische oplossing voor moeilijke zaken als de onderhavige', aldus het juryrapport. ■

Esther Pans

Maastrichtse studenten pleiten goed

In drie internationale pleitwedstrijden hebben studenten van de Universiteit Maastricht goed gescoord. In de European Law Moot Court Competition eindigde het Maastrichts team op 11 maart j.l. te Luxemburg als derde, waarbij opgemerkt wordt dat het team in tegenstelling tot de teams van de andere universiteiten bestond uit bachelorstudenten. Harvard won deze wedstrijd. In Washington vond van 27 maart-3 april de Jessup International Law Moot Court Competition plaats. In deze wedstrijd classificeerde het Maastrichts team zich als 29e (van de meer dan 600), de hoogste plaats ooit door een Nederlands team gehaald. In het Franstalige Concours Européen des Droits de l'Homme René Cassin te Straatsburg tenslotte eindigde het team uit Maastricht als beste van een niet-Franssprekende universiteit, op de twaalfde plaats uit de vijftig. ■

Commissie aantrekken leden rechterlijke macht

De Commissie aantrekken leden rechterlijke macht, ingesteld bij besluit van de Minister van Justitie d.d. 16 april 1970, is met ingang van 1 april 2005 samengesteld als volgt:

voorzitter:

- Jhr mr B.C. de Savornin Lohman, raadsheer in de Hoge Raad der Nederlanden;

vice-voorzitter:

- mr F.W.H. van den Emster, president van de rechtbank Rotterdam;

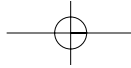
lid-secretaris:

- mr A.H.Th. de Boer, vice-president van de rechtbank 's-Gravenhage;

- mr drs P.J.J. Vonk, raadsheer in het gerechtshof 's-Gravenhage;

lid:

- mr R.A. Abdullah Khan, universitair docent aan de Vrije Universiteit;
- prof. mr F.A.W. Bannier, advocaat te A'dam en bijzonder hoogleraar advocatuur aan de Universiteit van A'dam;
- mw mr M.M. Beins, coördinerend vice-president van de rechtbank Amsterdam;
- ir S. Benayad, studentendecaan aan de Universiteit Twente;
- mr A.W.M. Bijloos, staatsraad in buitengewone dienst;
- mw prof. mr C.P.M. Cleiren, hoogleraar straf- en strafprocesrecht aan de Universiteit te Leiden;
- mr A.H. van Delden, voorzitter van de Raad voor de rechtspraak;
- prof. mr H. de Doelder, hoogleraar straf- en strafprocesrecht aan de Erasmus Universiteit;
- mr H.J. Donker, plv. hoofdofficier van justitie te Alkmaar;
- prof. dr P.J.D. Drenth, emer. hoogleraar arbeids- en organisatiepsychologie en psychodiagnostiek aan de VU;
- mw dr P.J.M. Essed, universitair hoofddocent aan de UvA bij de faculteit Sociale- en Gedragswetenschappen;
- drs B.G.M. Geerdink, plv. sectordirecteur Justitiële Jeugdinstellingen;
- drs C.A. Geerlings, senior adviseur Vijlbrief P&O;
- mr P.A.M. Hendriks, coördinerend vice-president van het gerechtshof 's-Hertogenbosch;
- mr P.H. Holthuis, directeur-generaal wetgeving, rechtspleging en rechtsbijstand van het mvj;
- mr J.S.W. Holtrop, vice-president van de rechtbank 's-Gravenhage;
- mr J.A.Z. Hooft Graafland, vice-president van het gerechtshof Arnhem;
- mr I. Jansen, coördinerend raadadviseur directie wetgeving van het ministerie van Justitie;
- mr H.R.M. Jenné, advocaat te Alkmaar;
- mw mr C.L. Keijzer, kantonrechter te Utrecht;
- mr J.Ph.W. Klopper, directielid bij De Nederlandse Bank;
- mr J. Kneppelhout, advocaat te Rotterdam;
- mr H.J.A. Knijff, advocaat te Den Haag;
- mr J.S. van der Kolk, president van de rechtbank Assen;
- mw mr L.J.L. Koster, president van de rechtbank Alkmaar;
- mw mr A.H.N. Kruijer, vice-president bij de rechtbank 's-Hertogenbosch;
- mw mr M.H. van Kuijk, secretaris van de Raad voor de rechtspraak;
- prof. mr M.A. Loth, hoogleraar inleiding tot de rechtswetenschap aan de Erasmus Universiteit;
- mr J.A. Meijer, coördinerend vice-president van het gerechtshof 's-Hertogenbosch;
- mw mr A.E. Mos-Verstraten, raadsheer in het gerechtshof 's-Gravenhage;
- mw drs M.E. Nijssen, lid Raad van Bestuur Geestelijke Gezondheidszorg Buitenamstel;
- mr E.J. Numann, raadsheer in de Hoge Raad der Nederlanden;

- mr O.B. Onnes, vice-president van het gerechtshof Amsterdam;
- mw mr J.E. Overdijk-Francis, adviseur Ministerie van Justitie;
- mr E.J. van der Poel, vice-president van het gerechtshof Arnhem;
- mr H.S. Pruiksma, coördinerend vice-president van het gerechtshof Leeuwarden;
- mr W.L.F.C. ridder van Rappard, burgemeester te Noordoostpolder;
- mw mr M.T. Renckens, advocaat-generaal bij het ressortsparket 's-Gravenhage;
- mw mr S.B. Rip, rechter in de rechtbank Amsterdam, sector kanton, locatie Amsterdam;
- mr D. Roemers, staatsraad;
- mr J.T. Sanders, vice-president van het gerechtshof 's-Gravenhage;
- mr H.J. Schepen, vice-president van de rechtbank Utrecht;
- mr P.M. van Schie, raadsheer-plaatsvervanger van het gerechtshof Arnhem;
- mr P.J.M. von Schmidt auf Altenstadt, advocaat te Den Haag;
- mw mr M.C. Scholten, kantonrechter te Amsterdam;
- drs P.H. Schoute, dijkgraaf van het Hoogheemraadschap van Delfland;
- mr M.M. Steenbeek, president van de rechtbank Breda;
- mw mr W. Tonkens-Gerkema, vice-president van de rechtbank Amsterdam;
- mr J.G. Treffers, president van de Centrale Raad van Beroep;
- drs Ehsan Turabaz, senior sales manager international clients department Inter Ikea Systems BV;
- mw mr H. Uhlenbeck-Lagerweij, oud-coördinerend vice-president van het gerechtshof 's-Gravenhage;
- mr A.B. Vast, hoofdofficier van justitie te Zwolle-Lelystad;
- mr W. van Veen, president van de rechtbank Utrecht;
- dr K. Veling, voorzitter centrale directie Johan de Witt College te Den Haag;
- mr J.J.I. Verburg, president van het gerechtshof 's-Gravenhage;
- mr H.A.A.G. Vermeulen, coördinerend vice-president van de Centrale Raad van Beroep;
- mw mr S.B.M. Voorhoeve, raadsheer-plaatsvervanger van het Gerechtshof 's-Hertogenbosch;
- mw mr P.G.H. Westerhof, managing partner Human Capital Group Deloitte & Touche;
- mr R.R. Winter, president van het College van Beroep voor het bedrijfsleven;
- mr H.A. Witsiers, coördinerend vice-president van de rechtbank Middelburg;
- mr J.P. Wittop Koning, advocaat-generaal bij het ressortsparket 's-Gravenhage;
- mw mr L.M. van Zanten-Renders, hoofdofficier van justitie te Zutphen. ■

De agenda is ook te raadplegen op internet:
www.njb.nl

agenda

NVER-Scriptieprijs 2005

Ter bevordering van het enthousiasme voor en de belangstelling in het Europees recht introduceert de Nederlandse Vereniging voor Europees Recht een jaarlijkse scriptieprijs voor studenten (e 500). Studenten aan een Nederlandse of Vlaamse universiteit die een scriptie hebben geschreven over een Europees-rechtelijk onderwerp die gewaardeerd is met een cijfer 8 of hoger, kunnen meedingen.

Belangstellenden dienen hun scriptie, opgesteld in de Nederlandse, Engelse, Duitse of Franse taal, in te leveren vóór 15 september a.s. Het scriptiereglement is te verkrijgen bij het secretariaat van de NVER: tel. (070) 5153934, e-mail: nver@nver.nl of via de website www.nver.nl. ■

Zwolsch Juridisch Genootschap

In de publieke sector wordt steeds meer gewerkt met prestatiecontracten. Ook bij de politie is dit het geval. Het aantal te leveren bekeuringen, boeven, processen-verbaal etc. is nauwkeurig afgesproken. De vraag is echter of deze bedrijfsmatige aanpak niet ten koste gaat van de kwaliteit of veiligheid. Het Zwolsch Juridisch Genootschap heeft PvdA- Tweede Kamerlid Aleid Wolfson en oud-korpschef van de Politieregio IJsselland Jan Wilzing uitgenodigd over dit thema met elkaar en met de leden in debat te gaan. Op *donderdag 12 mei* zal de stelling centraal staan: 'Met het prestatiecontract loopt de overheid het risico juist minder grip op de politie te krijgen omdat een duidelijke relatie ontbreekt tussen de prestatieafspraken en het doel: een veiliger maatschappij'.

Tijd: 20.00-21.30 uur, borrel na afloop.

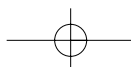
Plaats: Groote Sociëteit, Koestraat 8, Zwolle.

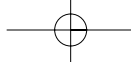
Inlichtingen: belangstellenden zijn welkom. Aanmelding is niet verplicht, maar wordt zeer op prijs gesteld, bij mw M.H. Werkman-Bos, tel. (038) 4259291, e-mail: m.werkman@nysingh.nl. ■

Individuele grondrechten in de veiligheidsstaat

Nederland is een rechtsstaat. Grondrechten, zoals het recht op privacy, het recht op uitingsvrijheid en het recht op de vrijheid van godsdienst, vormen een essentieel onderdeel van de rechtsstaat. Maar wat doet Nederland eigenlijk om deze grondrechten te waarborgen? En is deze waarborg voldoende, wanneer de meerderheid een bepaald grondrecht niet noodzakelijk acht, in tegenstelling tot een andersdenkende minderheid? In hoeverre mag of zelfs moet een burger zijn grondrechten opgeven ten behoeve van de welvaart en de veiligheid van de Nederlandse rechtsstaat? Hoe gaan wij om met de tendens van de toenemende macht van de overheid ten opzichte van de burger? Over deze en andere vragen zal worden gediscussieerd tijdens een congres dat op 19 mei plaatsvindt aan de Universiteit van Amsterdam. Het is opgezet door een aantal studenten onder leiding van prof. mr I.C. van der Vlies. Centraal staan de vragen: In hoeverre mag de overheid een inbreuk maken op het recht van privacy ten behoeve van de veiligheid? En Wat moet de overheid doen of laten om het recht op uitingsvrijheid en op de vrijheid van godsdienst te garanderen?

Tijd: 14.00-17.00 uur.

ACTUALITEITEN AGENDA

Plaats: Zaal F201C, Oudemanhuispoort 4-6, Amsterdam.

Inlichtingen en aanmelding: www.jur.uva.nl/congres-rechtsstaat. ■

Boven de Wet: hoe gesjoemel met wetten en regels wordt beloond.

Op *dinsdag 24 mei a.s.* houdt het Juridisch Genootschap 's-Hertogenbosch een bijeenkomst over dit thema. Ron Lodewijks, journalist, licht deze stelling toe met een aantal voorbeelden uit de serie 'Boven de Wet'. Deze serie verschijnt sinds 2002 in het Brabants Dagblad en bespreekt voorbeelden van gemeenten die bij hun ruimtelijke ordeningsbeleid wetten en (ook eigen) regels overtreden. Ook gaat Ron Lodewijks in op zijn ervaringen met de Wet Openbaarheid van Bestuur.

Bij de nominatie van Ron Lodewijks voor de Prijs voor de Dagbladjournalistiek benadrukte de jury (onder voorzitterschap van oud-minister Korthals Altes) dat de serie de waakhondfunctie van de regionale krant voor de democratie etaleert.

Tijd: 20.00 uur, zaal open en koffie 19.30 uur.

Plaats: Hotel Mövenpick, Pettelaarpark 90, 's-Hertogenbosch (tel. (073) 6874674).

Inlichtingen en aanmelding: nadere informatie bij mr Clemens Wortel, tel. (0162) 690190.

Aanmelding uiterlijk 19 mei a.s. bij mr R.E. Koopman, tel. (0411) 675533, e-mail: koopman@bogaert-sengroenen.nl ■

European Energy Law Seminar

Op *30 en 31 mei a.s.* vindt het 18de European Energy Law Seminar plaats. De volgende onderwerpen komen aan bod:

De aanleg en exploitatie van LNG installaties in een interne markt. De ontwikkeling van LNG in Noorwegen, toegang tot LNG installaties in het VK in het kader van richtlijn 2003/55/EC en de besluitvorming

van de Italiaanse regulator omtrent LNG in Italië.

Ontwikkeling in de Noordzee. Het nieuwe Brits/Noorse verdrag dat na vele jaren onderhandelen eindelijk is afgesloten en een algemeen kader schept voor de ontwikkeling van alle grensoverschrijdende energieprojecten. Een nieuw stelsel voor toegang tot offshore pijpleidingen dat eveneens in het VK is ontwikkeld.

Kwaliteitsregulering. Na een inleidend en theoretisch overzicht over kwaliteitsregulering zullen twee sprekers ingaan op kwaliteitsregulering in de praktijk. Na een uiteenzetting van één van de eerste kwaliteitsreguleringsregimes in Italië, wordt het systeem van kwaliteitsregulering in Nederland besproken.

Ontwikkeling van de Gasmarkt. Vanuit de EU Commissie/ DG competitie zal ingegaan worden op de structuur van de gasmarkt en de invloed van het mededingingsrecht. Vervolgens komen aan de orde: het rapport van de Bundeskartellamt over de rol van lange termijn contracten in een competitieve gasmarkt en de vraag of eigendom van gasnetten een noodzakelijke voorwaarde is voor concurrentie op de gasmarkt. Daarna worden achtereenvolgens de splitsing van Gasunie, de totstandkoming van Energinet.dk als een geïntegreerd elektriciteit- en gasnet in eigendom van de Staat en de keuze van BEB in Duitsland voor het private eigendom van gasnetten belicht.

Sprekers zijn experts uit de energiesector, afkomstig uit het bedrijfsleven, overheden, advocatuur, toezichthouders en de academische wereld.

Plaats: Grand Hotel Huis ter Duin, Noordwijk aan Zee.

Volledig programma en aanmelding: zie www.never.nl. Daar is ook informatie te verkrijgen over de te behalen NOVA-punten.

Inlichtingen: Mirjan van Beuge, tel. (06) 17418324, e-mail: seminar@never.nl. Tel. 0622297881. ■

9 mei	Europese Grondwet, studieavond Antwerpen (NJB 2005/14/p. 774)
12 mei	Zwolsch Juridisch Genootschap (NJB 2005/17/p. 934)
17 mei	Het Nederlandse Vluchtelingenrecht (NJB 2005/11/p. 621)
19 mei	Vereniging Corporate Litigation (NJB 2005/15/p. 827)
19 mei	Individuele grondrechten in de veiligheidsstaat (NJB 2005/17/p. 934)
19-20 mei	Vrije handel, mededinging en intellectueel eigendomsrecht (NJB 2005/10/p. 575)
20 mei	Jaarvergadering VAR Vereniging voor bestuursrecht (NJB 2005/8/p. 436)
20 mei	ZBO en PBO in land- en tuinbouw (NJB 2005/10/p. 575)
20 mei	Towards a unified system of land burdens (NJB 2005/13/p. 722)
20 mei	Wrongful Life, Symposium EUR (NJB 2005/16/p. 876)

Een uitgebreide versie van deze agenda is te raadplegen op de NJB-Internet-site www.njb.nl

